

Müride Tavsiyeler

Burada bulacağınız tavsiyeler Muhyiddin İbn Arabi'nin Futuhat-ı Mekkiyye eserinin 560. bölümünden (Ekrem Demirli çevirisi) doğrudan alıntıdır. Bu tavsiyeler tamamen şeriat esasları üzerinedir. Ancak yanlış anlaşılmalara ve durum/şartlara göre doğru uygulanmaları için -teker teker değil- birlikte değerlendirilmeleri önemlidir. Çok yararlı olduklarını düşündüğümüz için paylaşma gereği duyduk. Kitabın tamamının Türkçe çevirisine [yayıncının sitesinden](#) ulaşabilirsiniz.

Şu aşamada tavsiyelerin yaklaşık 1/3 ü buraya geçirilmiş bulunmaktadır.

<http://www.thereisonlywe.info>

1. Tavsiye

Allah herkese yapılması gerekli genel tavsiye hakkında şöyle der: ‘Allah Nuh’a tavsiye ettiklerini ve sana vahyettiklerimizi sizin için dinden şeriat kıldık; ayrıca İbrahim’e ve Musa’ya tavsiye ettiklerini. (Bu tavsiye şudur): ‘Dini doğru uygulayın, tefrikaya düşmeyin.’ Ayette dinin doğru uygulanmasını emrederken burada kastedilen her devir ve milletlerdeki ‘vaktin şeriatıdır’. O şeriatla bir araya gelmek ve onun hakkında tefrikaya düşmemek lazımdır. Allah’ın eli cemaatle beraberdir ve kurt ancak sürüden ayrılan koyunu yer. Bu koyun sürüden uzaklaşmış ve sürünün üzerinde bulunduğu (birlik) ayrılmış kişidir. Bundaki hikmet Allah’ın güzel isimleri (esma-i hüсна) bakımından ‘ilah’ olarak bilinebileceğidir; güzel isimlerinden mücerret iken ‘ilah’ olarak bilinemez. Bu itibarla zatında tevhid, yani birliğin, isimlerinde de çokluğun bulunması gerekir. Allah zatı ve isimleriyle birlikte İlah’tır ve bu anlamıyla O’nun eli -ki kudret demektir- cemaatle beraberdir.

Bir hakîm ölüm vaktinde toplu bir şekilde yanında bulunan evladarına tavsiyede bulunurken şöyle demiştir: ‘Bana iki sopa getirin!’ Sopaları getirdiklerinde ‘bunları kırın’ demiş. Sopalar topluyken onları kıramamışlar. Ardından iki sopayı ayırmış ve bu kez ‘tek tek kırın’ dediğinde, çocuklar sopaları kırabilmiş! Baba onlara şöyle demiş: ‘İşte! Benden sonra durumunuz bu sopalara benzer! Bir iken asla yenilmezsiniz; parçalanırsanız düşmanlarınız size galip gelir, sizi yok ederler.’ Dini hakkıyla uygulayanların durumu da öyledir. Dini uygularken cemaat halinde ve görüş birliğinde kalıp parçalanmazlarsa, düşman onları yenemez. İnsan da kendi kendine öyledir. Nefsine Allah’ın dinini tatbik ederken bütün güçlerini birleştirirse, insan veya cin şeytanlar verecekleri vesveselerle onu yenemez; bu esnada vesveselere karşı iman kendisine yardım ederken melek de ilhamıyla yardım eder.

2. Tavsiye

Herhangi bir yerde Allah’a karşı bir günah işlediğinde o yeri terk etmezden önce bir ibadet yapman gerekir! Böyle yapınca o mekân aleyhine şahitlik edeceği kadar lehinde de şahitlik eder. İbadeti yaptıktan sonra oradan ayrılabilirsin. Aynı şey giydiğin elbise için geçerlidir. Allah’a, giymiş olduğun bir elbise içindeyken asi olunca, söylediğim üzere, elbisenin içindeyken bir ibadet yapmalısın. Kestiğin tırnakların, lalların, tıraş ettiğin saçın, sakalın, bıyığın, yıkanırken üzerinden ayrılan kirlerin vs. bunlardan herhangi birisi bedeninden ayrılırken taharetle ve Allah’ı zikretme halinde bulunmalısın. Onlar seni nasıl terk ettiklerini sana soracaklardır. Bu durumlarda yapabileceğin en kolay ibadet emri hakkında Allah’ın tövbeni kabul etmesi için dua etmendir. Bu durumda O’nun emrine bağlanırken zorunlu bir işi yerine getirmiş de olursun. O emir ‘Rabbiniz size bana dua edin, size icabet edeyim’ ayetinde ifade

edilir. Demek ki Allah sana kendisine dua etmeni emretmiştir. Ayetin devamında da şöyle der: 'Bana ibadete karşı büyüklenenleri cehenneme sokacağım.' Burada ibadet ile kastedilen duadır ve benim karşımda zelil olup bana muhtaç olmaktan sarf-ı nazar edenler demektir. Dua ibadet diye isimlendirilmiş, ibadet de zillet, ezildik ve yoksulluk anlamına gelir. Onlar cehenneme zelil ve hor bir şekilde gireceklerken emredilene yapanları ise Allah izzetli bir halde cennete girmekle ödüllendirir.

Geceleyin maruz kaldığım bir hal nedeniyle boy abdesti almak üzere hamama gitmiştim. Hamamda arkadaşım Necmeddin Ebu'l-Meali İbn el-Lehib ile karşılaştım. Bir berber çağırtmış, saçını tıraş ettiriyordu. 'Ey Eba'l-Mealü' diye bağırır bağırılmaz, hemen bana dönerek 'Ne diyeceğini anladım, zaten abdesdiyim' diye karşılık verdi. Onun içinde bulunduğu 'huzur' halini ve süratle intikalini görüp bulunduğu durumu murakabe etmesini, karine-i hali idrakini, neyi söyleyeceğimi anlamasını taaccüple karşıladım. Ardından şöyle dedim: 'Barekellah! Vallahi! Sana sadece (tıraş olurken) temiz ve abdestli olmanı söyleyecektim. Saçın senden ayrılırken zikir halinde ve abdestli olmalısın.' O da bana duayla mukabele etti, sonra başını tıraş ettirdi. Böyle bir davranıştan insanlar habersizdir. Hatta onlar şöyle derler: 'Bir yerde Allah'a asi olduğunda hemen oradan uzaklaşmalısın!' Ardından da o mekânın üzerinde işlediğin günahınla seni yâd edeceğini söyleyerek korkuturlar. İnsan da bu sözleri beğenir, günaha günah ekler! Hâlbuki onlar bu sözü şefkatle söylemiş, fakat pek çok hayrı kaçırmışlardır. Günah işlediğin bir yerde Allah'a itaat etmeli ve ondan sonra o yerden ayrılmalısın. Böyle davranırsan onların söyledikleriyle, benim tavsiyemi birleştirmiş olursun. İşlemiş olduğun bir hatayı zikrettiğinde onu zikrettikten sonra tövbe edip günahından dolayı Allah'tan bağışlanma dilemelisin. İşlediğin günahın durumuna göre orada Allah'ı zikretmelisin. Hz. Peygamber 'Kötülükten sonra onu silen bir iyilik yapmalısın' derken Allah şöyle der: 'İyilikler kötülükleri siler.' Bu konuda kötülüklerle iyilikler arasındaki münasebet ve bağları öğrenmeni sağlayacak bir terazin olmalıdır.

3. Tavsiye

Her durumda Allah'a karşı hüsnüzan sahibi olup suizan beslememen gerekir! Alıp-verdiğin her nefesin son nefesin olup olmadığını bilemezsin. Allah'a hüsnüzan üzere kavuşmalısın, suizan üzere O'na kavuşmaman gerekir. Belki Allah verdiği bir nefeste canını alır. Bazı insanlar 'Yaşarken Allah hakkında suizan besle, ölüm vaktinde hüsnüzan sahibi ol' derler. Bu düşünceye itibar etme! Bu görüş Allah'ı bilenlere göre meçhuldür. Onlar her nefes Allah ile beraber olan kimselerdir. Burada bir fayda vardır ki, Allah'ı bilerek O'nun hakkını yerine getirmiş olursun. Allah'ın üzerindeki haklarından biri de O'nun sözüne iman etmendir. Ayette 'Sizi bilmediğiniz işlerde inşa ederiz' denilir. Belki Allah sana ölüm yaratılışını getireceğini zannettiği nefeste seni inşa eder, sen de rabbın hakkında suizan üzere bulunup o haldeyken Allah'a canını teslim edersin.

Hız. Peygamber'den gelen kutsi bir hadiste Allah'ın şöyle söylediği aktarılır: 'Ben kulumun bana olan zannı üzereyim. Benim hakkımda iyi zanda bulunsun.' Hadiste Allah belirli bir vakit belirlememiştir. Allah hakkındaki zannın, O'nun günahları affettiği, bağışladığı, sildiği şeklindeki bir bilgi olmalıdır. Bu bilgiyi seni davet eden ise şu ayet-i kerime olmalıdır: 'Ey kendilerine haksızlık eden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin.' Allah sana (bazı işleri) yasaklamıştır. Yasaklardan uzak kalman lazımdır. Allah haber vermiş -ki O'nun haberi geçersiz olamayacak şekilde doğrudur, verdiği haber neshedilmiş olsaydı hiç kuşkusuz yalan olurdu -hâlbuki O'nun yalan söylemesi imkânsızdır- ve şöyle buyurmuştur: 'Allah günahların hepsini bağışlar.' Burada herhangi bir günahı ayırt etmeden 'hepsini' diyerek pekiştirmiştir. Sonra ayeti itmam ederek 'O'dur' diyerek kendisine dönen bir zamiri kullanmış ve 'Gafur ve Rahimdir' demiştir. Bu isimler rahmetin gazabı geçmesine işaret eder. Allah 'aşırıya gidenler' demiş, herhangi bir aşırılık zikretmemiş, aşırı giden herkesi kuşatması için nakıs isim (ism-i mevsul) kullanmıştır. Sonra kulları kendisine izafe etmiştir. Onlar Allah'ın, salih kulu Hz. İsa'nın sözü olarak aktardığı üzere, haklarında 'Azap edersen onlar senin kullarıdır.' denilenlerdir. Burada Ayette Allah onları kendisine izafe etmiştir ki Allah'a izafe edilmek kullar için yeterli bir şereftir.

4. Tavsiye

Gizlide, açıkta, yalnızken ve toplulukta Allah'ı zikretmek gerekir. Ayette şöyle denilir: 'Siz beni zikredin, ben de sizi zikredeyim.' Allah kulun O'nu zikretmesinin cevabını kendisinin kulu zikretmesi yapmıştır. Kula günahıtan daha çok zarar veren ne olabilir ki? Hz. Peygamber zarar hakkında şöyle der: 'Her durumda hamd Allah'a mahsustur.' Sevinç halinde 'Hamd, nimet veren ve ihsan eden Allah'a mahsustur' der. Kalbini her durumda Allah'ı zikredici olarak bulursan, zikrin nuruyla kalbinin aydınlanması kaçınılmazdır. O nur sana keşfi kazandırır; eşyayı keşfetmek nur vasıtasıyla gerçekleşir. Keşif geldiğinde hayâ da kendisine eşlik eder. Bu konudaki delilim komşundan veya hakka ve değere sahip olduğunu düşündüğün birini görünce kendilerinden utanmandır. Hiç kuşkusuz iman sana Hakk'a karşı saygı kazandırır. Burada sözümüz müminleredir. Tavsiyelerimiz Allah'a ve O'nun katından gelenlere iman edenlere yöneliktir. Allah sahih-kutsi hadiste şöyle der: 'Ben onunla beraberim.' Yani beni zikreden kulumla beraberim. 'Beni içinden zikrederse, onu içimden zikrederim. Bir topluluk içinde zikrederse, onlardan daha iyi bir topluluk içinde zikrederim.' Ayette şöyle denilir: 'Allah'ı çok zikreden erkek ve kadınlar...' En büyük zikir her durumda Allah'ı zikretmektir.

5. Tavsiye

Her vakitte ve durumda bütün gayretini Hakk'a yaklaştıran işleri yapmak üzere harcamalısın. Bunlar, o esnada ve halin diliyle Hakk'ın sana söylediği işlerdir. Mümin

isen hiçbir zaman kendisine itaat karışmayan günahın olamaz çünkü sen o günahın günah olduğuna inanırsın. Bu karıştırmaya bağışlanma veya tövbeyi de ilave edersen, itaat üzere itaat, yakınlık üzere yakınlık gerçekleşir, günah amele katılmış itaat yönü güçlenir. İman ise Allah katında en güçlü ve en değerli yaklaşıtııcı ameldir; iman Hakka yaklaşıtıran bütün fiillerin dayandığı esastır.

İman sayesinde Allah'ın kendisi hakkında verdiği hükmü O'nun hakkında verebilmen mümkündür. Bir kutsi hadiste Allah şöyle der: 'Kulum bana bir karış yaklaşırsa ona bir kulaç yaklaşıım; bir kulaç yaklaşırsa, ona daha fazla yaklaşıım. Yürüyerek gelirse koşarak giderim.' (Hadiste zikredilen nispetsizlik olarak) bunun sebebi Allah'tan arttırma ve azaltmanın ve daha zayıf olmanın kuldan kaynaklanmasıdır. Çünkü kulun Allah'a yaklaşıma niyetiyle fiil ve davranışlarını yerine getirirken sebatkâr olması gerekir. Bu itibarla kula fiillerini şeriat terazisiyle tartması emredilmiştir öyleyse bu konuda sebatkâr ve ısrarlı olması gerekir. Hızlı hareket edip hızlı olmakla nitelenir, hızlılığı fiilinde ölçü ve tartıyı uygulaması demektir, yoksa fiilin kendisinde hızlı hareket etmez. Çünkü ölçü ve teraziyi tam uygulamakla Allah karşısındaki ibadet ve davranış sahih olabilir. Allah'ın yalandığı ise herhangi bir teraziye muhtaç değildir. O'nun konulmuş terazisi, senin fiilini tarttığın terazidir ve o teraziyle Allah'a yaklaşımayı maksat edinirsin. Bu vasıftaki birinin sana olan yakınlığı senin yakınlığından daha çok ve daha güçlü olmalıdır. O sana olan yakınlığını, senin kendisine olan yakınlığının bir misli katıyla nitelemiştir. (Sen de yaklaşırsın) çünkü sen ilahi surette yaratılmışsın. Senin halifeliğinin en azı kendi zatın üzerinde halife olmandır. Sen kendi beden arzında olduğun kadar organların ile zahirî ve bätını güçlerin üzerinde Allah'ın halifesisin. Demek ki Allah'ın sana yaklaşıması, senin O'na yaklaşıman ve bu yakınlığa ilave bir durumdur. Bu husus kutsi hadiste karış, arşın, kulaç, koşmak ve hızla koşmak diye ifade edilmiştir. (Allah'tan) karışa karşılık karış, zira'; zira'ya karşılık zira', kulaç; yürüme pekiştğinde ise koşmak olarak karşılık bulur. Birinci durumda senin yaklaşıman söz konusuyken diğesinde O'nun sana yaklaşıması zikredilir. Bu itibarla Allah el-Evvel ve el-Ahir'dir. Bu da uygun bir yaklaşıma ve yakınlıktır. Bununla beraber bütün yaratılmışlar için söz konusu genel-ilahi yakınlık başka bir şeydir. Bu yakınlık 'Ona şah damarından daha yakınız' ayetinde ifade edilir. Kutsi hadiste bu genel yakınlık kastedilmemiş, onun yerine kulun Allah'a yakınlığının karşılığı olan yakınlık kastedilmiştir. Kulun Allah'a en büyük yakınlığı, önce Allah'a ve kendisinden tebliğ eden peygambere iman ettikten sonra, O'nun katından gelenlere iman etmektir.

6. Tavsiye

Yapamasan bile içinden iyi işler yapmaya niyet et; kötülüğe niyetlenirsen Allah rızası için onu bırakmaya gayret et. Bununla beraber ezeli kader ve kaza galip gelirse durum başkadır, içinden niyetlendiğin hayrı ve iyiliği yapmanı Allah takdir etmemiş olsa bile,

o fiili senin adına hayır olarak yazar. Hz. Peygamber'in aktardığı kutsi bir hadiste Hakkın şöyle dediği rivayet edilir: 'Kulum bir iyilik yapmaya niyetlenip onu yapmadığında (ma-lem ya'mel) onu bir iyilik olarak yazarım.' Hadiste ma zarf bildirir. Bunun anlamı şudur: Bir hayrı yapmaya niyet etmişken -onu yapmamış olsa bile- geçen her zaman içinde Allah onu bir iyilik olarak yazar; bu zaman ne kadar olursa olsun, Allah niyete eşlik eden her zamanda onu bir iyilik olarak yazar. Bu nedenle de 'yapmadığı sürece' denilmiştir. Allah şöyle devam eder: 'Yaptığında ise on katı olarak yazarım.' Bilirsen, göğün ıslattığı ekin hakkında oşür (miktarının) farz kılınması buradan kaynaklanmıştır. Kalıcılığı olan geçişken hayırlardan olursa, ecir ve sevap kıyamete kadar sahibi hakkında yenilenir. Böyle bir ecre misal olarak vakıflar veya insanlar arasında yayılan bilgi gibi sadaka-ı cariyeyi verebiliriz. Allah kulları hakkındaki nimetini tamamlayarak şöyle der: 'Kötü bir şey yapmaya niyet edeni ise yapmadığı sürece (ma-lem ya'mel) bağışlarım.' Ma edatı iyililerde olduğu gibi zarf anlamındadır ve hükmü -iyilikte olduğu gibi- ne kadar devam ederse etsin demektir. Sonra şöyle der: 'Onu yaptığında ise misliyle yazarım.' Allah adaleti kötülüğe ve ihsanı iyiliğe verir. Bu durum 'İyilik yapanlar için iyi karşılık ve ziyade vardır' ayetinde belirtilir. Bu da misle ilave kısımdır. Allah, aslın üzerlerinde hüküm vermesiyle, melelerin babamız Adem hakkında söyledikleri sözü bize bildirmiştir. Meleler 'Yeryüzünde bozgunculuk yapacak ve kan akıtacak birini mi yaratacaksın' demiş, kötülüklerimizi zikretmiş, iyiliklere değinmemişlerdir. Çünkü Mele-i a'la'ya hakim olan hal ilahi mertebe hakkında gayrettir. Onlar unsurdan yaratılmanın, bu yaratılışın hakikati gereği, rabbe karşı gelmeye (yol açacağını) anlamışlardır. Bu bilgi onlarda zevk bilgisiyken bizim yaratılışımızda ise daha da bariz ve açıktır.

Melekler yaratılış itibarıyla bizimle aynı surette olmasalardı, Allah onların tartıştıklarını bize bildirmezdi. Tartışmak (yaratılıştaki bulunan) zıtlıklardan kaynaklanır. Buna mukabil Allah meleklerin hakkımızda 'şu kulun iyilik yapmak istiyor' dediklerini aktarmamıştır. Burada ilkenin verdiği güce ve hükme bakınız! Buradan insanın değerini de öğrenirsin, insan birisinden söz ederken onun iyiliğini söyleyip kötülüğünden söz etmezse onun derecesi nedir? Bununla beraber meleklerin sözleri hakkında iyi yorumumuz vardır. Dikkatini bu hususa çekmiş olmamın sebebi, onların yaratılışını ve üzerinde buldukları durumu öğrenmeni sağlamaktır. Herkes kendi hakikatine göre amel eder. Allah meleklerin şöyle dediklerini bize bildirmiş ve söylemiştir: 'Senin şu kulun kötülük yapmaya niyetlenmiştir.' Hâlbuki kulu en iyi gören Allah'tır. Allah şöyle der: 'Onu gözetleyin! Kötülüğü yaparsa misliyle yazın; yapmazsa onun için bir iyilik yazın. Çünkü benim için günahı terk etmiştir. Bu melekler haklarında Allah'ın 'Üzerinizde koruyucu melekler vardır' dediği meleklerdir. Buldukları mertebe ve görev, onların böyle sözleri söylemelerini gerektirmiştir. Melekler daha önce bu konudaki görevlendirme nedeniyle Allah'ın öğretimi olmaksızın iyilikleri yazarlar. Buna mukabil O'nun ihsanını

ve bağışlamasını bildikleri için, günah hakkında konuşmuş, söz söylemişlerdir. Konuşmamış olsalardı, Allah katında günahın mahiyetini öğrenemezdik. Nitekim (dünyevî) ihtiyacını görmek üzere zikir meclisine gelen biri hakkında da benzer bir şey söylemişler, Allah ise hangi niyette bulunursa bulunsun herkesi bağışlayacağını bildirmiş ve sonra şöyle demiştir: ‘Onlar kendileriyle beraber olanın bedbaht olmadığı cemaattir.’ Meleklerin mecliste bulunanları Hakka bildirmesi ve soruları olmasaydı, Allah’ın o insanlar hakkındaki hükmünü öğrenemeyecektik. Demek ki, dikkatini çektiğimiz üzere sınırlı kalan dar akılların zannettiğinin aksine, meleklerin konuşmaları öğretme ve rahmet amacı taşır. Allah iyilik ve kötülük hakkında şöyle der: ‘Kim bir iyilik getirirse on katı sevap vardır. Kim bir kötülük getirirse misliyle cezalandırılır.’ Allah cezalandırdıktan sonra bir grubu bağışlar, bazen cezalandırmazdan önce bağışlar. Demek ki -tövbe etmese bile- nefsi hakkında aşırı giden herkes için mağfiret kaçınılmazdır. Bu tavsiyeyi hakkıyla öğrenen kişi, insan ile melek yaratılışı arasındaki nispeti ve ilişkiyi öğrenir. Asıl ve ilke birdir. Rabbimiz de birdir ve O’nun birbirinden farklı isimleri vardır: Varlık sadece isimlerin suretinde tezahür etmiştir.

7. Tavsiye

‘La ilahe illallah (Allah’tan başka ilah yoktur)’ diyenlere karşı düşmanlık beslemekten uzak durmalısın! Bu söz insana Allah’ın genel dostluğunu (velayet) kazandırır. Onlar, hata etseler ve hatta yeryüzünü hatayla doldursalar bile, Allah’ın dostlarıdır. Onlar Allah’a ortak koşmazlar. Ne kadar hata yapsalar da, Allah o hatalar mislince mağfiretle kendilerini karşılar. Kimin Allah ile dostluğu sabit ise onunla savaşmak haramdır. Kim Allah’a savaş açarsa, Allah onun dünya ve ahiretteki cezasını beyan etmiştir. Allah bir insanın kendisine düşman olduğunu sana bildirmemişse, onunla düşman olmamalısın. (Kendiliğinden düşmanlık edersen) O’nun karşısındaki en basit tavrın emrini ihmal etmiş olmandır. Onun Allah’ın düşmanı olduğunu öğrendiğinde -ki böyle biri müşrik olabilir- Hz. İbrahim’in babası Azer hakkında yaptığı üzere müşrikten yüz çevirmen lazımdır. Allah şöyle buyurur: ‘Onun Allah’ın düşmanı olduğu kendisine görününce ondan uzaklaştı.’ Senin terazin bu olmalıdır. Allah şöyle der: ‘Allah’a ve ahiret gününe inanıp Allah’a ve peygamberine düşmanlık edenlere dostluk besleyen bir kavim göremezsin, babaları bile olsa...’ Hz. İbrahim de böyle yapmıştı. ‘Onlar, babaları, çocukları, kardeş ve kabileleri olabilir.’ Bir insanın Allah’ın düşmanı olduğunu bilmezsen, sadece imkân nedeniyle veya dilde ortaya çıkan (sözler) nedeniyle Allah’ın kullarına karşı düşmanlık beslememen gerekir. Yapman gereken iş fiili kötü görmektir, insanın kendisini değil! Allah’ın düşmanı söz konusu olunca, onun kendisini kerih görmen gerekir. Bu itibarla bir şeyin kendisini -ki bu durum Allah’ın düşmanı ile ilgilidir- kerih görmek ile fiili kerih görmek arasında fark vardır. İkinci kişi mümin veya hâlihazırda müslüman değilken son nefesinin ne olacağı bilinmeyen biridir. Sahih rivayette geçen ‘Bir velime düşmanlık edene savaş ilan ederim’ ifadesi hakkında uyanık olmalısın! İnsanın durumunu bilmeyip

kendisine düşmanlık edersen Hakk'ın yaratıkları hakkındaki hakkına riayet etmemiş olursun. Söz konusu insan kendisine düşmanlık ettiği şahıs hakkında Allah'ın bilgisini veya beyanını bilmiyordur ki, ondan uzaklaşsın ve onu düşman edinsin. Gerçekte Allah'ın düşmanı olduğu halde bunu bilmez ve görünen halini bilersen, böyle bir durumda Allah'ın hakkını yerine getirmek için onunla dostluk kur, düşmanlık etme! (Görünen haline riayet etmezsen) ez-Zahir ismi Allah'ın katında seninle hasımlık eder. Allah'a senin üzerinde bir delil bırakma, helak olursun. Çünkü kesin delil Allah'a aittir. Bunun için Allah'ın kullarına karşı şefkatle ve merhametle davran. Nitekim Allah kâfir ve müşrik oldukları halde -bunu bilerek- onları rızıklandırır. Allah'ın onları rızıklandırmasının sebebi, içinde buldukları durumun kendilerinden kaynaklanmadığını bilmesidir. Onların içinde buldukları durumun kendileriyle nasıl ilgili olduğunu daha önce genel diliyle açıklamıştık; Allah her şeyin yaratıcısıdır. Onların şirkleri ve inançsızlıkları da kendilerinde Allah tarafından yaratılmıştır. Seçkinlerin diliyle açıklamasına gelirsek, herhangi bir mevcutta ortaya çıkan hüküm, sübût halindeki yokluktaki haline göre gerçekleşir. Allah da kendisini o halinde bilir. Binaenaleyh her durumda ve herkese karşı 'kesin delil Allah'a aittir'. Tartışma ve itiraz çıksa bile iş, O'na havale edilir.

Bilmelisin ki, bulunduğun halde merhametini, şefkatini bütün canlılara-hayvanlara ve yaratılmışlara yaymalısın. 'Şu bitkidir, bu cansızdır, haberleri yoktur' deme. Senin onlardan haberin olmasa bile, onların senden pekala haberleri vardır. Varlığı bulunduğu hal üzere bırak, ona Yaratan'ın kendisini var ederken merhamet ettiği üzere merhamet eyle. O esnada kendisinde fiilen bulunan şeye/hale göre varlığa bakma! 'Ta ki doğru söyleyenler ve yalan söyleyenler ortaya çıksın.' Bu esnada onları Allah'ın emri nedeniyle düşman edinmenin gerekliliği ortaya çıkar. Nitekim Allah düşmanını dost edinmemeni ve ona sevgi göstermemeni emretmiştir. İnançtaki zafiyetin seni onlarla iyi geçinmeye zorlayabilir. Böyle bir durumda kendilerine sevgi göstermeden onları idare edebilirsin. Fakat buradaki sınır, kötülüklerini kendinden uzaklaştırman için bir barış halinden ibarettir. Her durumda işini Allah'a havale et, kavuşuncaya kadar her durumda O'na itimat et.

Allah'ın farz kıldığı işleri O'nun yerine getirmeni emrettiği şekilde yerine getirmen gerekir. Farzları tamamlayıp kemale erdirdiğinde, iki farz ibadet arasında -her ne olursa olsun- nafile ibadetleri yerine getirmelisin. Hiçbir amelini küçük görme, çünkü Allah kendisini yaratırken ve var ederken değersiz görmemiştir. Allah seni bir işle yükümlü tutmuşsa, mutlaka o şey hakkında bir inayeti ve ilgisi vardır. Bunun delillerinden birisi, sen yükümlü olduğun işten merteye bakımından daha üstün olsan bile, seni onunla yükümlü tutmasıdır; sen yükümlü olduğun o işin varlık mahallisin! Çünkü yükümlülük ve teklif, yükümlülerin fiilleriyle ilgili olduğu kadar aynı zamanda

-kendisi bakımından değil- fiili bakımından yükümlüyle ilgilidir.

Bilmelisin ki, farzları yerine getirirken Allah'a en sevimli ve en çok yaklaştıran işlerle uğraşırın. Bu niteliğe sahip olunca da Hakkın duyması ve görmesi olursun. Artık Hak seninle duyar, seninle görür. Hakk'ın eli senin elin olur. Sana biat edenler Allah'a biat etmiştir. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir.' Allah'ın eli olmaları itibarıyla onların elleri, kendi elleri olmaları bakımından ellerinin üzerindedir. O eller biat eden ellerdir; fail ise bizzat Allah'tır. Onların elleri Allah'ın eli olduğu kadar Allah'a da elleriyle biat etmişlerdir. Onlar biat edenlerdir. Bütün sebepler, onların sonuçlarını var etme gücüne sahip olan Hakk'ın elidir. İşte bu, nafileler hakkında olduğu gibi, hakkında açık ifadenin bulunmadığı 'büyük muhabbet' demektir. Hâlbuki nafile ibadetlere devam etmek neticesinde hakkında nassın bulunduğu ilahi sevgi meydana gelir. Bu sevgi neticesinde Hak kulun duyması, görmesi (görme gücü) haline gelir. Farz ibadetleri yerine getirmenin neticesinde Hak kulunu sevdiğinde ise bunun tersi olur (Hale kulun güçleri haline gelir). Bu itibarla farz ibadetlerde zorunluluk kulluğu yer alır ve onlar asıl olanlardır. Bu aslın fer'i ise nafile ibadettir ve onda ihtiyarî kulluk/ibadet bulunur. İhtiyarî kullukta Hak senin görmen ve duymandır. Bu kısım 'nafile' diye isimlendirilmiştir, çünkü ilave demektir. Sen de aslın itibarıyla varlığa ilavesin. Allah vardı ve sen yoktun, sonra var oldun. Demek ki hâdis varlık, (varlığa) ilavedir. Sen Hakkın varlığında 'nafile'sin ve bu nedenle nafile diye isimlendirilen bir amelinin olması kaçınılmazdır; nafile senin aslın demektir. Buna mukabil (asla karşılık olarak) farz diye isimlendirilen bir amelin de bulunmalıdır İd, o da varlığın aslı ve Haklan varlığıdır. Farzları yerine getirirken sen O'na ait iken, nafilede kendine aitsin. O'nun seni -senin O'na ait olman itibarıyla- sevmesi, kendine ait olman itibarıyla seni sevmesinden üstündür. Allah'tan aktarılan sahih-kutsi bir hadiste şöyle denilir: 'Kulum bana farz kıldığım ibadetlerden daha sevimli bir işle yaklaşmadı. Bana nafile ibadetlerle yaklaşmayı sürdürür, ta ki onu severim. Onu sevdiğimde kendisiyle duyduğu kulağı, kendisiyle gördüğü gözü, kendisiyle tuttuğu eli, kendisiyle yürüdüğü ayağı olurum. Bir şey isterse veririm, bana sığırsa korurum. Bir şeyi yaparken en çok mümin kulumun canını almada tereddüt ettim. O ölümü sevmez, ben ise onun gecikmesini sevmem.'

Allah'ı sevmenin neticelerine bakınız! Sen de bu ilahi sevgiyi meydana getirecek ibadetleri yerine getirmede ısrarlı davranmalısın. Nafile ibadet, farzlar tamamladıktan sonra yerine getirilir. Bu itibarla nafile ibadetlerde farz ve nafileler bulunur; içindeki farzlarla (eksik) farzlar ikmal olunur. Sahih bir kutsi hadiste Allah şöyle der: 'Kulumun namazına bakınız! Tam mıdır, noksan mıdır? Tam olduğunda onu tam olarak yazarlar. Eksik olduğunda Allah şöyle der: Bakınız! Kulumun nafile ibadeti var mıdır? Nafile ibadeti olursa Allah şöyle der: 'Kulumun farzlarını nafile ibadetinden tamamlayın. Sonra

ameller böyle teker teker ele alınır. Nafileler farzlarda asılları bulunan ibadetlerdir. Farzda aslı bulunmayan ibadet müstakil olarak ortaya çıkartılmış bir ibadettir ve şekilci alimler onu bid'at diye isimlendirirler. Allah şöyle der: 'Bir ruhbanlık çıkardılar.' Hz. Peygamber ise o bid'ati iyi bid'at diye isimlendirdi. İyi bir âdeti/bid'ati ortaya çıkaran kişi onun sevabını aldığı kadar kendi sevaplarından hiçbir şey eksilmeden kıyamet gününe değin onu yapanların sevabını da alır. Nafile ibadet farzların gediklerini ve eksikliklerini kapatma gücüne sahip olunca, nafilede de farzlar belirlenmiş ve yerleştirilmiş, bu sayede farzlar kendileri gibi farzlarla telafi edilmiştir. Mesela nafile namazı (şartları itibarıyla) farz hükmündedir. Bunun yanı sıra nafileler zikir, rükû, secde gibi farzları da içerir. Bununla beraber nafile, asıl itibarıyla nafile iken namazda okunan sözler, yapılan fiiller nafile namazdaki farzlardır.

8. Tavsiye

Amellerini olduğu kadar, sözlerini de gözetmen ve incelemen gerekir. Bilmelisin ki, sözlerin amellerin cümlesinden sayılır. Bu sebeple bazı bilginler 'Sözünü amelinden sayanın sözü az olur' demişlerdir. Bilmelisin ki, Allah kullarının sözlerini dikkate almış olduğu kadar söz söyleyen her dilin nezdinde bulunur. O bir şeyi söylemekten seni menederse, (söylerken) inanmasan bile, o sözü söylememelisin. Allah seni (inanmadan söylediğin) söz nedeniyle sorumlu tutar. Bize aktarıldığına göre, melek, kulun amelini onu telaffuz edene kadar yazmaz. Allah şöyle der: 'Her söz söylediklerinde onun yanında güçlü bir gözetmen vardır.' Kastedilen sözleri sayan ve yazan meleklerdir. Başka bir ayette 'Üzerinizde hafaza melekleri vardır, onlar yaptıklarınızı bilir' denilir. Sözlerin fiillerin kapsamındadır, şu ayete dikkatle bakmalısın: 'Allah yolunda öldürülene ölü demeyiniz.' Allah insana bir sözü yasaklamıştır, çünkü öyle bir sözü söyleyen, hiç kuşkusuz Allah'ı yalanlamış demektir. Allah kendi yolunda öldürülenler hakkında 'Onlar diridir' demiştir. Şu ayete de bakmalısın: 'Allah yolunda öldürülenleri ölü zannetmeyiniz, onlar Rablerinin katında diridirler.' Başka bir ayette 'Allah günah sözün açıkça söylenmesini sevmez', 'Onların konuşmalarının (necva) çoğunda hayır yoktur' denilir. Ayetteki necva söz demektir. Bir sözü söylediğinde, Allah'ın kendisine göre konuşmanı buyurduğu ve şeriat kıldığı teraziye göre onu söylemelisin. Hz. Peygamber şakalaşır, fakat şakalaşırken sadece doğruyu söylerdi. Her durumda Allah'ı razı eden doğruyu söylemen gerekir. Her doğru Allah'ı razı etmez. Bu itibarla söz taşımak veya gıybet doğru söz iken Allah'ı razı etmeyen sözlerdir. Allah sana gıybeti yasakladığı kadar söz taşımayı da yasaklamıştır.

Allah'ın sözü dikkate alışı, İmam Müslim'in aktardığı kutsi hadiste bir ifadeye tezahür eder. Gök yağmur yağdırırken Allah şöyle buyurur: 'Kullarımın bir kısmı bana iman ederek, bir kısmı inkâr ederek sabahlamış! Onların arasında 'bize şöyle yağmur yağmıştır' diyenler beni inkâr etmiş, yıldızlara iman etmiştir. Buna mukabil 'Allah'ın

rahmeti ve ihsanıyla yağmur yağdı' diyenler ise bana inanmış, yıldızları inkâr etmişlerdir.' Burada Allah konuşanların sözlerini dikkate almıştır. Ebu Hureyre şöyle derdi: 'Gök yağmur yağdırdığında, fetih bereketiyle bize yağmur ihsan edildi.' Ardından şu ayet-i kerimeyi okurdu: 'Allah insanlara rahmetini açarsa onu engelleyecek yoktur.' Allah'ın sebepleri âleme yerleştiren ve diken olduğuna inanıp bize göre âdetin eşyanın - sebeplerle değil- sebepler vesilesiyle icra edildiğini kabul edebilirsiniz. Bununla beraber Allah'ın sana söylemeni yasakladığı bir sözü söyleme! Allah sana bazı işleri yasakladığı gibi -doğru bile olsa- bazı sözleri de yasaklamıştır. 'Bana iman eder, yıldızları inkâr eder; beni inkâr eder, yıldızlara iman eder' ifadesindeki hikmete iyice bakmalısın! İnsan Allah'm ihsanını dile getirirse, hiç kuşkusuz, adını anmadığı bir yerde yıldızı örtmüş ve gizlemiş olur. Buna mukabil kim yıldızdan söz ederse, kendisinin fail ve yağmuru yağdıran olduğuna iman etse bile, Allah'ı gizlemiş ve örtmüş demektir; adını telaffuz etmediği için (inkâr etmiş sayılır). Allah kutsi hadiste 'örtmek' anlamındaki küfür sözünü kullanmıştır. Yağmur yağdırmaktan söz ederken (bulutlardan, yıldızlardan) söz etme sakın! Yağmurun onların sebebiyle olduğuna inanmaman ise daha önemlidir. Mümin isen senin inancın şununla sınırlıdır: Allah sebepleri tabî deliller olarak yaratmıştır ve tabî her delilin aşılması mümkündür. Adetlerin yanıtmasından kendini korumalısın. Allah'ın senin için belirlediği sınırlardan da habersiz kalmaman ve onları aşmaman gerekir. Allah onları kendilerine riayet etmen için ortaya koymuş ve belirlemiştir. Bu durum her şeyde böyledir! Sahih bir hadiste şöyle denilir: 'Bir adam Allah'ı kızdıran söz söyler, sözün nereye ulaşacağını bilemez, sonra sözü nedeniyle cehennemde yetmiş çukura düşer. Bir adam Allah'ı razı edecek bir söz söyler, sözün nereye varacağını bilemez, o söz nedeniyle illiyîn'de yükselir.' Sadece Allah'ı razı edecek şekilde konuşmalısın, Allah'ın gazabını üzerine çekecek sözleri söylememelisin. Bunu yapabilmen Allah'ın konuşmada belirlediği sınırı bilmene bağlıdır. Bu husus insanların kendisinden gafil kaldığı bir meseledir. Hz. Peygamber şöyle der: 'İnsanları çeneleri üzerine cehenneme düşüren şey dillerinin ürünleridir.' Hakim şöyle der: 'Hapsedilmeye en layık olan dildir. Allah onu iki dudak ile dişlerin arasına yerleştirmiştir. Yine de gereksiz konuşur ve kapıları açar.'

9. Tavsiye

Ruhu olan bir şeyin suretini yapmaktan sakınmalısın. Öyle resimler yapmayı insanlar kendilerine basitleştirmişken Allah katında ciddi bir iştir. Suret yapıcılar, kıyamette en çetin azap görecek olanlardır. Kıyamette suret yapana şöyle denilir: 'Yarattığına hayat ver veya ruh üfle!' Hâlbuki ruh üfleyemez. Sahih-kutsi bir hadiste Allah'ın şöyle dediği bildirilir: 'En zalim kişi benim gibi yaratmaya kalkışandır. Bir zerreyi veya tohumu veya kılı yaratsınlar bakalım.' Kul bu ölçüye riayet ederek Allah'tan bu konuda gelen rivayetler sebebiyle resimciliği-suret yapmayı terk eder, herhangi bir hayvan veya canı olmayan sureti tasvir ederek rububiyetle çekişmekten uzak kalırsa, âlemdeki her

suretin hayat sahibi olduğunu öğrenir. Başka bir ifadeyle her şeyin Allah'ın hamdini tespih etmek için konuşan ve canlı olduğunu görür. Bitkilerin resmini yapmak veya gözle görülecek şekilde canı olmayanların resmini yapmak üzere kendine müsamaha göstermeye kalkarsa, böyle bir insan bu keşfe hiçbir şekilde ulaşamaz. Çünkü gerçekte âlemdeki her suretin ruhu vardır. Allah gözlerimizi 'canlı' olmadığı denilen varlıkların canlılığını idrakten engellemiştir. Ahirette ise gerçek herkes için tebarüz eder. Zaten bu nedenle Allah ahireti daru'l-hayevan, yani hayat yurdu diye isimlendirdi. Dünyadaki halinden farklı olarak, orada görülen her şey nâtik (konuşan) ve canlıdır. Sahih bir rivayette 'Taşlar peygamberin avucunda tespih ederdi' denilir, insanlar taşların tespih etmesini harikulade bir iş sayarak yanılmışlardır; burada harikulade olan, işitenlerin bu tespihi işitmeleridir. Taşlar, Allah'ın bildirdiği gibi, zaten sürekli tespih edicilerdir. Bununla beraber Hz. Peygamber'in avucundayken daha önce yapmadıkları özel bir şekilde veya özel bir konuşma tarzıyla tespih etmiş olabilirler. Hadis böyle yorumlandığında bu kez harikulade, dinleyenlerin kulaklarında değil, taşlarda meydana gelmiş olur. Dinleyenlerin duymasında gerçekleşen harikulade ise duyma âdeti olmayan birinin böyle bir konuşmayı duymasıdır.

10. Tavsiye

Kardeşim! Ögüt almaya ve ibretle düşünmeye sevk ettiği için hastaları ziyaret etmelisin. Allah insanı zayıflıktan yaratmıştır. Kendisini ziyaret ederken hastaya bakmak aslına bakman hususunda dikkatini çeker. Kendisine itaat etmede lazım olan güçte de Allah'a muhtaç olduğunu görürsün. Bunun yanı sıra Allah hasta olan kulunun yanındadır. Dikkat ediniz! Hastanın Allah'tan başka sığındığı kimse olmadığı gibi Allah'tan başka kimseyi zikretmez. Allah sürekli onun dilinde yâd edilir, kalbinde de sadece Allah'a yönelir.' Hangi hastalık olursa olsun, hasta Allah'la beraberdir. Tedavi olup şifaya vesile olacağı bilinen vasıtalara başvurursa bile, böyledir. Her halükarda hasta Allah'tan gafil değildir. Bunun sebebi Allah'ın onun yanında hazır bulunmasıdır. Allah kıyamette şöyle der: 'Ey Ademoğlu! Hasta oldum, ziyaret etmedin.' İnsan şöyle cevap verir: 'Rabbim! Sen âlemlerin Rabbiyken seni nasıl ziyaret edebilirdim ki?' Allah şöyle der: 'Bir kulumun hasta olduğunu biliyordun fakat ziyaretine gitmedin. Onu ziyaret etseydin beni onun nezdinde bulurdun.' Hadis sahihtir. Hadiste geçen 'beni onun nezdinde bulurdun' ifadesi, hastanın gizlide ve açıkta Rabbini zikretmesi demektir.

Allah'ın yarattığı herhangi bir varlık senden yemek veya su istediğinde, imkânın olunca, ona yemek ve su vermen de böyledir. Başka hiçbir değer ve merteben olmayıp sadece yemek ve su isteyen varlık seni kullarını yediren ve içiren Hakkın mesabesine yerleştirmiş olması, şeref ve değer olarak kâfidir. Meseleye böyle bakmak pek az insanda bulunur. Dilenciye balanız! O dilenirken ve sesini yükseltip 'Allah için bana bir şey ver' derken o esnada Allah kendi adıyla onu konuşturmuştur. Adam duyup

da istediğini vermen için sesini yükseltmiş, hiç kuşkusuz seni Allah'ın adıyla isimlendirmiş, sesini yükselterek sana dönerken adeta Allah'a yönelir gibi dönmüştür. Seni efendinin mesabesine yerleştiren birini mahrum bırakmaman ve istediğini verirken aceleci olman gerekir.

Daha önce zikretmiş olduğumuz kulun hastalığıyla ilgili hadiste Allah şöyle der: 'Ey Ademoğlu! Senden yemek istedim, yemek vermedin.' Kul 'Sen âlemlerin Rabbiyken seni nasıl yediririm?' deyince Allah şöyle der: Falan kulumun yemek istediğini ve senin ona yemek vermediğini hatırlamıyor musun? Yemek verseydin, o yemeği benim nezdimde bulurdun. Ey Ademoğlu! Senden su istedim, bana su vermedin.' Kul şöyle der: 'Rabbim! Alemlerin Rabbiyken ben sana nasıl su veririm?' Allah şöyle der: 'Senden su isteyen falan kuluma su vermediğini bilmiyor musun? Su verseydin, verdiğini benim katımda bulurdun.' Hadisi İmam Müslim, Muhammed b. Hatem'den, o da Behz'den, o da Hammad b. Seleme'den, o da Sabit'ten, o da Ebu Rafı'den, o da Ebu Hureyre'den aktarmıştır. Bu rivayette Allah kendisini kulunun mertebesine yerleştirmiştir. Bütün bu durumlarda Allah'ı zikreden ve O'nun karşısında huzur sahibi olan kul, kendisinden yemek ve su isteyenin Hak olduğunu görür, O'nun kendisinden istediklerini yerine getirmek üzere koşuşturur. Çünkü insan kıyamette ihtiyacı nedeniyle kendisinden su veya yemek isteyen dilencinin halinde ve durumunda olup olamayacağını bilemez. Öyle bir durumdaysa Allah da onun ihtiyacını karşılar. 'Onu benim katımda bulurdun' ifadesi bu demektir. Yani o yemeği ve içeceği ben senin adına yukarı kaldırır ve berekedendirir, kıyamette de en güzel, en hoş ve daha öncekinden büyük bir şekilde sana iade ederdim demektir. İnsan kendisinden su ve yemek isteyenin, onu ihtiyaçları karşılama kudretine sahip olan (Hakk'ın) mesabesine -ki insan Allah'ın halifesidir- yerleştirdiğini görebilecek bir himmete sahip olmayabilir. Böyle bir durumda yapılabilecek işlerin en azı, daha çok iyilik ve hayır elde etmek maksadıyla ticaret saikiyle dilencinin ihtiyaçlarını karşılamaktır. Hâlbuki bu hadisi öğrenip de seni halife olarak görevlendirdiği -çünkü her şey O'na aittir- işlerde senden bir şey isteyenin Allah olduğunu gördüğünde iş nasıl olacaktır? Her şey Allah'a aittir ve Allah seni halife olarak görevlendirdiği maldan infak etmeni emrederek şöyle demiştir: 'Sizi halife kıldığı mallardan infak ediniz.' O maldan infak ettiğinde, ecrin ve sevabın artar. Güzel bir söz veya kendisinden memnun, tatlı bir çehreyle bile olsa, dilenciye kovma! Sen Allah ile karşılaşacaksın. Hz. Hasan veya Hüseyin dilenci bir şey istediğinde, istediğini vermek üzere koşar ve şöyle derdi: 'Hoş geldin, safa geldin! Sen benim azığımı ahirete taşıyacak kişisin.' Hz. Hüseyin dilenciye yükünü taşıyan birisi olarak görmekteydi. Allah insana bir nimet verip de başkasına onun fazilet ve ihsanını yüklediğinde, kıyamette onu kendisi taşır ki, onun hesabı kendisine sorulabilirsin. Bu nedenle Hz. Hasan şöyle derdi: 'Dilenci azığı ahirete taşıyandır.' Bu sayede kendisinden taşıma yükü kaldırılmış olur.

11. Tavsiye

Kullara haksızlık etmekten sakınınız. Kullara yapılan haksızlık (zulüm ve karanlık ilişkisiyle) kıyamet gününde karanlıklar olarak ortaya çıkacaktır. Kullara haksızlık, Allah'ın kendilerine vermeni emretmiş ve vacip kılmış olduğu haklarını vermemektir. Allah'ın vermeni istediği hak, bazen kişinin üzerinde gördüğün zorunluluk ve ihtiyaç nedeniyle hal diliyle gerçekleşir. Sen ise bu esnada darlığını giderecek, zorluğunu aşmasını sağlayacak güce sahipsindir. Bu durumda muhtacın hal diliyle senin malında bir hakkının çıktığını bilmen gerekir. Allah bu bilgiyi sana onun hakkını ödemen için öğretti; aksi halde sorumlu olursun. Onun ihtiyacını karşılayacak güce sahip değilsen bile, Allah'ın o kişinin halini boş yere öğretmediğini bilmelisin. Bu durumda bilmen gereken şudur: Allah onun halini sana onun ihtiyacını karşılayıp sıkıntısını çözecek (imkân sahibi) birinin nezdinde güzel sözle yâd ederek ona yardımcı olmanı istemiştir. Bunu da yapmazsan, en azından kendisine dua etmelisin. Bütün gayretini harca yapabileceğin tek iş o olduğunda dua edilir. Bunu yapmaktan gafil olduğunda, o hal sahibine zulmedenlerden olursun. Yoksul o andaki ihtiyacı nedeniyle ölürse durum böyledir; ölmez ve başka biri ihtiyacını karşılarsa, hiç kuşkusuz, fark etmeden o kardeşin senden yükümlülüğü düşürmüş sayılır. Mümin müminin kardeşidir, onu kendi başına terk etmez. İhtiyacını karşılayan mümin böyle bir niyet taşımamış olsa bile, gerçekte durum böyle olduğu gibi Allah da onu böyle kabul eder. Hal diliyle dilenen birisine muhtaç olduğu şeyi verirsen, daha önce onun (hakkını vermeyerek) mahrum bırakan birinci kardeşinin adına vermeye niyetlen, o hayırla mümin kardeşini kendine tercih ederek onun adına yap! O mümin fakirin ihtiyacını (karşılamaarak) senin bu hayrı yapmana vesile olmuş, bu hayra ulaşmanı sağlamıştır. Hâlbuki dilencinin istediğini verseydi, fakir verilenle yetinir, sen de o iyiliği ve hayrı bulamazdın. Arifler verirken böyle bir niyetle verirler. Başka bir ifadeyle arifler halleriyle ve sözleriyle dilenen muhtaçlara böyle verirler. 'Dilenene gelirse, onu kovma.' Bu dilenmenin manevi veya maddi bir halle ilgili olması birdir. Bu itibarla bilgi ve onu öğretmek bu konuyla ilgilidir. Mesela şaşkın hidayet talep ederken aç olan yedirilmeyi, çıplak onu havanın sıcak ve soğuktan koruyacak veya avret mahallini örtecek elbiseyi talep eder. Cezalandırabileceğini bilen cani de suçunu affetmeni ister. Şaşkına hidayet yolunu göstermeli, aç doyurmak, susamışa su vermeli, çıplağı giydirmelisin. Bilmelisin ki sen de yoksulun muhtaç olduğu şeye muhtaçsın. Buna mukabil Allah 'Alemlerden müstağnidir.' Yine de insanların dualarına icabet eder, ihtiyaçlarını karşılar, onlara ulaşan zararları defetmek üzere O'ndan yardım istemelerini veya menfaatleri kendilerine ulaştırması için dua etmelerini emreder. Allah'ın kullarına böyle davranmak sana daha yakışan iştir. Çünkü onların muhtaç olduğu bütün bu hususlarda sen de Allah'a muhtaçsın.

İmam Müslim kitabında Abdullah b. Abdurrahman b. Behram ed- Darimi'den, o da Mervan b. Muhammed ed-Dımeşki'den, o da Said b. Abdülaziz'den, o da Rebia b. Yezid'den, o da Ebu İdris el-Havlani'den, o da Ebu Zerr'den şöyle bir hadis aktarır: Hz. Peygamber kutsi bir hadiste Allah'ın şöyle söylediğini bildirir; 'Ey kullarım! Ben kendime zulmü haram kıldım, onu sizin aranızda da haram kıldım. Birbirinize zulmetmeyin. Ey kullarım! Benim hidayet ettiklerimin dışında hepiniz şaşırmışsınız. Benden hidayet isteyin ki, hidayet edeyim. Ey kullarım! Benim yedirdiklerimin dışında hepiniz açsınız. Benden yemek isteyin ki sizi yedireyim. Ey kullarım! Hepiniz çıplaksınız, benden elbise isteyin ki sizi giydireyim. Ey kullarım! Siz gece gündüz hata işlemektesiniz, ben de bütün günahları bağışlarım. Bağışlanma dileyin ki, sizi bağışlayayım.' Allah bütün bunları senin hakkında bir isteğin olmaksızın verirken, kendisinden istemeni emretmiş, isteğine icabet ederek sana vereceğini bildirmiştir. Bunun maksadı, dileğini kabul etmiş olmakla, sâna dönük inayetini göstermektir. Bu da Allah'ın sana verdiği ilave başka bir mertebe (ve nimettir). Bir şeyi Allah'ın emriyle istersen, hiç kuşkusuz, O da senin kendisinden istediğini (ezeli olarak) bilir. Senin yaratılış aslın ve ilken muhtaçlık ve dilenmedir ve bunun böyle olması kaçınılmazdır. Bu durumda insan isterken zorunlu bir işi yapmışken buna mukabil Allah'ın emrine bağlanan birinin sevabıyla ödüllendirilir ve yaptığı hayra hayır katılır. Allah sana merhameti gereği ve hayrı sana ulaştırmak, -başkasına değil- sadece O'na muhtaç olduğuna dikkatini çekmek üzere dua etmeni emretmiştir. Çünkü seni sadece O'na ibadet etmen üzere, yani karşısında zelil olman için yarattı. Sana tavsiyem Hakkın emir ve yasaklarının sınırında durup emrini bizzat O'ndan idrake çalışmandır. Böyle yaparsan emir ve yasaklarında senden talep ettiklerini bilenlerden olabilirsin. İhtiyacını rabbinden istemeyen insan, hiç kuşkusuz, O'nu cimri kılmıştır. Bu durum genel için böyledir. Sana yaptığım tavsiyede ihmalkâr davranırsan, sadece kendini kınamalısın. Çünkü bilmiyor idiysen, sana öğrettim; unutmuş veya gafil isen dikkatini çektim ve sana hatırlattım; mümin isen öğüt sana fayda vermelidir. Ben yaptığım tavsiyelerle Allah'ın emrini tuttum. Buna mukabil verilen öğütlerden faydalanman senin iman sahibi olduğuna delildir. Allah benim ve senin hakkında şöyle der: 'Öğüt ver, öğüt müminlere fayda verir.' Öğüt fayda vermezse iman hakkında kendini suçlamalısın. Allah doğru söyler ve O öğüdün müminlere fayda vereceğini zikretmiştir.

Aktardığımız kutsi hadisin, 'sizi bağışlayayım' ifadesinin devamında şöyle denilir: 'Kullarım! Siz bana zarar veremezsiniz, kendiniz zarar görürsünüz, bana fayda veremezsiniz...' Bilindiği üzere, Allah zarar görmez veya kimseden fayda bulmaz. O âlemlerden müstağnidir. Fakat Allah kendisini daha önce söylediğimiz üzere yemek ve su istemek gibi işlerde kulunun mertebesine yerleştirtince, kulların O'na fayda ve zarar vermede bir sonuca ulaşmanın imkansızlığına dikkatimizi çekmiş oldu. Binaenaleyh Allah'a fayda ve zarar vermek hususunda bir neticeye ulaşmak imkânsızdır. Aynı

zamanda Allah bir kavim hakkında ‘Allah’ı kızdıran işlere tâbi oldular’ der. Buradaki görünüşte zarardır ve Allah kendisini o zarardan tenzih etmiştir. Aynı durum Allah’ın razı olacağı veya sevineceği bir işi yapanlar için geçerlidir. Misal olarak Allah’ı sevindirmek üzere tövbe eden birini verebiliriz. Allah kulunun tövbesiyle sevinir. Böyle rivayetlerde Allah’ı bilmekle ilgili zayıf nefislerde bu konularda ortaya çıkacak hastalıkların ilacı vardır. Bu itibarla söz konusu nefisler ‘O’nun benzeri bir şey yoktur’ ayetinin gerçekte ne anlama geldiğini bilmez. Rivayetin devamında şöyle denilir: ‘Ey kullarım! Öncekiler ve sonrakiler, insanlar ve cinler, en takva sahibi bir kulun kalbi üzere olsaydı, bu durum mülküne bir şey katmazdı. Ey kullarım! Öncekiler ve sonrakiler, insanlar ve cinler en günahkâr birinin kalbi üzere toplanmış olsaydı, bu durum mülkünden bir şey eksiltmezdi. Kullarım! Öncekiler ve sonrakiler, insanlar ve cinler bir yerde toplanıp benden istese ve her birine istediğini verseydim, denize daldırılan bir iğne oradan bir şey eksiltmediği gibi, bu durum nezdimde olanlardan bir şey eksiltmezdi.’ Bütün bunlar zayıf nefislerin hastalıkları hakkında söylediklerimizin çaresidir. Dostum! Sen de bu ilaçları kullanmalısın. Allah şöyle der: ‘Bunlar sizin amelleriniz, onları sizin için sayacağız, sonra onları size ödeyeceğiz. Kim iyilik görürse Allah’a hamd etsin, kim başka bir şey bulursa kendini kınasın.’ İhtiyacı nedeniyle dilenen hiç kuşkusuz zelil olmuştur. Allah’tan başkasının karşısında zelil olan, yoldan çıkmış, nefisine zulmetmiş, hidayet yolunu tutmamıştır. Sana olan tavsiyem budur. Ona uymalı, nasihatimi tutmalı, iyice öğrenmelisin. Allah kitabında ve peygamberlerinin dillerinde sürekli kullarına tavsiyede bulunur. Tuttuğunda saadete ulaşmana vesile olacak şekilde, tavsiyede bulunan herkes, Allah katından sana gelen bir elçidir. O elçiye Rabbinin nezdinde teşekkür etmelisin.’

12. Tavsiye

Bilgisiyle amel etmeyen bir alimi gördüğünde, karşısında edebe riayet et ki, kendi bilgini kullanmış olursun. Edepli davrandığında, ‘alim’ olması itibarıyla kendisine hakkını ödemiş olursun. Onun kötü hali nedeniyle edepli davranmaktan geri durma! Alimin Allah katındaki derecesi, bilgisinin derecesidir. İnsan kıyamette sevdiğiyle beraber haşredilir. Kim ilahi bir nitelik karşısında edepli olursa, kıyamette onu kazanır, o nitelik üzerinde haşredilir. Allah’ın senden (tezahür etmesini) sevdiğini bildiğin her işi yerine getirmelisin. O işler için gayret göstermelisin. Allah’a kendini sevdirmek maksadıyla o nitelikle nefisini süslersen, hiç kuşkusuz, O da seni sever. Seni sevince, kendisini, tecellisini ve ikram yurdunu bildirmekle seni saadete ulaştırır, sıkıntı içerisinde sana nimet ihsan eder. Allah’ın sevdiği işler pek çoktur; bir kısmını tavsiye ve nasihat olmak üzere zikredeceğim:

Bunlardan birisi Allah için süslenmek ve güzelleşmektir. Bu davranış müstakil bir ibadet olduğu kadar özellikle namaz için öyledir. Allah sana namazda böyle yapmanı

emrederken şöyle demiştir: 'Ey Âdemoğulları! Her mescitte süslerinizi takın.' Bir ayette ise kulların davranışlarını yadırgayarak şöyle der: 'De ki, Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti yasaklayan kimdir? Onlar dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde sadece müminlere mahsustur. Ayetleri bilen bir kavim için böyle açıklarız.' Böyle bir hususta Kur'an-ı Kerim'de bundan daha çok bir açıklama olamaz. Allah'ın süsüyle dünya hayatının süsü arasındaki fark ise kasıt ve niyetde ortaya çıkabilir. Buradaki süs ötekinin ta kendisidir, başka bir şey değildir. Niyet işlerin ve varlıkların ruhudur; herkes için sadece niyet ettiği vardır. Bu itibarla kendisi olmak bakımından hicret bir şeydir. 'Kimin hicreti Allah'a ve peygambere yönelmişse onun hicreti Allah'a ve peygamberinedir. Kimin hicreti dünya için olursa onu elde eder ya da bir kadın için hicret eden kişi onunla evlenir. Onun hicreti hicret etmek istediği şeydir.' Allah'ın kıyamet günü kendileriyle konuşmayıp kendilerini tezkiye etmeyeceği, haklarında acı bir azabın bulunduğu İmam'a biat eden üç kişi hakkındaki sahih hadiste de niyet meselesi ele alınmıştır. Söz konusu üç kişiden birisi İmam'a sadece dünyevi maksatla biat edenlerdir. İmam/devlet başkanı dünyalık verirse, biatine bağlı kalır, vermezse kalmaz. Bu itibarla ameller niyetlere göredir ve niyet İslam'ın evinin rükünlerindedir. İmam Müslim'in es-Sahih'inde yer alan hadiste şöyle denilir: 'Bir adam Hz. Peygamber'e şöyle demiş: Ey Allah'ın Peygamberi! Ben ayakkabımın güzel, elbisemin güzel olmasını severim.' Hz. Peygamber şöyle der: 'Allah güzeldir, güzeli sever.' Başka bir hadiste şöyle der: 'Allah kendisi için güzel görünmeye en layık olandır.' Konuyla ilgili başka bir husus Allah'ın Cebrail'i Hz. Peygamber'e çoğunlukla Dıhye suretinde göndermiş olmasıdır. Dıhye döneminde yaşayan insanların en yakışıklısıydı. Onun ahlakî güzelliğinden söz edilirken Medine'ye gelip insanlarla karşılaştığında kendisini gören herhangi bir hamile kadının karnındaki çocuğu düşürmesi rivayet edilir. Allah Cebrail'i Dıhye suretinde gönderirken peygamberini müjdeleyerek şöyle derdi: 'Ey Muhammed! Benimle senin aranda sadece güzellik sureti bulunur.' Allah hal diliyle nefsindekini ona bildirir. Binaenaleyh ifade ettiğimiz gibi, Allah için güzelleşmekten mahrum kalan insan, hiç kuşkusuz, O'nun özel ve belirli sevgisini yitirmiş, özel ve belirli sevgiyi yitirince Allah cihetinden meydana getireceği saadet yurdundaki marifeti, tecelli, ikramı, Kesib mertebesindeki görmeyi, dünya hayatında seyr-ü sülük esnasındaki müşahedelerinde de ilmi-ruhî müşahedeleri yitirir. Fakat belirttiğimiz gibi insan güzelleşirken 'Allah için güzelleşmek' niyeti taşımalıdır; süslenmek ve güzelleşmek, dünya malıyla övünmek, böbürlenmek, kendini beğenmek, başkasına caka satmak niyeti taşımamalıdır.

Bunlardan birisi de fitne esnasında Allah'a dönmektir. Allah fitneye maruz kalan tövbekârları sever. Hz. Peygamber böyle buyurmuştur. Allah şöyle der: 'Ölümü ve hayatı yarattı ki, hanginiz en güzel işleri yapacak. Bela ve fitne aynı şeydir. O da ancak insanın sahip olduğu iddia nedeniyle ihtiyardır. 'Bu sadece senin fitnendir, dilediğini

onunla saptırır, dilediğine hidayet edersin.' 'Bu senin bir sınaman' demektir. Ayette geçen dalalet hayrete düşürmekken hidayet kurtuluş yolunu açıklamak ve göstermektir. Fitnelerin en büyüğü kadın, mal, çocuk ve makamdır. Bu dört şeyle Allah herhangi bir kulunu imtihan eder de bu imtihanlarda kişi Hakk'ın bulunmasını istediği gibi bulunup kendisine dönmesi gerekir. İmtihan vesilesi olan hususları insan kendileri bakımından dikkate almayı ilahi nimet saydığına, Allah onların karşılığında kendisine ihsanda bulunur. İşte böyle bir imtihan insanı Allah'a döndürür, Allah'ın Hz. Musa'ya yerine getirmesini emretmiş olduğu üzere 'hakkıyla şükretmek' makamına yerleştirir. Allah Hz. Musa'ya şöyle emreder: 'Ey Musa! Bana hakkıyla şükretmelisin.' Hz. Musa 'Hakkıyla şükretmek ne demektir, Rabbim?' deyince şöyle demiştir: Nimeti benden görünce, bana hakkıyla şükretmiş sayılırsın.' Hadisi İbn Mace Hz. Peygamber'den aktararak es-Sünen'inde zikretmiştir. Allah Hz. Muhammed'in geçmiş ve gelecekteki günahlarını affetmiş, bunu bir müjde olarak vermiş, 'Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarım bağışlasın diye' buyurmuştur. Bununla beraber Hz. Peygamber Allah'a şükredebilmek için ayakları şişinceye kadar namaz kılar, ibadetini ihmal etmez ve istirahataya yönelmezdi. Böyle yapmasının sebebi sorulup da nefsine şefkat göstermesi talep edilince şöyle demiştir: 'Şükreden bir kul olmayayım mı?' Hz. Peygamber ayette 'Allah şükredenleri sever' denildiğini biliyordu ve 'hakkıyla şükretmek' makamında bulunmasaydı Allah'ın bu özel sevgisinden mahrum kalırdı. O sevgi, sadece şükredenlerin ulaşabileceği özel makama varmayı temin eder. Allah şöyle der: 'Kullarım içerisinde şükredenler azdır.' Bu makamdan mahrum kalınca, (o makama ulaşmanın sağlayacağı) Allah hakkındaki bilgiyi, keramet yurdunda ona mahsus nimeti, tecelliyi, büyük ziyaret günü gerçekleşecek Kesib'deki görmeyi elde edemezdi. Çünkü her özel nitelikten meydana gelmiş ilahi sevgiye mahsus özel bilgi, tecelli, nimet ve mertebe vardır ki, böyle olması da kaçınılmazdır. Böylelikle o sıfatın sahibi başkalarından ayırır.

Kadın fitnesine gelirse, onları severken Allah'a dönmek, bütün ve tümelin (kül) parçasını sevdiğini ve ona ilgi duyduğunu görmektir. Kül, yani bütün, kendinden başkasını sevmemiştir. Çünkü kadın asıl itibariyle erkeğin sol kaburgasından yaratılmış, Hak kadını erkeğin nefsi karşısında 'suret' mesabesinde yaratmıştır. Söz konusu suret, Allah'ın insan-ı kâmilî kendisinde yaratmış olduğu surettir. Başka bir ifadeyle o suret, Hakkın suretidir ve Allah onu tecelli ettiği yer yapmıştır. Bir şey ona bakanın tecelli ettiği yer ise ona bakan surette kendisini görebilir. Erkek kadında kendini görünce, ona olan sevgisi güçlenmiş, yönelmesi pekişmiştir, çünkü kadın onun suretidir. Daha önce erkeğin suretinin Hakkın sureti olduğu ortaya çıkmıştı. Hak onu bu surette yaratmıştı. Bu durumda erkek, (kadına bakarken) sadece Hakkı görmüş, fakat sevgi, haz ve kendisini kaybetmeye vesile olacak tarzda kavuşma şehvetiyle görmüştür. Bu itibarla erkek kadında dürüst bir sevgi ve gerçek bir fena ile kendinden geçer, kendisinin

benzeri ve misli olarak, kendi zatiyla onun tam karşısında durur. Bu nedenle de erkek kadında fani olabilmıştır. Binaenaleyh erkekte bulunan her parça kadında da bulunur. Sevgi ise bütün parçalarına işler ve yayılır. Neticede bütünü kadına bağlanır ve ilişir. Bu nedenle erkek -benzerinden başkasını sevmesinden farklı olarak- kendi benzerini ve mislini severken tam olarak onda kendinden geçebilir, sevdiğiyle bir olur, en sonunda şunu der: Ben sevenim, sevilen de ben. Bu makamda başka birisi şöyle der: ‘Ben Allah’ım!’ Benzerin ve mislin olan birini böyle bir sevgiyle sevdiğinde, bu sevgi seni Allah’a döndürür. Başka bir ifadeyle senin ondaki bu müşaheden seni Allah’a yöneltir. Bu durumda Allah’ın sevdiklerinden birisi olurken, bu fime de sana hazırlık kazandıran bir imtihana döner.

Kadınları sevmedeki diğer tarza gelirse, kadınlar (ve dişilik), her tür içerisinde benzerlerin ortaya çıkmasını sağlayan edilgenlik ve tekvin mahallidir. Hiç kuşkusuz Allah’ın âlemin yolduk halinde âlemdeki varlıkları sevmiş olmasının yegâne sebebi, onların edilgenlik (infial) mahalli olmalarıdır. Allah el-Mürid olması itibarıyla (yoklukta sabit) varlıklara yöneldiğinde onlara ‘ol’ demiş, onlar meydana gelmiş, Hakkın varlıktaki mülkü onlarla ortaya çıkmıştır. Bu varlıklar ulûhiyetinde Allah’a hakkını vermiş, Allah ilah olmuş, varlıklar hal diliyle bütün isimleriyle beraber Allah’a ibadet etmişlerdir; o isimleri bilip bilmemeleri bunu değiştirmemiştir. Bir ismin neticesini bilmemiş olsa bile, Allah’a ait her isimde kul Hakkın suretiyle ve haliyle bulunmuştur. Bu durum Hz. Peygamber’in Allah’ın isimleriyle dua ederken dile getirdiği bir husustur: ‘Veya gaybının bilgisinde kendine ayırdığın veya bir yaratılmışı bildirdiğin isimlerinle senden isterim.’ Yani herhangi bir yaratılmışı kendisini öğreterek onu başkasından ayırtmasını sağladığın isimlerinle senden isterim. Çünkü varlıkların/şeylerin çoğu insanda süret ve hal itibarıyla bulunur. İnsan onların kendisinde bulunduğunu bilmezken Allah onda bunların bulunduğunu bilir. Erkek kadını söylediğimiz tarzda sevince, hiç kuşkusuz, bu sevgi onu Allah’a döndürür. Bu dönmeyle birlikte onun için fitnenin nimeti gerçekleşir. Allah da, kişi kadını severken O’na dönebilmesi itibarıyla o kişiyi sever. Erkeğin -diğerlerine değil de- belirli bir kadına sevgi duymasının sebebi, yaratılıştaki veya tabiat kaynaklı mizaçta veya ruhi bakışta iki şahıs arasındaki ruhani münasebet ve karşılıklı ilişkidir. Bununla beraber söylediğimiz hakikatler her kadına yayılmış, nüfuz etmiş, bir kısmı belirli bir süreye kadar sürerken bir kısmı süreyle sınırlanmadan ölüme kadar devam eder. Bağlanma ise Hz. Peygamber’in Hz. Aişe’yi sevmesi misalindeki gibi sürekli. Hz. Peygamber Hz. Aişe’yi bütün eşlerinden daha çok sevdiği gibi babası olan Hz. Ebu Bekir’i de öyle severdi. İkincil münasebetler şahısları belirlerken birinci sebep daha önce zikretmiş olduğumuz sebeptir. Binaenaleyh (herhangi birisiyle sınırı olmayan) mutlak sevgi, mutlak sema’ (duyma) veya Allah’ın bazı kullarının üzerinde bulunduğu mutlak ve kayıtsız görme hali, âlemde belirli bir şahsa tahsis edilemeyen sevgi, duyma ve görmedir. Bu sebeple yanındaki herkes arife sevimli

gelir, arif onunla ilgilenir. Her şeye rağmen aradaki özel münasebet nedeniyle bazı şahıslara yönelik daha özel bir ilgi de kaçınılmazdır. Başka bir ifadeyle mutlulukla beraber özellik de gereklidir. Âlemin yaratılışı tekillerinde böyle bir sınırlılığı icbar eder ve ortaya çıkartır. İnsan-ı kâmil mutluluk ile sınırlılığı bir araya getirebilen kimsedir. Mutlaklık Hz. Peygamber'in 'Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: kadınlar...' hadisinde ifade edilir. Hadiste herhangi bir kadını belirtmemiştir. Sınırlı ve özel olan sevgi de Hz. Peygamber'in Hz. Aişe'yi ilahi bir nispet ve ruhanî bir ilişki nedeniyle diğer kadınlarından daha çok sevmesinde tebarüz eder. Bununla beraber Hz. Peygamber bütün eşlerini seviyordu. Birinci unsurla ilgili olarak, idrak sahibi insanlar için yeterli açıklama yapmış olduk.

Fitne evinin ikinci unsuru makamdır. Makam başkanlık ve riyaset diye ifade edilir. Onun hakkında bilgisi olmayanlar şöyle der: 'Sıddıkların kalbinden en son çıkacak olan duygu başkanlık sevdasıdır.' Arifler ise bu cümleyi bu yoldaki insanların çoğunluğunun anladığı üzere anlamazlar. Bu cümlenin anlamı, Allah ehlinin bu konuda dile getirmiş olduğu manadır. Şöyle ki, insan nefsinde pek çok şey bulunur, Allah onu bu özelliklere ve hallere göre yaratmıştır. Bu durum 'Göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkararak, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah...' ayetinde ifade edilir. Yani sizde bulunup sizden ortaya çıkan veya sizde gizli kalan fakat sizin bilmediğiniz şeyleri demektir. Kul bunların kendi nefsinde bulunduğunu bilmediği sürece, Allah onun nefsinde gizlediği şeyleri sürekli izhar eder durur. Bu duruma misal olarak doktorun bilip hastanın bilmediği bir hastalığı verebiliriz. Allah'ın yaratılmışların nefislerine gizledikleri de bunun gibidir. Hz. Peygamber şöyle der: 'Kendini bilen Rabbin bilir.' Kendisi -başkası değil- kendisi iken herkes kendisini bilmez. Allah insan için onun nefsinde yerleştirdiği şeyleri kendinden izhar eder, onları insana gösterir, o da daha önce nefsi hakkında bilmediklerini öğrenir. Pek çok kişi şöyle demiştir: 'Sıddıkların kalplerinden en son çıkacak olan başkanlık sevdasıdır. Bu sevda dışarıya çıktığında, (onun hakikati) kendilerine görünür. Bu kez onlar sıradan insanların sevmesinden farklı bir şekilde başkanlığı severler. Çünkü onlar, Allah'ın onların haklarında söylemiş olduğu bir haldeyken başkanlığı severler. Kutsi hadiste Allah onların duyma gücü, görme gücü ve bütün organ ve güçleri olduğunu bildirmişti. Bu hale ulaştıklarında başkanlığı ancak Allah nedeniyle severler. Âlemin önüne geçmek Allah'a mahsustur. Onlar ise Allah'ın kullarıdır. Başkan hem varlık, hem değer itibarıyla yönettikleriyle beraber vardır. Onun yönetilenleri sevmesi en güçlü sevgidir; çünkü başkanlığı izhar eden yönetilenin varlığıdır. Bu itibarla kendisini melik ve hükümdar olan mülkte (yönetilenden) daha sevgili hiçbir şey yoktur. Sıddık olanın kalbinden en son çıkan şeyin başkanlık sevdası olmasının anlamlarından biri de budur. Onlar başkanlığı 'zevk' yoluyla görür, müşahade ederler. Yoksa bunun anlamı onların kalplerinden sevgisi çıkar ve onlar da başkanlığı ve riyaseti sevmezler demek değildir; başkanlığı sevmemiş olsalardı, bu konuda onlar

adına zevk yoluyla bilgi gerçekleşmezdi. Başkanlık Allah'ın onları kendisinde yarattığı surettir. O suret 'Allah Âdem'i kendi suretinde yarattı' hadisinde belirtilir. Daha doğrusu rivayetin çeşidi yorum ve tevillerinde bu husus belirtilir ki, bunu bilmelisin. Makam hükmün işlemesi demektir. Bu meyanda 'Bir şeyi irade ettiğinde ona 'ol' der, o da olur' ayetinden daha müessir bir şey yoktur. En yüce makam, makamı Allah'a bağlı olan kimsenin makamıdır. Öyle bir kul - hakikati bakiyken- 'benzersiz bir misil' ve benzer olduğunu görür. O kul-rab iken Allah -kul olmaksızın- Rabdir. Demek ki birleştiricilik özelliği kula mahsusken Hak yegâne ve biriciktir.

Üçüncü unsur maldır. Mal insanın tabiatı gereği kendisine meyletmesi nedeniyle böyle adlandırılmıştır. Allah malla kullarını imtihan eder. Bunun sebebi bazı işlerin varlığını malla kolaylaştırması ve kalplere mal sahiplerini sevdirmesidir. Cimri bile olsa mal sahibi, sahip olduğu malla kendilerine yardım eder kuruntusuyla gözler hürmetle ona bakar. Bununla beraber mal sahibi, yetinme duygusu veya sahip olduğuyla kanaat etme duygusu bulunmadığı için, gerçekte insanların en muhtacı olabilir. Öyle biri elindekinden fazlasını talep eder. Âlemdelikler kalplerin mal sahibine yöneldiğini görünce, malı sevmişlerdir. Buna mukabil arifler, sayesinde malı sevebilecekleri ilahi bir yön aramışlardır, çünkü malı sevmek kaçınılmazdır. Burada dalalet düşmeye ve yoldan çıkmaya yol açacak fitne ve imtihan vardır. Ariflere gelirse, onlar, ilahi işlere bakar! Onlardan birisi 'Allah'a güzel borç verin' ayetidir. Ayette Allah ciddiyet sahiplerine hitap eder. Onlar bu ilahi hitabın mazharı olabilmek maksadıyla malı sevmiş, buldukları her yerde bu ayeti dinlemekle haz almışlardır. Onlar Allah'a borç verdiklerinde sadakanın Rahman'ın eline düştüğünü görmüşlerdir. Böylece mal ve onu vermek sayesinde Hakka yardımcı olduklarını ve yardımıcılık yakınlığına nail olduklarını müşahede ederler. Ayette 'iki elimle yarattığım' diyerek Hz. Âdem'i şereflendirmiştir. Kim dileğine karşılık olarak Allah'a borç verirse, iki eliyle yaratılmış olandan daha fazla haz alır. Mal olmasaydı bu ilahi hitabı duymayacakları kadar onun ehli de olamazlar veya bu ilahi talebe karşılık olarak borç veremezlerdi. Bu hal Allah'a vuslat halini de içerir. Allah malla insanları sınar, ardından onları kendisinden istemekle sınımış, muhtaç dilencilerin mesabesine indirmiştir. Onlar ise servet ve mal sahibi olanlardır. Bu durum bu bölümün başında zikredilen hadiste belirtilmiştir. 'Ey kulum! Senden yemek istedim, yemek vermedin, su istedim su vermedin...' Bu bakışa göre arifler için mal sevgisi, söz konusu makama ulaştıran bir imtihan vesilesidir.

Çocukların fitne olmasına gelirse, çocuk babanın sırrı, ciğerparesi, kendine en bağlı ve yapışık olan varlıktır. Çocuğu sevmek, bir şeyin kendi kendisini sevmesi demektir, insana kendinden daha sevimli bir şey yoktur. Bu nedenle Allah insanı onun dışında 'çocuk' diye isimlendirdiği bir surette bizzat kendisiyle sınımış, kendine bakmanın Hakkın onu mükellef tuttuğu hakları yerine getirmekten alıkoyup koyamayacağını

görmeyi murat etmiştir. Hz. Peygamber kızı Hz. Fatıma'nın hakkı ve onun kalbinde bilinmeyen mertebesi hakkında şöyle demişti: 'Muhammed'in kızı Fatıma bile hırsızlık yapsaydı elini keserdim.' Hz. Ömer oğluna zina cezası olarak dayak cezası vermiş, çocuk ölmüş, Hz. Ömer bundan rahatsızlık duymamış, had cezası uygularken -ki canın telef olmasına yol açmıştır- cana ağır gelen evladını feda edebilmişti. (Benzer bir durum zina ettiğini itiraf eden bir) kadın hakkında gerçekleşmişti. Hz. Peygamber o ikisinin tövbesi hakkında 'bundan daha büyük tövbe olur mu?' demişti. Nahoş bir hakkı ve cezayı evlada tatbik edebilmek, en büyük imtihan vesilesidir. Allah baba hakkında çocuğun ölümüne dair şöyle der: 'Çocuğunun canını kabzettiğim bir mümin kulunun ödülü ancak cennet olabilir.' En büyük imtihan ve en çetin fitne olan bu üç esas sağlam ve muhkem bir şekilde icra eden ve Hakkın mertebesini tercih edip bütün bu hususlarda Allah'ın hakkına riayet eden insan, hemcinsleri arasında kendinden daha üstün kimsenin bulunmadığı biridir.

13. Tavsiye

Vitir (namazını kılmış) bir halde uyu! İnsan uyuduğunda, Allah onun ruhunu -bir rüya görmüş olsa- kendisinde nefsinin gördüğü üzere katına alır; dilerse onu kendine iade eder, dilerse yanında tutar. Canını iade etmesi, ömrünün tamamlanmamış olmasıyla ilgiliyken etmemesi ecelinin sona ermesi demektir. Bu sebeple ihtiyatlı tavır, insanın vitir üzere uyumasıdır. Vitir kılarak uyuduğunda, Allah'ın sevmiş olduğu bir amelde ve halde uyumuştur. Sahih bir haberde şöyle denilir: 'Allah tektir (vitr), teki sever.' Demek ki Allah kendisini sever. O'nun seni severken kendi menziline yerleştirmesinden daha büyük bir inayet ve yakınlık olabilir mi? Nicelik ve sayı gerektiren bütün fiillerinde vitir ehli olduğunda Allah seni sever. Allah peygamberinin diliyle sana şöyle hitap eder: 'Kur'an ehli! Vitir (üzere işlerinizi) yapınız.' Kur'an ehli Allah'ın ehli ve O'nun seçkinleridir. Sürme çekerken her göze bir veya üç kere olmak üzere tek sayıyla çekmelisin. Her organ kendi başına müstakil organdır. Yemek yerken elini teke alıştırman gerekirken aynı zamanda içerken de suyu yudumlarken üç kere de almalısın. Hz. Peygamber böyle yapmayı emretmiştir, o en münezzeh insandır. Dinleyenin anlaması için söz söylediğinde, üç kez tekrarlamaksın; böyle yapınca söylediğin anlaşılır. Hz. Peygamber öyle yapardı. Sana ilahi sünnete göre tavsiyede bulunuyoruz. Bu, Allah'ın sana Kur'an-ı Kerim'de emretmiş olduğu, peygambere uymanın kendisidir. Allah 'Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki O da sizi sevsin' der. Böyle bir sevgi ceza, yani karşılık olan sevgidir. Allah'ın 'karşılık olmayan' ilk sevgisi ise peygambere uymayı sana nasip eden muhabbettir. Bu itibarla Allah senin sevgini, iki ilahi sevgi arasına yerleştirmiştir. Birincisi ihsan ve lütuf, diğeri karşılık sevgisidir. Böylece sevgi seninle Allah arasında tek haline gelmiştir. Birincisi ihsan sevgisiydi. O sevgi sana peygambere uymayı nasip eder. Senin O'nu sevmen ve O'nun seni sevmesi, şeriat olarak gönderdiği hükümlere tâbi olmanın karşılığıdır. 'Sizin için Allah'ın peygamberinde güzel örnek

vardır.’ ‘Bu ayetle peygamberin masumiyeti sabittir; masum olmasaydı, ona uymak doğru ve geçerli olmazdı. Bütün hareketlerinde, duruşlarında, fiillerinde, hallerinde ve sözlerinde Hz. Peygamber’e uyarız, onu kendimize örnek ediniriz. Kitap veya Sünnette bu konuda herhangi bir yasaklama olmadığı sürece böyle davranırız. ‘Yasaklama’ derken, hibe nikâhı gibi ‘diğer müminlere olmaksızın sadece sana mahsus’ denilen evlilik ile gece ibadeti, teheccüd namazı gibi sadece kendisine mahsus ibadetleri kastediyorum. Hz. Peygamber gece ibadetini farz olarak, biz ise ona uyararak ve mendub olarak yerine getirir, namazda peygambere ortak oluruz. Ebu Hureyre şöyle der: ‘Dostum bana üç şeyi tavsiye etmiş, tavsiyesini tek sayıyla yapmış, tavsiye ettiklerinden biri de ‘vitir’ üzere uyumamdır.’ Sahih bir hadiste şöyle denilir: ‘Allah’ın doksan dokuz ismi vardır, onları öğrenen (İhsa eden) kişi cennete girer.’ Allah tektir ve teki sever. Daha önce elinizdeki kitapta Hakim Tirmizi’nin sorularından söz etmiştik. O bölüm Allah’ın sevgisi hakkında marifetler bölümünün son kısmıdır. Allah tövbe edenleri, temizlenenleri, şükredenleri, sabredenleri, ihsan sahiplerini ve Allah’ın kendilerini sevdiği zikredilmiş olan başkalarını sever.

14. Tavsiye

Dostum! Yeryüzünde ululuk peşinde olma, tevazuyu şiar edin! Allah senin kelimeni yüceltirse, gerçekte sadece hakkı yüceltmıştır. Allah senin için yaratılmışların kalplerinde üstünlük duygusu kazandırır, bu da O’na dönen bir iştir. Sana yaraşan tevazu, zillet ve kırıklıktır. Allah seni topraktan yaratmıştır. Annen olan toprağa karşı büyüklük taslama! Annesine karşı büyüklük taslayan, hiç kuşkusuz, saygısızlık etmiş demektir; anne-babaya saygısızlık ise yasaklanmıştır. Bir hadiste şöyle denilir: ‘Dünyadan bir şey yükseldiğinde, onu alçaltmak Allah’ın üzerindeki bir haktır.’ Sen yükseltilen o şey olduğunda, Allah’ın seni alçaltacağını beklemelisin. Bu nitelikteki birisi hakkında korkulacak olan şudur: Allah onu alçalttığında, cehenneme sokar. Böyle bir ceza bir şey kendini yükselttiğinde gerçekleşir, yoksa Allah yükselttiğinde böyle bir azap gerçekleşmez. Allah’ın birini yükseltmesi, ona kalmış bir iş değildir. Bununla beraber insan, valilik görevi, insanların önüne geçmek, hizmet görmek, kapılarının kapanması gibi hususlarla tezahür edecek şekilde, Allah kendisine yeryüzünde yükseklik verirken O’nu murakabe etmelidir. Böyle bir durumda insan sürekli kulluğuna ve aslına bakmalıdır. Çünkü o zayıflıktan yaratılmışken aslı da zelil ve hor diye nitelendirilmiştir. Bu durumda anlar ki, bu yükseklik, onun zatına değil, mertebe ve makamına mahsustur. O makam ve görevden azledildiğinde, kendisi adına tahayyül ettiği bu değer ve kıymet, geride kalmaz, Allah’ın aynı göreve yerleştirdiği başka birine geçer. Binaenaleyh üstünlük zattan değil, mertebeden kaynaklanır. Yeryüzünde ululuk peşinde koşan, hiç kuşkusuz, orada başkanlık sevdasına düşmüş demektir. Hz. Peygamber başkanlık hakkında ‘kıyamet günü pişmanlık ve hüsrân’ demiştir. Cahillerden olma! Sana tavsiyem, yeryüzünde ululuk taslamamandır. Allah böyle bir makam verirse, O’ndan

nefsinde zillet, yoksulluk ve huşu sahibi olmanı dilemelisin. Allah'ı müşahede etmediğin sürece bunun gerçekleşmesi mümkün değildir. Yaratılmışların ve büyüklerin gözleri, müşahede makamının onlar adına meydana gelip gelmemesine yönelmiştir. Gerçekte talebe layık olan da odur.

15. Tavsiye

Her Cuma günü namaza gitmezden önce gusül abdesti almalısın. Gusül abdestini alırken bir emri yerine getirme niyetiyle almalısın. Sahih bir hadiste şöyle denilir: 'Cuma günü gusül abdesti her Müslüman üzerine vaciptir.' Hz. Peygamber'den gelen başka bir hadiste şöyle denilir: 'Her Müslüman haftada bir kere gusül abdesti almalıdır.' İki hadisi Cuma günü gusül abdesti almak birleştirir. Şöyle ki: Allah yedi gün yaratmıştır ki onlar haftanın günleridir. Bir hafta bittiğinde, günler döner ve tekrarlanır. Bu itibarla ardından gelen, yeni bir hafta teşkil eder. Her hafta, onun zatını takdis, kendisine tazim ve temizleme maksadıyla, yeni bir temizlik halinde senden ayrılmalıdır. Nitekim dişlere misvak sürmek hakkında şöyle denilir: 'Misvak kullanmak ağız temizler, Rabbi razı eder.' Aynı şey haftada bir kere yıkanmakla ilgilidir; o da bedeni temizler, Rabbi razı eder. Kul bu fiili yaptığında, kendisine bunu emretmesi bakımından Allah'ı razı eder, O'nun emrine bağlanmış olur.

16. Tavsiye

Dinin herhangi bir konusunda tartışma yapmaktan uzak durmalısın. Böyle bir tartışma cedel diye isimlendirilir ve cedel ya gerçektir veya bâtıldır. Günümüzdeki fakihler tartışma ortamlarında böyle hareket ederler. Onlar böyle meclislerde düşüncelerini tazelemek ve yeni düşünceleri aşlamak isterler. Bazen tartışan inanmadığı bir mezhebin görüşlerini veya beğenmediği fikirleri bile dile getirebilir. Bu esnada doğru görüşte olduğuna inandığı arkadaşıyla tartışır, onunla 'cedel' yapar, ardından nefsi onu aldatarak şöyle demesini sağlar: 'Bu düşüncüyü bâtılı ortaya koymak için değil, düşüncüyü canlandırmak için yapıyorsun.' Hâlbuki bilmez ki Allah her söz söyleyenin dilinde bulunur. Sıradan bir insan onun yanlış sözleriyle doğruyu söyleyene galip geldiğini duyar. Taklitçi-sıradan insan, fakih olduğunu zannettiği bâtıl görüşün sahibini taklit eder. Çünkü bâtıl görüşün doğru görüş şeklinde tezahür ettiğini ve ortaya çıktığını görmüş, haklı olan kişi ise ona karşı koyamamıştır. Dinleyici kendisinden duyduğıyla amel ettiği sürece, günahı ve vebali fakihin boynunadır. Bu nedenle Hz. Peygamber'in şöyle dediğı aktarılır: 'Ben haklı olsa bile tartışmayı terk edenin cennetin civarında köşke kefilim; şaka bile olsa yalanı terk eden için de cennetin ortasındaki bir köşke kefilim.' Bâtıl ve yanlış hakkında tartışmak da bu kapsamdadır. Hz. Peygamber şakalaşır, fakat sadece doğruyu söylerdi.

17. Tavsiye

Güzel ahlak sahibi olup güzel ahlaka göre davranman ve kötü ahlaktan uzak kalman lazımdır. Hz. Peygamber şöyle der: ‘Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.’ Hz. Peygamber ahlakını güzelleştirene cennetin en yukarı kısmında köşk vadetmiştir. Güzel ahlak onunla ahlaklanmış kişinin kendine davrandığı üzere başkasına da davranabilmesi demektir. Bu itibarla yaratılmışların gayesinin birbirinden farklı olduğunu, birisini razı ederken düşmanı olan öteki kişinin kızacağını anladık. İşin böyle olması da kaçınılmazdır. Bir kişinin bütün yaratılmışları razı edecek şekilde iyi ahlak sahibi olması imkânsızdır. İşin böyle olduğunu gördük. Bu itibarla Allah kendisini arkadaşlık etmede kullarına dahil etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber Rabbine hitap ederken şöyle der: ‘Sen yolculukta arkadaş, ailede halifesin.’ Bir ayette ‘Bulduğunuz her yerde O sizinle beraberdir’ denilir. Başka bir ayette ‘Arkadaşına üzülme, Allah bizimle beraberdir, demiştir.’ Başka bir ayette ‘Ben sizinle beraberim, duyarım ve görürüm’ denilir. Biz de şöyle dedik: Güzel ahlakı ancak Allah ile musahabe halinde uygular ve kullanırız: O’nu razı eden işleri yapar, razı etmeyen işlerden kaçırız. Bu davranışın ve ahlakın Hakkın mertebesiyle ilgili olup olmaması veya başkasına ulaşım ulaşmaması durumu değiştirmez. Ahlak başkalarına taalluk etse bile, Allah’ı razı eden bir ahlak olmalıdır. Bu durumda söz konusu kişinin öfkelenmesi veya razı olması birdir. O insan mümin ise Allah’ın razı olduğu işten razı olur; buna mukabil Allah düşmanı ise öyle biri bize göre dikkate alınacak biri değildir. Allah şöyle der: ‘Ancak müminler kardeştir.’ Başka bir ayette ‘Benim ve sizin düşmanlarınızı dost edinmeyin, onlara sevgi göstermeyin’ denilir. Demek ki güzel ahlak, Allah’ı razı eden işlerde söz konusu olabilir. Başka bir ifadeyle güzel ahlak ancak Allah’a karşı uygulanabilir; onun Allah’ın mertebesiyle veya yaratılmışlarla ilgili olup olmaması durumu değiştirmez. Kim Allah’ın mertebesini dikkate alırsa, bütün müminler ve müslümanlarla sözleşme yapmış zimmet ehli kendisinden yararlanır. Çünkü Allah’ın yaratıklarla ilişki kurarken her müminin üzerinde bir takım hakları vardır. Başka bir ifadeyle melek, cin, insan, hayvan, bitki, donuk-cemadat, mümin olan veya olmayan bütün varlıklarla ilişkisinde insanın uyması gereken sorumlulukları vardır. Güzel ahlak kendisine karşı uygulandığı kişinin hallerine göre tezahür eder. Yine de bu husus, genel bir ilkedir; işin tafsilatı yaşanan tecrübelerle göre ortaya çıkar. Bunu düşünmelisin! Vakıalar sayılamayacak kadar çoktur. Başarıya erdiren Allah’tır ve O’ndan başka rab yoktur. Güzel ahlak sahibi olman gerektiği gibi kötü ahlaktan sakınman gerekir. Bu itibarla kullanım yerlerini bilmedikçe kötü ahlak ile güzel ahlakı ayırt edemez, kullanım yerlerini öğrendiğinde bu ikisini tanırsın. Bu bilgi değerli ve güzel bir bilgidir. Güzel ahlakın kullanım yerlerini öğrenmekten mahrum kalmamalısın, çünkü o da farklı yönleri itibarıyla değişir ve farklılaşır.

18. Tavsiye

Hicret etmen ve kâfirlerin aralarında ikamet etmemen gerekir. Kâfirlerin arasında kalmak İslam dinine ihanet, küfür kelimesini Allah’ın kelimesine karşı yüceltmek

olabilir. Hâlbuki Allah ancak kendi kelimesi yüce, kâfirlerin kelimesi süfli olsun diye savaşmayı emretti. Gücün ve imkânın ölçüşünce bir kâfirin himayesine girmemeye çalışmalısın. Bilmelisin ki, oradan çıkmaya gücü yeterken kâfirlerin arasında yaşayan birinin İslam'dan nasibi yoktur. Hz. Peygamber öyle birinden uzaklaşmıştır; hâlbuki o müslüman birinden yüz çevirmez ve uzaklaşmaz. Hz. Peygamber'in şöyle dediği aktarılır: 'Müşriklerin arasında yaşayan bir müslümandan ben uzağım.' Hz. Peygamber öyle birinin Müslümanlığını geçerli saymamıştır. Allah müşrikler arasında ölen biri hakkında şöyle der: 'Nefislerine zulmedenlerin canlarını melekler alırken onlara 'ne yapıyordunuz?' derler. Onlar da 'yeryüzünde çaresizdik' diye cevap verirler.' Buna cevap olarak ayette 'Allah'ın arzı geniş değil miydi? Oraya hicret etseydiniz ya! Onlar cehenneme gidecek olanlardır, ne kötü yerdir orası!' denilir. Bu sebeple insanlara günümüzde Beyt-i Makdis'i ziyareti ve oraya yerleşmeyi yasakladık. Orası kâfirlerin elinde olduğu kadar Müslümanlar üzerinde hüküm sahibi olmak ve yönetmek kâfirlere kalmıştır. Onların karşısında Müslümanlar son derece kötü bir vaziyettedir. Arzuların egemen olmasından Allah'a sığınırız. Günümüzde Beyt-i Makdis'i ziyaret edenler ve oraya yerleşen Müslümanlar, Allah'ın haklarında 'Dünya hayatında emekleri boşa gitmiş, hâlbuki iyi bir iş yaptıklarını zannederler' buyurduğu kimseler mesabesindedir. Kâfir bir yurdu terk ettiğin gibi Hakkın Kitabında veya peygamberin diliyle kınamış olduğu bütün huyları terk etmen ve onlardan 'hicret' etmen gerekir.

19. Tavsiye

Bütün hareket ve duruşlarında bilgiyi kullanman gerekir. Kamil ve tam cömert insan, nefisini bilgiye göre yönlendiren kimsedir. Allah'ın onun için belirlediği şeriata göre hüküm verir. Bilir, amel eder ve bilmediğini öğrenir. Hz. Peygamber bilgiye yönelen, onunla amel eden ve onu bilen övmüş, bunun zıddına davrananı kınamıştır. Bir hadiste şöyle dediği aktarılır: 'Allah'ın benimle gönderdiği hidayet ve bilgi, bir toprağa isabet eden yağmura benzer; bir kısmı yağmuru kabul etmiş, üzerine pek çok ot ve bitki bitmiştir. Toprağın bir kısmı suyu tutmuş, Allah o suyla insanlara fayda vermiş, suyu içmişler, sulamada ve ekinde kullanmışlardır. Toprağın bir kısmı da onun dibidir. Su oraya temas etmiş, yer ne suyu tutabilmiş ne bitki bitirebilmiştir. Aynı şey Allah'ın dini hakkında anlayış sahibi olanlar için geçerlidir. Allah öyle birine benim vasıtla gönderdiği vahiyle fayda vermiştir. Öyle biri bilir, amel eder ve öğretir. Bu ilme kulak vermeyen kimse suyu tutmayan veya bitki bitirmeyen toprağın alt kısmına benzer.' Kardeşim! Sen de bilen, bilgisiyile amel eden ve öğretenlerden ol, bilen ve amel etmeyenlerden olma! Öyle olursan bir kandil gibi veya insanları aydınlatıp kendini yakan bir mum gibi olursun. Bildiğinle amel ettiğinde, Allah senin için bir furkan ve nur yaratırken amel Allah hakkındaki daha önce bilmediğin yeni bir bilgi kazandırır. O bilgi Allah katında ahiretin hakkında fayda sağlayan bilgidir. Sen de bilen, amel eden ve doğruyu öğretenlerden olmalısın.

20. Tavsiye

Allah'ın kullarına karşı sevgi dolu olman gerekir! Böyle bir sevgi kullarına selam vermek, yemek yedirmek, ihtiyaçlarını karşılamak için çaba göstermekle gerçekleşir. Bilmelisin ki, bütün müminler -bir insan gibi- bir bedendir. Bedenden bir organ şikâyet ettiğinde, bütün beden ateşe tutularak yardıma koşar. Mümin de öyledir. Mümin, kardeşine bir musibet isabet ettiğinde, sanki kendisine isabet etmiş gibi hisseder, kardeşi üzüldüğü için üzülür. Öyle davranmadığında, müminler arasında iman kardeşliği gerçekleşmiş olmaz. Allah insan bedeninin organlarını birbirine bağladığı gibi müminleri birbirine bağlamış, kardeş kılmıştır. Hz. Peygamber kendisinden aktarılan bir hadiste müminler için şöyle bir benzetme yapmıştır: 'Birbirlerini sevmede, birbirlerine şefkat ve merhamet göstermede müminler bir beden gibidir. Bedenin bir organı şikâyet ettiğinde, uykusuz kalarak veya ateşlenerek bedenin diğer kısımları onun yardımına koşar.'

Bilmelisin ki, mümin, kardeşleri itibarıyla çoktur. el-Mümin Allah'ın isimlerinden birisi olduğu gibi ilahi surette yaratılmış olması nedeniyle de (Allah ile mümin kul arasında) nesep ve bağ sabittir. Mümin müminin kardeşidir, onu yalnız bırakmaz, kendisini terk etmez. Allah olması bakımından Allah'a iman eden mümindir. Böyle bir insan fiilinde, sözünde ve halinde O'nu tasdik eder. İsmet, yani korunmuşluk (vesilesi) budur. Çünkü el-Mümin olması itibarıyla Allah da kendisini tasdik eder; O ancak doğru sözlü olanı tasdik edebilir, Allah'ın yalancısı tasdiki imkânsızdır. Çünkü Allah'ın yalan söylemesi imkânsızdır, hâlbuki yalancısı tasdik etmek hiç kuşkusuz yalan demektir. Demek ki el-Mümin olması itibarıyla Allah'a imanı sabit olan birinin hiç kuşkusuz Allah karşısındaki bütün işlerinde ve davranışlarında sadık ve dürüst biri olması gerekir. O Allah'a iman ettiği gibi Allah da onu tasdik eder. Burada gösterdiğim hususun farkına varıp el-Mümin olması itibarıyla Allah'a iman etmek hakkındaki tavsiyemi hakkıyla anlamalısın. Onu anlarsan, fayda elde edersin. Bu maksada seni ulaştıracak yolu ve yöntemi gösterdim, sen de Allah'a sarıl. 'Kim Allah'a sarılırsa, doğru yola yönelmiş demektir.' Allah doğru yolda olduğu gibi, doğru yol O'nun kulları için belirlediği şeriattır.

21. Tavsiye

Allah'ın senin işlerine veya sana göre değerli olanlara verdiği ve örfte, yani insanların âdetlerinde 'sıkıntı' ve 'bela' diye isimlendirilen musibetler nedeniyle gam çekme! Bu durumlarda 'inna lillah ve inna ileyhi raciûn (biz Allah içiniz, Allah'a döneceğiz)' de! Belalar sana ulaştığında bu sözü söylemelisin. Sana bela isabet ettiğinde, Hz. Ömer'in söylediği şu sözü hatırında tutman lazımdır: 'Bana her bela ulaştığında, Allah'ın o belada üç nimetinin bulunduğunu gördüm. Birinci nimet bana ulaşan belanın dinim hakkında günah olmayışıdır, ikinci nimet belanın daha büyük bir bela yapılmayıdır;

Allah öyle bir bela vesilesiyle daha güçlü bir belayı kaldırmıştır. Üçüncü nimet, Allah'ın belaya kefarete özelliğini yerleştirmiş olmasıdır; belalar işlemiş olduğumuz kötü fiillere karşılık kefarettir.' Bilmelisin ki dünyada mümine belalar çok gelir. Bunun sebebi Allah'ın onu temizlemeyi irade etmiş olmasıdır. Bu sayede mümin temiz ve Allah'ın dünya hayatında bulunmasını takdir ettiği günahlardan arınmış bir şekilde kendisine döner. Mümin genel hallerinde sürekli sıkıntı çeker. Hz. Peygamber kendisinden aktarılan bir hadiste şöyle demiştir: 'Mümin ham ekin gibidir; gürbüz hale gelinceye kadar bazen rüzgâr onu yere yatırır, bazen dengeler.'

22. Tavsiye

Kur'an-ı Kerim'i okuman ve iyice düşünmen gerekir. Okurken Kur'an'da övülen özellik ve niteliklere bakmalısın. Allah bu niteliklerle sevdiği kullarını tavsif etmiş, onlar da bu niteliklerle vasıflanmışlardır. Allah'ın Kur'an'da kınadığı nitelik ve özelliklere de dikkat etmen gerekir. Onlarla da Allah'ın azap ettiği kimseler vasıflanır, sen o niteliklerden uzak dur! Allah bütün bunları kitabında indirmiş ve bildirmiştir. Allah da onlara göre amel et diye bu nitelikleri Kur'an'da indirmiş, bildirmiş ve sana öğretmiştir. Kur'an'ı okurken Kur'an'da bulunan şeyler için bir 'kur'an (kuşatıcı)' olmalısın. Onu okuyarak ezberlediğin gibi amel ederek de muhafaza etmen ve ezberlemen gerekir. Kıyamette en şiddetli azap görecektir kimse, Kur'an-ı Kerim'i ezberleyip unutanlardır. Aynı durum bir ayet ezberleyip onunla amel etmeyen için geçerlidir. Öyle bir ayet kıyamette kişinin aleyhine şahit olarak gelecek ve pişmanlık vesilesi olacaktır. Hz. Peygamber'in Kur'an okuyan ve okumayan mümin ile münafıkların halleri hakkında şöyle demiştir: 'Kur'an okuyan müminin durumu kokusu güzel olan portakala benzer.' 'Koku' derken okuma ve tilavet kastedilir. Bunlar insandan çıkan nefeslerdir ve Hz. Peygamber onu nefeslerin izhar ettiği güzel kokulara benzetmiştir. 'Tatları da güzeldir.' Bununla da imanı kasteder. Bu meyanda başka bir hadiste şöyle der: 'Allah'tan rab olarak, İslam'dan ve Hz. Muhammed'den peygamber olarak razı olan, iman tadını almıştır.' Tat imana nispet edilmiştir. Sonra şöyle der: 'Kur'an okumayan müminin durumu hurmaya benzer, tadı güzeldir.' Bu durum iman sahibi olması demektir. 'Fakat kokusu yoktur.' Çünkü Kur'an hafızı olsa bile o esnada okuyucu değildir. Sonra şöyle demiştir: 'Kur'an okuyan münafığın durumu reyhane bitkisine benzer, kokusu güzeldir.' Çünkü Kur'an güzeldir ve o da okuyanların nefeslerinden ibarettir. Başka bir ifadeyle kıraat ve tilavet esnasında okuyucunun nefesleri güzeldir. 'Tadı ise acıdır.' Münafıklık içteki ve bîtındaki küfür demektir. Tat imandan meydana gelir, çünkü haz vericidir. Sonra şöyle demiştir: 'Kur'an okumayan münafığın durumu hanzala karpuzuna benzer; tadı acıdır ve kokusu yoktur.' Çünkü okuyucu değildir. Allah'ı razı eden her söz böyle yorumlanırken onun mümin ve münafıktaki tezahürü Kur'an-ı Kerim hakkında yapılan benzetmeyle birdir. Bununla beraber Kur'an-ı Kerim'in mertebesi herkesçe bilinir ve O'nun kelamına O'na yaklaştıran hiçbir söz benzemez. Bu sebeple Allah'ı zikreden birinin O'nu

zikrederken Kur'an-ı Kerim'de yer alan zikirlerle zikretmesi gerektiğini aklında tutmalıdır. Başka bir ifadeyle zikirde 'okuyucu' vasfını kazanabilmek için Allah'ı Kur'an'da yer alan zikirlerle zikreder. Okuyucu olduğunda, Allah'ın kendisiyle kendisini zikretmiş olduğu zikri aktaran birisi olur. Böyle olunca hiç kuşkusuz kendini Rabbinin onun karşısındaki mesabesine yerleştirmiş demektir. Benzer bir durum 'Onu komşu edin, ta ki Allah'ın kelamını duysun' ayetinde belirtilir. Hadiste de 'Allah kulunun diliyle, Semiallahu li-men hamideh (Allah kendine hamd edeni duydu) der' denilir. Kur'an-ı Kerim okuyana kıyamette şöyle denilir: 'Oku ve yüksel! Yüksелеceği nihai yer Kur'an-ı Kerim okurken yükseldiği yerdir.' En sonunda Allah kulun diliyle kula okur. Nitekim Allah kulun kendisiyle duyduğu kulağı, kendisiyle gördüğü gözü, kendisiyle tuttuğu eli, kendisiyle yürüdüğü ayağı olduğu gibi kendisiyle söz söylediği ve konuştuğu dili de olur. Allah'a hamd ederken veya O'nu tespih ve tehlil ederken, bilhassa, Kur'an'da yer alan ifadeler kullanılmalıdır. Böylelikle insan 'nefsiyle okumak' derecesinden 'Rabbiyle okumak' derecesine doğru yükselir. Bu dereceye yükselince, artık kendi kitabını okuyan bizzat Allah'tır. Kıyamette okurken kendisine yükselmiş olduğu ayete kadar yükselir, orada o ayete layık derecede kalır. Orası Hakkın kulun diliyle ve kulun huzur haliyle okuyucu olduğu mertebedir. Kelamın en üstünü, örfte bilinen Allah'ın özel kelamıdır (vahiy).

Kendileriyle oturup kalkmanın dindarlığına fayda vereceği kimselerle oturup kalkman gerekir. Bu fayda kendisinde göreceğin bir bilgi veya onda bulunan bir amel veya o kişide bulunan güzel bir huy olabilir. İnsan ahireti hatırlatan birisiyle oturup kalktığında, Allah'ın muvaffak kıldığı ölçüde, ahiretten bir tecellinin gerçekleşmesi gerekir. Oturduğun kişi böyle müessir bir hale sahip olunca, kendisini zikretmek üzere Allah ile oturmalısın. Bu itibarla zikir Kur'an'dır ve Kur'an en büyük zikirdir. Ayette 'Biz zikri indirdik' denilir ki, kastedilen Kur'an'dır. Bir kutsi hadiste de 'Ben beni zikredenle beraberim' denilir. Hz. Peygamber 'Kur'an ehli Allah'ın ehli ve O'nun seçkinleridir' der. Bir hükümdarın özel adamları, vakitlerin çoğunda onunla oturup kalkanlardır. Allah bir ahlak sahibidir ve bu ahlak O'nun güzel isimleri demektir. Kim Allah ile oturursa, sohbet arkadaşı Allah olur. Öyle bir durumda -kendisiyle oturduğu ölçüde- güzel ahlaka ulaşması kaçınılmazdır. Allah'ı zikreden bir kavimle oturan, onlarla beraber Allah'm rahmetine dahildir. Onlar kendileriyle oturanın bedbaht olmayacağı kimselerdir. Hal böyleyken Allah ile oturan birisi nasıl bedbaht olabilir ki? Bir hadiste şöyle denilir: 'Salih arkadaş misk sahibine benzer; fayda gelmese bile kokusu sana ulaşır. Kötü arkadaş körük sahibine benzer; kötülüğü ulaşmasa bile dumanı ulaşır.' Kim kuşkuya kapılanlarla arkadaşlık ederse, kendisi de kuşkuya kapılır. Bunun nedeni, içlerindeki kirlilerden kaynaklanarak, insanlar hakkında suizan beslemenin kendilerine hakim olmasıdır.

Burada insanların hakkında gafil kaldığı bir faydaya dikkatini çekeceğim. Bu fayda insanlar hakkında hüsnüzanna davet eder. Hüsnüzan sayesinde idrak mahalli kötülüklerden temizlenir. Sana göre hayırlı bir insan olduğu halde kötülerle düşüp kalkan birisini gördüğünde, onlarla arkadaşlık ettiği için öyle birine karşı kötü zanda bulunmamalısın. Aksine o iyi insanla arkadaşlık yaptıkları için kötü insanlar hakkında hüsnüzanda bulunmalısın. Bu itibarla aradaki münasebeti ve ilişkiyi, kötülükte değil, hayır ve iyilikte kabul etmelisin. Allah kıyamet günü yaratılmışlar hakkında hüsnüzan beslemekten dolayı kimseyi sorguya çekmeyecekken buna mukabil kötü zan sebebiyle insanları sorguya çekecektir. Tavsiyemi kabul edersen, bu da sana kâfidir. Rabbini zikreden hayatı sürekli. Onun hayatı ölümle kesilir. Bu itibarla kişi ölse bile yine de diridir. Ölüm onun adına Allah yolunda öldürülmüş kimsenin hayatından daha hayırlı ve tamdır. Bununla beraber Allah'ın yolunda öldürülen kimse zikredenlerden ise durum farklıdır. Bu hayat, şehidin ve zikreden hayatıdır. Öyleyse zikreden ölse bile hay yani diridir. Allah'ı zikretmeyen ise dünyada yaşasa bile ölüdür çünkü o hayvanı hayata göre canlıdır. Bütün âlem zikir hayatıyla canlı ve hayat sahibidir. Allah'ı zikreden ve zikretmeyen kimselerin dununu, ölü ile dirinin durumuna benzer. Hz. Peygamber onu böyle misallendirmiştir. Zikreden Allah'ı zikretmeyen şehitten üstün olduğu hakkındaki delile gelirsek, Hz. Peygamber bir hadisinde şöyle der: 'Size düşmanlarla karşılaşıp boyunlarınızın vurulmasından veya sizin onların boyunlarını vurmanızdan daha üstün bir ibadet söyleyeyim mi? Bu ibadet zikirdir,' Burada Hz. Peygamber boynun vurulmasını zikretmiştir ki, şehitlik demektir. Kulun Rabbini zikretmesi, şehidin ölümünden üstündür. Hz. Peygamber'den aktarıldığına göre, zikreden canlıdır. Buradan zikreden hayatının Rabbini zikretmeyen bir şehidin hayatından daha üstün olduğu neticesi çıkar.

23. Tavsiye

Kendine ve sahip olduğun eşya ve kimselerde Allah'ın belirlediği cezaları uygulaman lazımdır. Bu konuda Allah'a karşı sorumlusun. Otorite sahibiysen, Allah'ın seni üzerlerine yönetici atadığı kimselerin üzerinde Allah'ın kurallarını uygulaman ve icra etmen gerekir. 'Hepiniz çobansınız, güttüklerinizden sorumlusunuz.' Kastedilen Allah'ın cezalarını ve kurallarını uygulamaktır. Bu itibarla yönetimlerin en alt derecesi, insanın nefsi üzerinde vali ve yönetici olmasıdır. Büyük halifelik gelinceye kadar Allah'ın sınırlarını nefsinde ve organlarına uygulamalısın. Her halükarda nefsin üzerinde vekilsin. Bir rivayette Hz. Peygamber Allah'ın kurallarını uygulayanlar ile ihlal edenler aynı gemiye binenlere benzetmiştir: 'Bir kısmı geminin üst tarafında bir kısmı aşağısına yerleşmiştir. Aşağıdakiler su istediklerinde üzerlerinde bulunanlara çıkarak şöyle demişlerdir: Biz nasibimizi gemiyi delerek alacağız, size tenezzül etmeyeceğiz. Yukarıda oturanlar onları kendi halinde bırakırlarsa, hepsi birden boğulur.' Dostum! Aklına sana iyiliği tavsiye eden bir düşünce geldiğinde, onun meleğin ilhamı olduğunu

bil! Ardından iyiliği yapmaktan alıkoyan başka bir düşünce gelirse, o da şeytanın vesvesesidir. Hayır ve şer şeriatın bildirmesiyle öğrenilebilir. Kötülüğü yapmayı emreden bir düşünce geldiğinde, bu düşünce şeytanın ilhamıdır. Ardından kötülüğü yapmanı engelleyen bir düşünce gelirse, o da meleğin ilhamıdır. Sen bir gemisin! Gemi delinirse, senin kadar içinde bulunan herkes de helak olur. Şeriat ilmini öğrenmen şarttır. Şeriat kurallarını uygulamak üzere öğreneceksin. Şeriat ilmini öğrenmeksizin kuralları kime ve nasıl uygulayacağını bilemezsin. Demek ki Allah'ın kurallarını uygulayabilmek maksadıyla şeriat ilmini talep etmen bir vazifedir.

24. Tavsiye

Sadaka vermek gerekir. Allah ayette sadaka veren erkek ve kadınlardan söz etmiştir. Sadaka farz ve nafile olmak üzere iki kısımdır. Farz olan, zekât diye isimlendirilirken nafile olanı 'gönüllü sadaka' diye isimlendirilir. Farzı vermekle cimri adı düşerken gönüllü sadakayla yüce-ulvi derecelere ulaşır, cömertlik, kerem, başkasını tercih, istemeden vermek gibi cömertliğin farklı rütbeleriyle nitelenirsin. Cimrilikten uzaklaşmak gerekir. Bunun yanı sıra farz zekâta ilave olan hakları da ödemen gerekir. Bu hale, mümin kardeşini helak olacak bir durumda gördüğünde ortaya çıkar. Ona malının fazlasından bir miktar vermezsen, o ve ailesi yok olacaktır! Böyle bir durumda ya hibe veya borç olarak ona yardım etmen zorunluluktur. Binaenaleyh vermek zorunludur ve bu durumda verme 'sadaka' diye isimlendirilir. İşbiliye'de bir alimin bir hadis hakkındaki yorumunu duymuştum. O hadiste (Hz. Peygamber'e İslam'ın şartlarını soran) sahabe '(farzların dışında) başka bir yükümlülüğüm var mı?' yani farz zekât dışında vermem gereken bir şey var mı diye sorduğunda, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu: 'Hayır! Fakat gönüllü olarak verebilirsin.' Allah'ın rahmeti üzerine olsun İşbiliyeli fakih bana şöyle demişti: 'Demek ki o sadaka senin üzerine farzdır.' Ben de onun bu görüşünü pek beğenmiştim. Allah insanı 'sadaka veren', ister farz ister nafile olsun bu vermeyi de 'sadaka (kuvvet ile arasındaki anlam ilişkisine telmihle)' diye isimlendirmiştir, çünkü insan cimri yaratıldığı için ancak zorlanarak ve güçlkle verebilir. Allah insan hakkında şöyle der: 'Bir hayır temas edince cimri kesilir.' Sadakanın değeri ve zamanına gelirse, sağlıklı, arzulu, yoksulluktan korkan, dünyayı ve zenginliği arzu eden bir durumdayken sadaka verebilirsen, hakkında şöyle denilenlerden birisi olursun: 'Kim nefsinin taşkınlığından korunursa, onlar kurtuluşa erenlerdir.' Onlar kurtulmuş kimselerdir, çünkü insan zengin olup da hayatı arzuladığında, fakirlikten ve sahip olduğu malın uzun hayatı süresince elinden çıkmasından korkar. Bunun nedeni zamanın getireceği sıkıntılar ile hayat boyu devam eden arzularıdır. Korku insanı sahip olduğu malı hakkında cimriliğe, sadakayı vermemeye, Allah'ın ihsan ettiği nimetlerden muhtaçlara cömertlik yapmamaya sevk eder. Buna mukabil korkak malını biriktirir, nafaka vermez ve zekâtını ödemez; en sonunda sahip olduklarıyla beraber alını ve sırtı üzere cehennemi boylar, biriktirdikleri

kızdırılır ve alınına, yanlarına ve sırtına yapıştırılır. Allah onlar hakkında şöyle der: ‘O gün cehenneme atılırlar, orada yanlan ve sırtları dağlanır (onlara denilir ki:) İşte bu kendiniz için biriktirdiğinizdir. Biriktirdiklerinizi tadın’ Vermenin zor ve güç olması nedeniyle bu fiil ‘sadaka’ diye isimlendirilmiştir. Kelimenin güç ile ilişkisini anlatmak üzere şöyle denilir: Remhun sadak! Güçlü ve sağlam ok! Hz. Peygamber cimri ile sadaka veren hakkında misal verirken şöyle der: ‘Cimri ile sadaka verenin durumu üzerlerinde demirden iki elbise bulunan iki adama benzer. Elleriyle o elbiseden kurtulmaya çalışırlar. Sadaka veren sadaka verdikçe, elbisesi açılır ve genişler, tesiri azalır. Cimri sadakaya niyetiendiğinde her halka mekânını sıkır ve daraltır.’

Cimrilikten uzak durman gerekir. Cimrilik insanı aşağıya çeker, dünya ve ahirette kendisini yok edecek durumları insana getirir. Seni cömert yapıp sadaka vermeni sağlayacak olan, bilgiyi kullanmandır. Rızkını kendinden başka kimsenin yiyemeyeceğini, senin dışında başka kimsenin onunla beslenip hayatta kalamayacağını bilmelisin. Göklede yerde bulunan herkes rızkın ile arana girmeye çalışsa bile bunu başaramazlardı. Bunun yanı sıra senin mülkünde bulunan başkasının rızkının da mutlaka ona ulaşır o kişinin bu rızıkla besleneceğini ve hayatini sürdürceğini bilmen lazımdır. Gökte ve yerdeki herkes bir kişiyle senin mülkünde bulunan rızık arasında girmeye çalışsaydı, bunu başaramazlardı. Sen de onun rızkını kendisine ulaştırmalısın! Sadaka vermek düşüncesi aklına geldiğinde, cömertlik ve güzel davranışla nitelenirsin. Sadaka verirken muhtaca ancak gerçekte ve Allah’ın katında ona mahsus bir hakkı verdin, Allah katında da bu davranışın nedeniyle övüldün. Bunu öğrenince, elinde bulunan malı çıkartmak senin için kolaylaşır. Bu durumda cömertler arasında katıldığı kadar sadaka verenler arasında da yazılmış olursun. Elindeki malı bir tereddüt ve zorlamayla çıkartır, canın verdiği malın peşinden gider, verdiği malın başkasına yapılmış bir hayır ve iyilik olduğunu düşünürsen, hiçbir zaman rahata eremezsin. Hiç kimsenin hakkını görmezden gelme! Hz. Peygamber Allah’a sığınırken şöyle der: ‘Allah’ım! Bilmemekten ve bilinmemekten sana sığınırım.’ Senin hakkında bilgiyle hüküm veren kişi, hiç kuşkusuz, sana karşı insafli davranmış olur.

25. Tavsiye

Büyük cihada girişmen gerekir! Büyük cihat en büyük düşmanın olan arzularınla (heva) cihattır. Arzu gücü aynı zamanda seni takip eden ve en yakın düşmanıdır. O güç içindedir. Allah şöyle buyurur: ‘Ey iman edenler! Sizi takip eden kâfirlerle savaşın.’ Senin yanında nefsinden daha kâfir bir şey yoktur. Nefis her nefes Allah’ın kendisine göndermiş olduğu nimetleri inkâr eder. Onunla böyle savaştığında, diğer düşmanlarla savaşırken ihlas kazanırsın. Öyle bir savaşta öldürüldüğünde, Rablerinin katında rızıklanan ve O’nun ihsan ettiği nimetlerle rahata ermiş, kendilerine gelecek olanları müjdeleyen ‘şehitlerden’ birisi olursun. Allah yolunda cihat ederken savaşanların değerini öğrenmiştin. O kazandığı sevap veya ganimetle evine dönerken, oruç tutmuş,

ibadet etmiş, Allah'ın ayetlerini okumuş, mücahit dönüncüye kadar namazına veya orucuna ara vermeden ibadet etmiş birisi mesabesinde. Sahih bir hadiste orucun benzersiz bir ibadet olduğunu öğrenmişsin. Hiç kuşkusuz cihat onun yerini aldığı kadar namazında yerini alır. Bu durum Hz. Peygamber'den gelen bir hadiste belirtilir. O hadis Allah'ın farz kılmış olduğu cihatla ilgilidir. İnsan onu terk ettiğinde, mutlaka günahkâr olur. Nefsine karşı hayırhah davranıp dinini korumaya çalışan bilgili-kul, her zaman cihat halindedir. Çünkü insan nefsi, Hakk'ın kendisini davetine muhalefet etmek ve aykırı gelmek özelliğinde yaratılmıştır. Bu itibarla insan aslen arzusuna uyar ve onun arzusu Allah için irade mesabesinde. Allah ise dilediğini yapandır. Çünkü hepimiz O'nun kulları olduğumuz kadar Allah'a bir sınırlama da konulamaz. İnsan da arzu ettiğini yapmak ister. Fakat insana sınırlamalar konulmuştur. Bu itibarla insan mutlak bir iradeye sahip değildir. Onun sürekli mücahit olmasını sağlayan sebep budur. Bu nedenle himmet sahipleri Allah'ı bilenlerin derecelerine katılmak istemişlerdir. Bu dereceye ulaştıklarında, onların iradeleri Hakk'ın iradesi haline gelir. Başka bir ifadeyle sadece Hakk'ın irade ettiğini irade ederler. Bu durum yaratılmışların üzerinde bulunduğu durumdur. Onlar bu makamı Allah'ın onun yaratılışını irade etmesi itibarıyla talep ederler, Hakk'ın nahoş gördüğü şeyi kerih görürler. Allah irade eder ve razı olur, irade ederken kerih görür. Böyle olmadığında, kişi imandan sıyrılıp çıkar. Büyük bir mahrumiyet demek olan öyle bir halden Allah'a sığınırız! Böyle bir davranış gazabı çekecek olan bir doğruluktur. Nitekim gıybetin de yasaklanmış bir doğruluk olduğunu söyleriz.

26. Tavsiye

Soğuk günlerde abdestte suyu bütün abdest organlarına ulaştırman gerekir. Buna mukabil sıcak havalarda ise serin suyu kullanırken ondan haz almaktan sakın. Sıcak havalarda kendisinden zevk aldığı için abdest suyunu organlara bolca dökersin ve ibadet maksadıyla abdesti hakkıyla almış olduğunu zannedersin; hâlbuki suyu o esnada sıcak havanın yol açtığı harareti ortadan kaldırmak üzere haz alarak yapmışsındır. Soğuk havada suyu bütün organlara ulaştırdığında, bu davranış, senin için âdet haline gelir. Hz. Peygamber şöyle der: 'Hayır bir adettir.' Sıcak zamanlarda bu niyet sana eşlik etmelidir. Suyu bütün organlara ulaştırırken bu esnada hissettiğin maddi zevk ve haz duygusu hakim olursa, bilmelisin ki, haz almak sıcaklık acısını uzaklaştırmak ve ortadan kaldırmakla gerçekleşir. Bu durumda sen acıyı nefsenden uzaklaştırmaya niyet etmelisin! Dikkat ediniz! Allah intihar edene cenneti nasıl haram kılmıştır. Nefsin sahibi üzerindeki hakkı başkasının onun üzerindeki hakkından büyüktür. Aynı durum acıyı uzaklaştırmadaki ücretle ilgilidir. Allah abdest suyunu bütün organlara ulaştırmakla kulun derecesini yükseltir. Bu davranışı karşılığında onun hatalarını siler. Hz. Peygamber şöyle der: 'Allah'ın hataları sildiği ve dereceleri yükselttiği bir ameli size söyleyeyim mi? Abdest suyunu organlara ulaştırmak ve yaymak!' Böyle yapmak hataları siler. Çünkü

bu davranış temizler ve pak yapar. Sonra şöyle eklemiştir: ‘Mescitlere çokça yürümek’ Kastedilen yaya yürümek ve gitmektir. Hadisi tamamlarken şöyle der: ‘Bir namazın ardından ötekini beklemek. İşte bu bağ demektir, bağ demektir, bağ demektir (rıbat).’ Kastedilen bir şeyi ötekine bağlamaktır. Beklemeyle insan kendini zorlar ve bir namazı vaktinin girmesini gözeterek öteki namaza bağlar. Beklemenin amacı namazı vaktinde kılma niyetidir. Ondan daha büyük bir gereklilik olabilir mi? Bir gün beş namaza taksim edilmiştir. Bir namaz kılınıp eda edildiğinde, ardından diğer namazın vaktinin girmesi beklenir ve gözetilir. Gün tamamlanıp öteki gün gelinceye kadar böyle sürer. Hiçbir vakit yoktur ki, kişi namazın eda edileceği vakti gözetlemesin! Hz. Peygamber hadisin sonunda bu kelimeyi üç kere tekrarlayarak pekiştirmiştir. Burada Hz. Peygamber’in işleri nasıl bildiğine dikkat etmelisin. O her ameli dünya ve ahirette yerli yerine yerleştirmiş, hükmünü belirlemiş, hakkını vermiştir. Bu meyanda abdesti zikretmiş, yürümek, beklemek, sonra da hataların silinmesi ve derecelerin yükseltilmesinden söz etmiş, bağlanmayı üç kere ifade etmiştir. Bu durum Hz. Peygamber’in hikmet mevzilerini müşahede ettiğini gösterir. Bu ve benzeri durumlar nedeniyle Hz. Peygamber kendisi hakkında ‘Bana cevamiu’l-kelim verildi’ demiştir.

27. Tavsiye

Müslüman olması bakımından her müslümanı gözetmen gerekir. İslam bireysel varlıklarında bütün müslümanları eşit kıldığı gibi sen de Müslümanlara eşit davranmalısın. ‘Şunun yetkisi, bunun malı vardır, öteki büyüktür, şu küçüktür, beriki yoksuldur, diğeri değersizdir’ deme, sakın! Küçük veya büyük hiç kimseyi kendi zimmetinde hor görme. Bütün Müslümanları bir şahıs gibi görmelisin. Müslümanlar tek bir şahsın organları mesabesinde. Vakıada da durum öyledir. Çünkü insanın varlığı kendi organları, zahirî ve bâtını güçleriyle mümkün olabileceği gibi İslam’ın varlığı ancak Müslümanlarla olabilir. Söylediğimiz bu durum Hz. Peygamber’in bir hadiste belirttiği bir meseledir. Hz. Peygamber şöyle der: ‘Müslümanların kanları eşittir, onlar kendi dışlarındaki kimselere karşı tek bir el gibidirler.’ Başka bir hadiste şöyle der: ‘Müslümanlar bir adam gibidir. Birisi şikâyet etse, bütünü şikâyet eder; başı şikâyet etse bütünü şikâyet eder.’ Bu benzetmeyle birlikte her birini kendi konumuna yerleştirmen gerekir. Nitekim her organa o organın yaratılış sebebine layık şekilde davranırsın. Gözünü kulağının yapamayacağı bir işte kullanır, kulağını gözün yerine getiremeyeceği bir şeye açar, elini ayağının yapamayacağı bir işte kullanır, kısaca her bir gücünü kendilerine mahsus işlerde kullanır, her bir organını yaratılmış olduğu gayeye yerleştirirsin. Bununla beraber Müslüman İslam’da eşit olduğu gibi sen de onlara eşit davranırsın. Bu itibarla alime layık olduğu saygıyı gösterip sözlerine kulak vermelisin; cahile de öğüt verip bilgi ve saadetini aramak üzere uyarmakla hakkını vermelisin. Gafile de kendisini gafletten uyandıracak öğütlerle hakkını vermelisin. Gafil bildiği fakat yerine getirmediği bilgisi hakkında öğütlerle uyandırılır. Aynı durum itaat eden

veya günahkâr olanlar için geçerlidir. Sözü dinleyerek ve yapıp yapmamanın mubah olduğu işlerde itaat ederek hükümdara hakkını vermelisin. Onun emir ve yasaklarını dinlemek ve kendisine itaat etmek senin görevindir. Daha önce mubah olan bir iş hükümdarın sözü veya yasaklaması nedeniyle -Allah'ın bu konuda belirlediği meşru hükme göre- vacip veya haram olabilir. Allah 'Sizden olan emir sahiplerine itaat edin' demiştir. Bunun yanı sıra küçüğe hakkını vermelisin; onun hakkı kendisine yumuşak davranmak, merhamet ve şefkat göstermektir. Büyüğün hakkı, saygı ve itibar görmektir. Küçüğe merhamet göstermek, büyüğe saygı ve onun değerini ve itibarını bilmek, sünnetin bir gereğidir. Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu aktarılır: 'Küçüğümüze merhamet etmeyen, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir.' Başka bir hadiste 'Büyüğümüzün değerini bilmeyen' denilir.

Bütün yaratılmışlara merhamet etmen gerekir; kim olursa olsun her birine merhamet etmek, vazifendir. Günahkâr olsalar bile, onlar, Allah'ın kullarıdır; bir kısmı diğerlerinden üstün olsa bile, hepsini Allah yaratmıştır. Hz. Peygamber her güçlükte bir sevap ve ecir bulunduğunu söylemiştir. Bu itibarla taşkınlık hakkındaki bir hadise dikkat etmelisin! İsrailoğullarından kötü yola düşmüş bir kadın susuzluktan dilini çıkarmış bir köpeğe rastlamış, kendisi de kuyunun başındaymış. Kadın köpeği görünce, ayakkabısını çıkarmış, suyla doldurmuş ve köpeği sulamış! Allah bu davranışını beğenmiş, köpeğe yaptığı iyilik nedeniyle onu bağışlamıştır.

Malatya'da İranlı bir müderris olan Hasen el-Vecih Buhara valisinden aktarmıştır. Vali nefsine karşı haddi aşan, zalim birisiymiş. Bir gün soğukta bir köpek görmüş, köpek soğuk nedeniyle titriyormuş. Adamlarından birisine emretmiş, köpeği evine götürtmüş, sıcak bir yere koymuş, yemek yedirmiş, su vermiş, köpek kendine gelmiş. O gece rüyasında -veya hatiften bir ses duymuş, kuşku bana aittir- kendisine şöyle denilmiş: 'Ey falan kişi! Sen bir köpek idin, biz de bir köpek vesilesiyle sana ihsanda bulunduk.' Birkaç gün sonra adam ölmüş! Bu köpeğe şefkati nedeniyle büyük bir müşahedesi gerçekleşmiş oldu. Bir Müslüman nerede, bir köpek nerede! Sen hayır işle ve kimin için yaptığına bakma. Böyle yapabilirsen hayrın ehli olabilirsin. Güzel ahlak olması itibarıyla bütün güzel özellikleri yerine getirmek gerekir. Onlarla süslen, Allah katındaki değerleri, Hakkın kendilerini övmesi nedeniyle söz konusu özelliklerin ve ahlakın mahalli ol! Faziletleri kendileri için talep et, örfte kötü kabul edilen erdemsizlikleri kendileri nedeniyle terk et! İnsanları tâbi olarak kabul et, onların kınama veya övgülerine göre hareket etme. Allah'ın adabıyla edeplenmiş hakimlerle beraber olmak istersen, daha mühim ve öncelikli olan işleri yerine getirmeye çalışmalısın. Allah o adabı peygamberlerinin dilleriyle müminlere öğretmiştir.

Bilmelisin ki, bir mümin için öteki mümin bir duvar gibidir; duvardaki tuğlalar birbirini

tutar ve destekler. Alemde herkes mümindir, çünkü âlemdeki herkes, Allah'a secde edicidir. Bunun istisnası insanlar ve cinlerin bir kısmıdır. Bir insanda -ki onlar çoktur- Allah'ı tespih eden, O'na secde eden parçalar bulunduğu kadar secde etmeyen parçalar da bulunur. Öyle birine azabın ulaşması haktır. Şu ayete bakmalısın: 'Ey iman edenler! İman ediniz.' Allah onları 'mümin' diye isimlendirmiş, ardından iman etmelerini emretmiştir. Ayette zikredilen birinci iman, genel imandır. Nitekim Allah bir grup hakkında 'Bâtıla iman edenler' tabirini kullanmıştır. Emredilen iman ise özel imandır. Bu itibarla birinci iman kendisine bir yükümlülük bitişmeksizin ikrar ve onaylamak demektir ve bilgidir meydana gelir. Bunun en basit derecesi Ademoğullarının nefislerine karşı şahit tutulduğu durumdur. Allah şöyle der: 'Rabbin Âdemoğullarından zürriyetlerini çıkartıp onları kendilerine karşı şahit tutmuş, 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' diye sormuş, onlar 'evet' demişlerdir.' Allah onlara hitap ederken 'müminler' diye hitap etmiş, ardından bu diğer durumda iman etmelerini emretmiş, onlara olan merhameti nedeniyle mutlak tevhide değinmemiştir. Çünkü 'Onların çoğu Allah'a şirk koşarak iman ederler' diyen O'dur; kastedilen gizli şirktir. Nitekim biz bundan daha önce söz etmiştik. Bu sebeple Allah onlara 'Allah'a iman edin' demiş, 'O'nun birliğine iman edin' dememiştir. Allah'ın varlığına iman eden iman etmiş olduğu kadar O'nun birliğine iman eden de şirk koşmamıştır. İman ispat demek iken tevhid ortağı reddetmektir. Allah'ın isimlerinden birisi el-Mü'min'dir. O yaratılmış müminden güç alır. Hz. Peygamber şöyle der: 'Allah kardeşim Lut'a yardım etsin! Güçlü bir rükne dayanıyordu.' Kastedilen el- Mü'min isimdir. Demek ki mümin de el-Mü'min'den güç alır, bunu bilmelisin.

Fiilin Hz. Ömer'inki gibi olsun. Hz. Ömer, yani Ömer b. el- Hattab şöyle derdi: 'Allah yolunda bizi kandırandan uzak dururuz.' Birinin seni Allah yolunda kandırdığını görür ve bilersen, güzel ahlak, onu böyle davranıştan vazgeçirmeni gerektirir. Onun hilesini bildiğin halde -ki kendisi bunu fark etmeyebilir- sana tesir ettiği zannıyla kendisini bırakmaman gerekir. Böyle davrandığında hiç kuşkusuz işe hakkını vermiş olursun. Çünkü sen sadece sana görünen niteliğe göre davranırsın.

Bu itibarla insan başka insanlara -onların varlıklarına ve hakikatlerine göre değil- sıfatlarına göre davranır ve muamele eder. O kişi hile yapmaksızın dürüst davransaydı, ona karşı sana gözüken davranışına göre davranman gerekirdi ki, bu da onun doğruluğu demektir. O da seni aldatarak ve ikiyüzlülüğüyle bedbaht olmuştur. Aldatan münafıktır. Onun aldatışını ortaya çıkartma, onu görmezden gel, senin kendisine karşı davranmanı istediği renkle ona görün, ona dua et ve acı! Belki Allah senin vesilenle ona fayda verir, hakkında ettiğin salih duanı kabul eder. Böyle davrandığında, gerçek bir mümin olursun. Çünkü mümin toydur, asildir! İnsanın yaratılışı zahire göre davranmayı gerektirir. Buna mukabil münafık değersiz ve bayağıdır. Başka bir ifadeyle necat ve

saadet yolunu takip etmediği için nefesine karşı saygısız ve değersizdir. Mümin kardeşin için bir örtü ve gömlek ol! Onu ardından muhafaza et; canı, ırzı, ailesi ve çocukları hakkında kendisini muhafaza et. Mümin -aziz kitabın buyruğuyla- senin kardeşindir. Sen de onu kendisinde kendini gördüğün bir ayna kabul et. Aynanın yüzünde gösterdiği bütün bozuklukları sildiğin kadar mümin kardeşinden de bütün sıkıntı ve eziyetleri gidermeye çalışmalısın; bir şey, onun yüzü ve hakikati demektir.

28. Tavsiye

Komşuya ve komşu hakkına riayet et! Bunun için kendine en yakın evi esas almalısın. Allah'ın sana ihsan ettiklerinden komşuna ihsan et, çünkü sen komşudan sorumlusun. Her kim olursa olsun komşularından sıkıntılıları uzaklaştırmaya çalış. Onun (komşu anlamında) 'câr' diye isimlendirilmesinin sebebi, senin iyilik yapmak üzere ona veya onun (iyilik yapmak üzere) ve zararı uzaklaştırmak üzere sana meyletmesidir. Kelime bir şeyin yönelmesi ve meyletmesi anlamındaki 'care'den türetilmiştir; care meyil demektir. Kelimeyi bâtıla ve zulme yönelmek anlamındaki 'cevr'den türetenler ise sanki anlamı tersten çıkartarak 'yılanın soktuğu kimseyi sağlıklı kabul edenlerdir'. Bu yorumda, her kim olursa olsun, komşuluk baskın gelmiştir. Bu yorumu kabul edenler adeta şöyle der: Komşu cevr ehli, yani bâtıla yönelerek şirk koşan veya kâfir olanlardan bile olsa, bu durum onun hakkını gözetmeyi ortadan kaldırmaz ve engellemez. Hal böyleyken mümin olan bir komşu hakkında ne dersin? Komşunun hakkı komşunun üzerinde bir vecibedir. Bu hususta şeyhlerimizin birinden duyduğum garip ve sırlı bir hadise vardır: Bir bedevinin menkıbesinde çekirgelerin birinin evinin civarına yerleştiği anlatılır. Başka bedeviler ise silahlarıyla çekirgeleri avlayıp yemek için evin yakınına gelmişler. Evin sahibi onlara 'Ne istiyorsunuz?' diye sorduğunda, çekirgeleri kastederek 'komşularını istiyoruz' demişler. Bunun üzerine ev sahibi şöyle demiş: 'Onlara 'senin komşun' dedikten sonra - Allah'a yemin olsun ki- kendilerine ulaşmanıza ve zarar vermenize müsaade etmem!' Hemen kılıcını çekmiş, komşunun hakkını savunmak üzere mücadeleye girişmiştir. Malik b. Enes'e deniz domuzunun etinin yenilip yenilmeyeceği sorulduğunda şöyle demiş: 'Haramdır.' 'Nasıl olur? O bir deniz hayvanıdır, Allah bize deniz hayvanlarını helal kılmıştır' dediklerinde, şöyle cevap vermiştir: 'Onu siz domuz diye isimlendirdiniz, denizdeki balık demediniz ki?' Allah'ın yasaklamış olduğu bir işten uzak durmalısın. Allah komşuya eziyet vermeyi yasakladığına göre, ona eziyetten uzak kalmalısın. Ayette şöyle denilir: 'En güzel şekilde savman gerekir, böyle yapınca seninle arasında düşmanlık olan kişi samimi bir dost haline gelir. Buna ancak sabredenler dayanabilir, buna ancak büyük haz sahipleri dayanabilir.' Ayetin nüzul sebebi hakkında aktarılan rivayetlerde, bir bedevinin Hz. Peygamber'e gelişi zikredilir. Arapların şairlerinden bir müşrik olan bu bedevi, Allah'ın Hz. Peygamber'e kendisine karşı koymanın mümkün olmadığı bir kitap indirdiğini duymuş, buna karşı şöyle demiştir: 'Ey Allah'ın peygamberi! Allah'ın sana indirmiş olduğu vahiyde benim

sözlerime denk bir şey var mı?’ Hz. Peygamber ‘Sen ne söylüyorsun ki?’ deyince, bedevi şu dizeleri okumuş:

*Kin öyle bir şey ki sahiplerinin akıllarını esir alır,
Yakınlara selam vermen bazen bağış kaldırır.*

*Sözü açık söylerlerse kerem gereği onları bağışla,
Kınamayı gizlerlerse ona değer verme.*

*Dinlemesi eziyet ederse sana bir sözün,
Bil ki, ardından söylenmiş olan sanki söylenmemiştir.*

Bunun üzerine Allah şu ayeti indirmiştir: ‘İyilik ve kötülük bir değildir, en güzel şekilde savman gerekir. Böyle yapınca seninle arasında düşmanlık olan kişi samimi bir dost haline gelir. Buna ancak sabredenler dayanabilir, buna ancak büyük haz sahipleri dayanabilir.’ Bedevi şöyle demiştir: ‘Vallahi! Bu helal bir sihirdir. Vallahi! Söylediğimden daha güzel bir sözün söylenemeyeceğini zannediyor ve düşünüyordum. Senin Allah’ın peygamberi olduğuna şahitlik ederim. Böyle bir ifade vahiy alan birinden meydana gelebilir.’ Onlar Kur’an’ın icaz özelliğini bilenlerdir.

Dostum! Bu bedevi kendi vasfı olarak zikrettiği eziyetlere tahammül etmek, günahlara karşı bağışlayıcı olmak, gücü yettiği halde kendisine karşı yapılan hataları affedici olmak, nefse ağır gelen işleri geçiştirebilmek, izhar edilince kendisini mahcup edebilecek bir işi gizlemeye çalışmanı görmezden gelmek gibi hususlarda Allah’tan daha keremli olduğunu iddia etmiştir. Ona göre kendisi -bilerek veya bilmeyerek- suç işleyenleri bağışlar. Hâlbuki Allah ondan daha cömert, daha bağışlayıcı, daha hilim sahibi ve daha doğru sözlüdür. Bedevinin bu sözü doğru olsa bile, fiil gerçekleştiğinde kendisinden neyin meydana geleceği bilinemez. Allah -aklın deliliyle sabit olduğu üzere (herkesin bildiği gibi)- doğru sözlüdür, Allah bir cömertliği ve keremi emrettiğinde, kendi niteliğiyle onu emreder, o niteliğe göre kullarına davranır. Kınanmış ve değersiz bir niteliği yasakladığında ise kendisi o nitelikten daha da uzaktır. Allah’tan başka ilah yoktur. O aziz, hakim, gafur ve rahimdir.

İster zalim, ister mazlum olsun kardeşine yardım et. Zalime yardım etmek mazlum olması itibarıyla kendisine yapılan bir yardımdır. Çünkü şeytan kalbine verdiği başkasına zulmetme vesvesesiyle onu zalim kılmış, kendisine de zulmetmiş (o da mazlum olmuştur). Sen ise başkasına zulmetmeyi kendisine güzel gösteren şeytanın vesvesesini kendisinden uzaklaştırmada yardım edersin. Demek ki sen ona onun kalbine vesvese veren (şeytan) karşısında mazlum olduğu için yardım edersin. Şeytan verdiği vesveseyle onunla hidayet ve doğruluk -ki meleğin ilhamı demektir- arasına girer. Şeytan meleğin ilhamını ve hidayetini dalaleti vererek satın almış, hidayeti yitirmekle o kişi ‘zalim’ diye isimlendirilmiştir. Ona vereceğin tavsiyeyle hakikati açıklayıp alış verişinin dince geçersiz ve gerçekleşmemiş zararlı ve caiz olmayan bir alış veriş olduğunu, bu ticaretin neticesinin hüsrana ve ziyan olduğunu

açıkladığında, hiç kuşkusuz zalim bile olsa mümin kardeşine yardım etmiş sayılırsın. Bu gerçeği öğrenmekle o insan zalimliğinden döner, tövbe eder, işte alışverişin feshi budur. Allah böyle insanlar hakkında şöyle der: ‘Onlar hidayet karşılığında dalaleti satın almışlardır, ticaretleri fayda vermemiş, doğru yolu bulamamışlardır’ Senden yardım isteyeniyi yardımsız bırakmaktan kaçın! Allah sana muhtaç olmadığı halde şöyle der: ‘Allah’a yardım ederseniz, O da size yardım eder.’ Demek ki Allah sizden kendisine yardım etmenizi talep etmiştir ki, o yardım söylediğimizden ibarettir.

Mümin kardeşine zulmetme! Zulüm kıyamet gününde karanlık olarak ortaya çıkar. Kim zulüm peşinde koşarsa, onun tuzağına ne zaman düşeceğini bilemez. Veya sokmasıyla zehirlenmesine yol açacak bir haşerenin ne zaman yoluna çıkabileceğini kestiremez. Allah’ın yaratıklarından hiçbirini küçük ve değersiz görmemeni tavsiye ederim. Allah hiç kimseyi yaratırken küçük ve değersiz görmemiştir.

*Allah’ın kullarını zinhar küçük görme
Bütün makamları toplasan da herkesin bir değeri var*

Allah yokluktan bir şeyi var ederek inayetini izhar ederken sen onu değersiz göreceksin! Böyle bir davranış Allah’ın var ettiği bir şeyi değersiz görmek ve küçümsemek demektir. Cahillerden olmaktan Allah’a sığınırız. Küçümsemek en büyük günahlardandır. Her şey Allah’ın nimetidir ve her kim olursa olsun bütün kullarını o nimetlerle besler. Hz. Peygamber şöyle der: ‘Kimse komşusunun ona verdiği hediyeği küçük görmesin. Bir koyun bacağı bile olsa, küçük görmesin. Çünkü küçük görmek tam bir cehalettir.’ Lanetçi veya küfürbaz veya alaycı da olma! Mümine lanet etmek onu öldürmek gibidir. Hz. İsa karşılaştığı bir domuza şöyle demiş: ‘Selametle geç!’ Böyle demesinin sebebi sorulunca şu karşılığı vermiş: ‘Dilimi güzel söze alıştıyorum.’ Sen de her daim güzel söz söyle. Bu konuda şu dizeleri söyledim:

*Bütün insanlar bir sözdür bilesin
Sen dinlenen en hayırlı söz olmaya bak*

*Onlardan gelen bir diken ayağına batsa
Sana bir bela olarak görünmesin*

*Onların arasında böyle olursan
Vallahi fayda veren bir imam olursun*

*Mum kendine eziyet eder
Bakan için parlak bir ışık hâlbuki*

*Kınama nedir ki onu bilen insan için?
Bir nimettir, himaye edilen bir şahsın elinde*

29. Tavsiye

Böbürlenmekten sakın, elbiseni topuğunun üzerine hatta biraz daha yukarıya çek. Hz. Peygamber'in şöyle dediği aktarılır: 'Müminin eteği topuğunun yarısına doğru olmalıdır.' Ali b. Ebu Talib bu konuda şu dizeleri söylemiştir:

*Elbiseyi kısaltmak temiz tutar onu
Bir de eskimekten korur ve takva sahibi kılar sahibini*

'Temiz tutar' bunun sebebi, elbisenin yollardaki kazurat ve necaset bulaşmayacak kadar yüksek olmasıdır. 'Eskimez' çünkü elbise uzun iken yürümekle yollara sürünür, hızla parçalanır, elbisenin ömrü kısılır. İnsan aceleci yaratıldığı için yol uzun olunca hızla gitmek ister. Başka bir ifadeyle toprak temas edince elbise eskir. 'Takva sahibi kılar' çünkü bu meşru bir hükümdür. Yani elbisenin topuğun yarısına kadar uzatılması bir hükümdür. Takva sahibi şeriatı kendisi için kalkan edinendir. Böylelikle insan ve cin şeytanların vereceği eziyetlerden sakınmış ve korunmuş olur. Allah böbürlenerek elbisesini sürüyerek yürüyene nazar etmez! Elinde seni zengin kılacak miktarda varken daha çoğunu elde etmek maksadıyla insanlardan bir şey isteme. Dilencilik kıyamet günü senin yüzünde bir iz olarak tezahür eder. Allah sana rızık vermemiş, mecbur kalmış, bir iş de bulamamışsan, gıdanı iste, fakat Allah'a güvenerek ve itimat ederek, daha fazlasını talep etme! Bu istemenin kefareti ve bedeli ise çoğaltmaman ve içinde bulunduğun halde ihtiyacını karşılayanla yetinmendir. Çünkü müminin dilenmesi 'ateş yarığdır'. Bunun anlamı şudur: Mümin dilenirken ve bir şey isterken, zorunlu ihtiyacını karşılamada -onun gibi muhtaç- bir hemcinsini bulur. Bu durumda dileğini her şeyin melekûtunu elinde tutan rabbine havale edip arz etmediği için kalbinde hayâdan kaynaklanan bir ateş bulur.

30. Tavsiye

Himmetin üstünlüğü himmetin düşük olmasından değerlidir. Kul kendisi gibi bir kula karşı izzet sahibidir. Onun şeref ve iftiharını da efendisine muhtaç olmada ve zorunlu ihtiyaçlarını karşılaması için O'ndan talepte bulunmasında tezahür eder.

31. Tavsiye

Ensar'dan bir erkek veya kadın gördüğünde, sana düşman olsalar bile, onları güçlü bir şekilde sevmelisin. Sakın onlardan nefret etme! Böyle bir şey yaparsan imandan çıkarsın. Hz. Peygamber yolda Ensar'dan bir kadınla karşılaşmış, ona şöyle demiştir: 'Sizler bana Allah'ın en sevimli gelen kullarısınız.' Başka bir hadiste Hz. Peygamber'in şöyle dediği aktarılır: 'İmanın alameti Ensar'ı sevmek, münafıklığın alameti onlardan nefrettir.'

Bilmelisin ki, hangi zamanda olursa olsun Allah'm dinine yardım eden herkes Ensar'dandır ve bu hadisin hükmüne girer. Bilmelisin ki, Allah'ın dinine yardım edenler,

iki kısma ayrılır: Birincisi üzerine vacip olduğunu bilmeksizin, kendiliğinden O'nun dinine yardım edenler iken ikinci kısım dine yardımın farz olduğunu bilenlerdir. Bu farz 'Ey iman edenler! Allah'a yardım edin' ayetinde belirtilir. Allah kendisine yardımcı onlara emretmiştir. Bunu bilen insan Allah'a yardım ederken farzı yerine getirmiş, hem yardım sevabı ve hem de bu hususta onun üzerinde ortaya çıkmış Allah'ın emrine uyma niyeti nedeniyle farzı eda sevabı kazanır. Bu yardım hususunda başka bir iş yapmak bile yardım olarak yeterli gelseydi, yine de Allah'ın emrinden geri kalmazdı. Bazen Allah'a yardım etmek, bâtili ortadan kaldıracak şekilde hakikati izhar eden bilgiyle gerçekleşir. Öyle bir yardım manevi ve maddi cihat anlamına gelir; manevi olması, bâtilin kendisini kabul etmesinden kaynaklanır, çünkü bilginin yeri nefistir. Yardımın maddi/mahsus olması, dil ve yazı gibi ibareyle ilgili olmasından kaynaklanır. Bu durumda konuşanın sözünün duyulması yoluyla kulakta veya -yazı söz konusu olunca- ona bakmak yoluyla gözde yardım gerçekleşir. Düşmanla savaşmak esnasında gerçekleşen yardım -manevi değil- maddi bir yardımdır. Çünkü düşman onunla savaşanı inancından çevirmek tarzında onun bâtınından herhangi bir şey elde edemez. Hâlbuki alim ona bilgi öğretip kendisi de alime kulak verdiğiğinde, Allah kabul etmesini nasip edip alimin öğretmiş olduğu bilgileri anlamak üzere anlayış ve idrak gözünü açtığıında, alimden manevi fayda kazanır. Bu da en büyük yardım demekken, o yardımı yapan Allah'ın en büyük yardımcısıdır. Hz. Peygamber şöyle der: 'Allah'ın senin vasıtanla birine hidayet etmesi güneşin üzerinde doğduğu her şeyden senin adına daha hayırlıdır.' Hiç kuşkusuz güneş iyilik yapan bütün alimlerin üzerinde de doğar. Demek ki sen, Allah'ın dinini öğretmekle muhatabın nefisine yardım ettiğinde, ondan bile hayırlı olursun!

Doğru söz söylemek, emaneti yerine getirmek, sözünü tutmak, yapmak gerekenlerdir. Buna mukabil yalandan, emanete hainlikten ve sözünü bozmaktan uzak durmalısın. Bir insanla hasımlaşırken ona karşı aşırı gitme! Münafığın alameti ve delili, konuştuğunda yalan söylemesi, söz verdiğiğinde bozması, emanet edildiğinde emanete hainlik etmesi, hasımlaştığında da aşırı gitmesidir. En büyük hıyanet, doğru olmadığı halde, mümin kardeşine doğru olduğunu izhar edecek söz söylemelidir.

İnsan yalan söylediğinde, yalanın yaydığı kötü koku nedeniyle, melek ondan otuz mil uzaklaşır. Şeytan da Ademoğluna günah işlemeyi emrederken insan günah işlediğinde şeytan Allah'tan korkarak ondan uzaklaşır. Bu manevi kokuları koklamak ve idrak etmek üzere çalışmalısın! Çünkü şeytanın burnunun üzerinde bulunan perdeleri vardır. O perdeler pis kokuları algılamayı engeller. Kâfir olmakla beraber şeytan, işleri sana göre daha iyi idrak edicidir öyleyse sen Allah'tan daha çok korkan bir durumda olmasın! Onun günah işleyenden uzaklaşmasını ibretle incelemelisin. Çünkü hükmü ortaya çıkıncaya kadar, Allah korkusu kalbine işlemiştir. Bununla beraber şeytan Allah'tan korkmak ve günahkârdan uzaklaşmak özelliğinde yaratıldığı gibi saptırmak özelliğinde

yaratılmıştır. Allah ondan haber verirken insana ‘kâfir ol’ dediğini, insan kâfir olunca şeytanın bu kez ‘Ben senden uzağım, âlemlerin Rabbi Allah’tan korkarını’ dediğini aktarır. Şeytan -bilgisinin değeri nedeniyle- hiçbir zaman bilgisi nedeniyle cezalandırılmaz. O sadece söylediği hususlarda doğru söyleyen Hakkın âdet çıkartmakla ilgili beyanı nedeniyle cezalandırılır. Hakkın söylediği şudur: Kim kötü bir âdet çıkartırsa, onun ve âdete uyanların vebali üzerine kalır. Kıyamet günü şeytan başkalarının yüklerini de taşır; çünkü şeytan her kışkırtmanın ardından kendisi tövbe ederken ardından başka bir kışkırtmaya yönelir. Bu durumda şeytan başkasının ameli (ve ona vesile olması) nedeniyle cezalandırılır. Onun ameli şeytanın vesvesesinden meydana gelmişti. Tövbe etmeyen insan kötü bir âdet başlattığında, hem âdetin günahını, hem onu yerine getirenlerin günahlarını üstlenir. Böyle bir durumda şeytan ondan defalarca daha iyi halledir.

Vaadini yerine getir, tehdidini ise uygulama! Tehdidini bozmakla nitelenmen vaadini bozmakla nitelenmen gibi değildir. Bu konu Mutezile’nin kuşkuya kapıldığı bir meseledir. Onlar bu konuda ‘Her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik’ ayetinden habersiz kalmışlardır. Arapların aşına oldukları ve üzerinde uzlaştıkları anlam şudur: Birini tehdit ettiğinde veya ona kötü bir şey vadettiğinde, bağışlamak keremin gereğidir. Böyle bir davranış güzel ahlakın parçasıdır. Allah onlara aşına oldukları ahlaka göre muamele etmiştir. Mutezile burada hakikatten uzaklaşmıştır. Onları bu hataya düşüren ise verdiği haberde Allah’ın yalan söylemesinin imkânsızlığı inancıdır. Hâlbuki böyle bir davranışın şeriatın kendisiyle indiği Arap örfünde ‘yalan’ diye isimlendirilemeyeceğini anlamamışlardır. Başka bir ifadeyle akli delil hükmî ve vazî meseleyi anlamaktan onları perdelemiştir ki bu da akılların eksikliklerindedir. Akıllar her yerde kendi delilleriyle sınırlı kalır ve böyle bir tavır göstermeye hakları yok iken kendi delilleriyle yetinirler. Hâlbuki ilahi hitapta şer’î maksatları incelemek gerekir. Hitap eden kimdir? Hangi dille ve hangi örfe göre hitap gerçekleşmiştir? Her ümmete bu şekilde muamele yapılır. Bir Arap, halkına cömertlik yaparken şöyle der: "Tehdit edersem veya vaatte bulunursam, tehdidimi bozarım vaadimi ise tutarım."

Böyle bir durumda vaadi bozmaktan söz edilemez. Söylenmesi gereken, Hakkın kulunu affettiği ve günahını bağışladığıdır.

32. Tavsiye

Eski ve kötü elbiseler giymelisin. Böyle davranmak imanın parçası olduğu kadar dünyada şımarmamak anlamına gelir. Bir hadiste ‘kaba ve sert elbiseler giyiniz’ denilir. Bu elbise hacının niteliklerinden ve kıyamet günü orada bulunanların sıfatlarından. Onların gözleri korkudan dışarı fırlar. Bütün bunlar kibri kırar, kendini beğenmeden, caka satmaktan ve böbürlenmekten uzak davranışlardır. Söz konusu nitelikler şeriatın

kınadığı ve nahoş bulduğu özellikler olduğu kadar hem insanların nezdinde hem Allah nezdinde kınanmış davranışlardır. Bu nedenle Hz. Peygamber eski elbise giymeyi imanın parçası saymış, onu iman şubelerine katmış ve şöyle demiştir: ‘İman yetmiş küsur şubedir. En üstünü La-ilahe illallah (Allah’tan başka ilah yoktur) demek, en aşağı derecesi yoldan eziyet veren şeyleri kaldırmaktır.’ Hiç kuşkusuz kendini beğenmek, böbürlenmek ve kibir, müminin saadet yolunda bulunan eziyetlerdir. O eziyetler ancak tevazu vasıtasıyla kaldırılabilir. Bu nedenle Hz. Peygamber onu imanın parçası saymıştır.

33. Tavsiye

Haya sahibi olmalısınız. Allah hayâ sahibi olduğu gibi aynı zamanda haya imanın bir parçasıdır. Hayâ bütünüyle hayır ve iyiliktir, Allah kıyamet günü yaşlıdan utanır. Kul Allah’tan utanmak özelliğiyle nitelendiğinde, Allah’ın razı olmayacağı bütün işlerden uzaklaşır; bunlar Allah’ın katında ve peygamberin nezdinde onu küçük düşürecek işlerdir. Hayânın anlamı terktir. Ayette ‘Kuşkusuz Allah hayâ etmez’ denilir. Bunun anlamı terk etmez demektir. Devamında ‘Sivrisinek veya başka bir şeyden misal vermektir’ denilir. ‘Başka bir şey’ ile kastedilen, verilen misal hakkında konuşmuş olan ve bundan dolayı dalalet düşen müşriklerin sözleri nedeniyle, daha küçük şeylerdir. Çünkü Allah şöyle der: ‘Onunla pek çoğunu saptırır, pek çoğuna hidayet eder. Bu misalle sapanlar fasıklardır.’ Onlar bu konuda hayrete düşmüşlerdir ve dalalet hayret demektir. Müşrikler Allah’ın izzeti, celali ve kibriyası ile yaratılmışlar arasında sivrisineğin değersizliğini görmüş, O’nun şanının kullarına böyle bir misal verecek kadar tenezzül edemeyeceğini zannederek O’nu yüceltmişlerdir. Bunun sebebi varlıkları bilmemişleridir. Gerçekte yaratılmış en büyük şey -ki kuşatıcı Arş’tır- ile zerre veya sivrisinek arasında yaratılış ve yolduktan varlığa çıkma itibarıyla bir fark yoktur. Onu değersiz kılan, büyük cisimle karşılaştığında, cisimlerinin küçüklüğüdür. Hâlbuki sivrisinekteki hikmet daha tam olduğu kadar kudret de etkindir. Çünkü küçüklüğüne rağmen sivrisinek, Allah’ın büyüklüğüyle birlikte filin suretinde yaratmış olduğu bir varlıktır. Bu itibarla meseleye ibretle bakan ve hakikati görenler için sivrisineğin yaratılması, Yaratan’ın kudretine delil teşkil etmede, filden daha azametlidir. Allah da azametini yücelten bir delil olması hasebiyle sivrisinekten misal vermektir çekinmek ve hayâ sahibi olmakla zatını nitelememiştir.

İnsan için hayâ mertebeleri ve yerleri pek çoktur. Bu çokluk hayânın faydası pek çok şeye ulaşan insandaki bir nitelik olmasından kaynaklanır. Bu nedenle Hz. Peygamber ‘Hayâ tamamen iyilik ve hayırdır’, ‘Hayâ hayırdan başka bir şey getirmez’ demiştir. Bunun anlamı, insanın yaptığı şeyi bildiğinde utanılacak bir şey yapmayacağıdır. Mümin Allah’ın (her şeyi) bildiğini ve gördüğünü bilir; kul hangi hareketi yaparsa yapsın, Allah onu görür ve bilir. Böyle bir bilgiye sahip olan kul, hareket ve davranışlarında Allah’tan

utanır ve çekinir. Aynı zamanda Allah'ın kıyamette kendisini amelinde göre hesaba çekeceğine iman etmiştir. Bu bilgi ve iman nedeniyle mahcup olur, bu mahcubiyet onu öyle bir işi yapmaktan uzaklaştırır. Hayâ da budur. Bu nedenle de hayâdan hayırdan başka bir şey meydana gelmez. Allah kendisinden hayâ edilmeye en layık olan varlıktır.

34. Tavsiye

Hiçbir kişiyi ve şartı düşünmeksizin herkese karşı samimiyetle davranman ve öğüt vermen gerekir. Çünkü din, samimiyet ve öğüt demektir. İmam Müslim, Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini aktarır: 'Din nasihat (samimiyet, öğüt) demektir.' Sahabe 'Kim için?' dediklerinde Hz. Peygamber: 'Allah için, peygamber için, müminlerin önderleri ve sıradan fertleri için' diye cevap vermiştir. Bilmelisin ki, nasihat eden kişi bir terzi, nasihat konusu da iğneye benzer. Nasihatçi elbisenin parçalarını bir araya getiren bir terzidir. Bunun neticesinde kumaş gömlek veya başka bir şeye döner. Demek ki terzinin dikişleriyle insanlar faydalanırken dikmenin kendisi nasihat ve samimiyetiyle gerçekleşmiştir. Allah'ın dini hakkında nasihat eden O'nun kullarıyla Allah katında saadete ulaşmalarını sağlayan işler arasında ülfet tesis edendir. Öyle biri Allah ve yaratıklarını birbirine sevdiren. Hz. Peygamberin 'Allah için' nasihat derken kastettiği budur. Burada Allah katında şefaath hakkında bir uyarı vardır. Nasihat eden kul Allah'ın, suçuna karşılık kulunu cezalandıracağını görünce Allah'a şöyle der: 'Rabbim! Sen kullarına affetmeyi tavsiye ettin ve affı güzel ahlakın parçası saydın. Affetmek yaptığı kötülüğe karşılık günahkârı cezalandırmaktan daha iyi bir davranıştır.' Kula da şöyle der: 'Kendilerine yapılan kötülüklere karşılık insanları affedenlerin ecri ve sevabı Allah'a kalmıştır. Bu kötülükler kendi haklarına yönelik olarak ortaya çıkmış hususlardır. Sen sahip olduğun kerem, cömertlik ve lütuf sebebiyle bu vasfa daha layık olansın. Bu konuda seni zorlayan biri yoktur. Sen affedici, günahkâr ve yaptığı kötülükle haddi aşan kulunu bağışlayıcısın.'

Günahkârı affetmek onu cezalandırmaktan daha yüce bir iştir çünkü cezalandırmak ve yargılamak bir karşılıktır. Cezada ise ihsan ve fazilet bulunmaz. Bununla beraber dünyada genel zararları uzaklaştırmak maksadıyla ilahi cezalar tatbik edilir ve uygulanır. Bunun başka bir nedeni de insanlara dönen bir takım maslahat ve faydaların cezalarda bulunmasıdır. Misal olarak 'Kısasta sizin için hayat vardır' ayetini verebiliriz. Ahirette günahkârın cezalandırılmasıyla birlikte -dünyada olduğu gibi- ortadan kalkacak bir durum yoktur. Kıyamet günü kul bu sözleri söylediğinde, daha doğrusu şefaathçi olarak Allah'a bu sözü söylediğinde, ilahi makam için adeta bir nasihatçi haline gelir. Başka bir ifadeyle Allah günahkârı keremi, ihsanı ve cömertliğiyle bağışladığında, bu sözleri sebebiyle kul ilahi makamı övmüş olur. Burada ihsanın ta kendisi vardır. Bu da 'din Allah için nasihattir', yani Allah hakkında nasihattir ifadesinin anlamıdır. Çünkü orada kul, kullarını bağışladığında Allah'ı güzel bir övgüyle övmek için gayret

etmektedir. Bu meyanda bir hadiste şöyle denilir: ‘Allah’a methedilmekten daha sevimli gelen bir iş yoktur. Allah dünyada kulları için ortaya koymuş olduğu ve onlardan sıkıntıları uzaklaştıracak kuralları nedeniyle övüldüğü kadar ahirette de bağışlamak ve affetmek özelliğiyle övülür. Müslümanların önderleri o kuralları günahkârlara uyguladığında kullardan zarar ve sıkıntılar uzaklaştırılır. Ahirette ise kuralların kendileri için konulmuş olduğu maslahat kalkar. Dünya hayatında bu cezalarda şefaata geçerli değildir. Başka bir ifadeyle hırsızlık yapan, zina edene vb. suçlarda uygulanacak cezalara karşı şefaata geçerli değildir. Bu durumlarda Allah’ın hakları kayıtsız bir şekilde tatbik edilir. Kulun hakkı olan hususlarda Allah affı ve bağışlamayı teşvik etmiştir. Affetmek kan sahibinin yetkisindedir veya diyet kabul edebilir. Mazlûm maktuldür, o ise ölmüştür. Kısas isteyen de hükümdara kendisine zulmedenin şikâyet etmek üzere giden kimse mesabesindedir. Bu itibarla diyet kan sahibine (ailesini ikna etmek üzere) verilmiş bir ihsandır. Bu sayede yakın akrabalarına ihsanı ulaşır, belki susarlar ve öldürülenin kanı karşılığında el-Adl ve el-Hakem olan Hakkın katında hiçbir şey talep etmezler.

‘Din peygamber için nasihattir’, bu husus Hz. Peygamberin devrinde şöyle açıklanır: Sahabe daha önce tersini onayladığı bir işi Peygamberden görür. İnsan gaflet sahibidir ve bu durumda sahabe Allah’ın peygamberini o konuyla ilgili ikaz eder. Bazen Hz. Peygamber o işi kasıtlı olarak yapar ve yapılan iş meşru bir hükme döner; bazen de unutarak yapmıştır, hatırlatmayla birlikte ondan vazgeçer. Böyle bir hatırlatma Hz. Peygamber’e nasihat etmek demektir. Misal olarak Hz. Peygamberin namazda unutmasını verebiliriz. Dört rekâtlı namazlarda yapılması gereken onları dört rekât olarak kılmak iken Hz. Peygamber ikinci rekâtta selam vermiş, bu durum kendisine hatırlatılmıştır -bu da Allah’ın peygamberine nasihat demektir- Hz. Peygamber geriye dönmüş, namazını tamamlamış, sehiv secdesi yapmıştır. Bu konuda pek çok rivayet vardır. Bu nedenle Allah Hz. Peygamber’e kendisine vahiy gelmeyen hususlarda sahabeyle istişare etmesini emretmiştir. Onlarla istişare ettiğinde, onların da -bilgilerine göre- istişare edilen hususta kendisine ‘nasihat’ etmeleri gerekir. Bu durumda bilgilerine ve maslahat olduğunu düşündükleri işlerin gereğine göre hareket ederler. Misal olarak Hz. Peygamberin Bedir savaşında suyun bulunmadığı bir yerde konaklamasını verebiliriz. Sahabe ona nasihat etmiş, suyun bulunduğu mekâna yerleşmesini tavsiye etmiş, Hz. Peygamber de öyle yapmıştır. Ömer b. el-Hattab Bedir esirlerinin öldürülmesi hususunda kendisiyle istişare ederken Hz. Peygamber’e görüşünü söylemiştir. Allah’ın Peygamberinden sonraya gelirsek, artık ona nasihat etme imkânı kalmamıştır. Fakat hadiste geçen ‘li-rasulihî’ ifadesindeki lam sebeplilik bildirirse (peygamberden dolayı nasihat), nasihat sürebilir. Böylece Allah’ın Peygamberine nasihatle ilgili hususları açıklamış olduk, işaret edilen nasihatçi Allah’ın peygamberi ile içinde faydanın bulunduğu görüşü bir araya getirdiği kadar terzi anlamındaki nasihatçi de kumaşta beden ölçüsüyle dikilen parçaları ölçülü bir şekilde bir araya getirmekle işini yapar.

Müslümanların imamlarına nasihat etmek de hadiste zikredilmiştir. Onlar aramızdaki

yöneticiler, Allah'ın kullarının dini menfaatlerini gözetenler, hakimler, din hususunda fetva veren alimlerdir. Onlar da Müslümanların imamaları arasındadır; hakim meseleyi biliyorsa durum böyledir. Bir meselenin hükmünü bilmiyor ve onu bilenlere sorarsa, fetva sorulan müftünün ona nasihat etmesi ve doğru olduğunu düşündüğü görüşe göre fetva vermesi, verdiği fetva hususunda da delilini zikretmesi gerekir. Öyle biri Allah'ın katında ihlaslı olur. İşte Müslümanların imamalarına nasihat etmek bu demektir. Müslümanların imamalarının masum olması gerekli değildir. Onlar bazen yanılabilir ve arzularına uyabilirler. Bu nedenle dini bilen alimlerin Müslümanların imamalarına nasihat etmeleri, onları insanların arasında (hüküm verirken) arzularına uymaktan döndürmeleri ve vazgeçirmeleri gerekir. Böylece onlar ile dinin gerçekte bulunduğu durumu birleştirir ve uzlaştırırlar. Bu uzlaştırma Müslümanların imamalarına nasihat etmek iken faydası da insanlara döner.

Sıradan Müslümanlara nasihat etmek ise malum ve bellidir. Bunun anlamı din ve dünya işlerinde kendilerine zarar vermeyecek maslahatı göstermektir. Bununla beraber bir zararın ortaya çıkması söz konusu olabilir ve bu zarar ya dinde veya dünya (işlerinde) ortaya çıkar. Böyle bir durumda alimler onlara tavsiyede bulunurken dünya işlerindeki zararı din işlerindeki zarara tercih etmelerini tavsiye eder, dinlerini selamete erdirecek görüşleri hatırlatırlar. Allah şöyle der: 'Allah size dinde güçlük yaratmadı.' Hz. Peygamber de 'Allah'ın dini kolaydır' demiştir. Ayette 'Gücünüz ölçüşünce Allah'tan sakının' denilir. Bununla beraber insanların dünyevi işlerine zarar verebilir. Bazen belirli bir yönden hem din ve hem dünyevi işlerinden zararı uzaklaştırabilirler. Onlar bunu öğrenir; bu konuda insanlara tavsiyede bulunmak ve açıklama yapmak öğrenenlerin üzerinde vazifedir. Fetva isteyen Allah'ın ona nasip ettiği hale göre serbesttir.

Benim görüşüm nasihatın genel olmasıdır. Çünkü nasihat dinin ta kendisidir. Bu da nasihat edenin niteliğidir. Menfaati ise nasihat edenden tüm âleme yayılır. Bu kişi dindarlığını kötülüklerden arındırır, yüce işleri talep eder. Bu meyanda bir hayvanın susuzluktan bitkin bir halde olduğunu görür. Hayvan suyun yolunu şaşırması, başka yola gidiyorken bu kişi onu su yoluna yöneltir veya imkan dahilinde ise onu sular. Bu da dinî bir nasihattir. Öte yandan İslam dininden olmayan birisinin kötü bir ahlak işlediğini gördüğünde nasihatçı onu imkânı varsa güzel ahlaka döndürmeye çalışır, gücü yetmezse bu konudaki eksildiğini açıklar. Belki o şahıs bu konudaki güzel övgü nedeniyle nasihatten yararlanır. Bu nasihat sayesinde zarar vermek istediği kişi -müslüman olmasa bile- onun zararından kurtulmuş olur. Bu meyanda dindar insan, Allah'ın kullarına hiçbir ayırım gözetmeksizin nasihatte bulunur (ve nasihatiyle fayda verir). Bu nedenle hükümdar, savaşa başlamadan önce kâfir düşmanlarını İslam'a davet etmekle yükümlüdür. Davete icabet ederlerse ne ala! Aksi halde onları kitap ehlinen iseler cizye vermeye çağırır; bu şartlar dahilinde barışa yanaşırlarsa gerekli şartlara göre barışı kabul eder. Allah şöyle der: 'Onlar barışa yanaşırsa sen de yanaş ve Allah'a tevekkül eyle.' Müslümanların menfaati barışta olduğunda, barış yapılmış olur. Kâfirler savaştan başka bir yolu kabul etmezlerse, Müslümanların hükümdarı onlarla savaşır ve bütün Müslümanlara kâfirlerle savaşmayı emreder. Savaşın gayesi Allah'ın kelimesinin üstün ve kâfirlerin kelimesinin alçak olmasını sağlamaktır. Bununla beraber nasihat eden kişinin dostları pek az olur, çünkü insanlara hakim olan, arzularına uymaktır. Bu nedenle Hz. Peygamber 'Hak Ömer

için geride arkadaş bırakmadı' demiştir. Veys el-Karni (Karanı) de Hz. Ömer'e 'Sözün doğru, Allah senin için arkadaş bırakmamıştır' demiştir. Bu konuda şu mısraları yazdık:

*Tahkik yoluna bağlan ve nasihatten ayrılmayınca
Varlıkta bir arkadaş bile kalmaz sana*

Nasihatçi, insanların bütün hallerini kuşatan genel bilgi demek olan şariat ilimlerinden pek çok meseleyi öğrenmelidir. Bunun yanı sıra kendi devrindeki ve mekânındaki ilimleri öğrenmelidir; hal, zaman ve mekândan başka bir şey de yoktur. Nasihatçi bu işler ve durumlar birbiriyle çeliştiğinde, nasıl tercih yapacağını da öğrenmelidir. Bu itibarla zamana uygun bir iş hali veya mekânı bozabilir. Bunlardan her birisi için aynı ihtimal geçerlidir. Böyle bir durumda hangisini tercih edeceğine bakıp tercihinine göre hareket etmelidir. Bu da onun imanının kadrine bağlıdır. Şöyle bir misal verebiliriz: Zaman kendi haliyle iki durum gerektirir ve bunlar bir şahıs adına uygun olabilir. Zaman her ikisini beraber yapmaya yeterli değildir. Bu durumda o ikisinden daha uygun olana yönelmek ve kendisiyle istişare eden kişiye onu göstermek lazımdır. Aynı şekilde bir şahsın halinde (Hakkın emrine) muhalefet ve inatçılık görebilir. Nasihatçi inatçıya maslahatının bulunduğu işi gösterse bile o kişi onun tersini yapacaktır. Böyle bir durumda nasihatın gereği kişiye nasihatte bulunmak değil, aksine işin tersini göstermek ve işaret etmektir. Fakat bu durum -kişi inatçı ve muhalefet ediciyken- işin onu yapmak ve maslahatın bulunduğu o işle sınırlı olması durumunda mümkündür. Böyle bir durumda nasihatçi uygun olmayan bir işi ona gösterir, o da bunun tersini yapar ve doğruyu ve gerekeni yapmış olur. Bana göre işin doğrusu onu kendi haline bırakmaktır. Bazı insanlarla aramda böyle bir hadise gerçekleşmişti. Onlara kendilerinden istemiş olduğum hayrı yapmalarını söylemiştim, onlar ise başka bir şey istiyorlardı. Ben de kendi istediklerini yapmamalarını işaret ettim. Benim işaret ettiğimi yapmada büyük menfaatleri varken yapmadılar ve yapmalarını istemediğim işi yaptılar. Burada da herkesin fark etmediği gizli bir nasihat vardır. Bu davranış 'siyaset ilmi' diye isimlendirilir. Çünkü işaret yolunu seçmekle faydalanma yolunun dışına çıkmış katı nefisler eğitilir ve yönetilir. Bu nedenle şöyle dedik: 'Allah'ın dininde nasihat eden kişi pek çok bilgiye, akla, doğru ve güzel bir düşünceye muhtaç olduğu gibi mizacı ve ahlakı mutedil olmalıdır.' Bu özellikler bir kişide bulunmazsa doğrudan daha çok hata yapmaya açıktır. Güzel ahlak içerisinde nasihatten daha ince, gizli ve büyük bir iş yoktur. Bu hususta Kitabı'n- Nesaih (Nasihatler Kitabı) diye isimlendirdiğimiz ve içerisinde itimat edilen ve edilmemesi gereken hususları ele aldığımız küçük bir kitabımız vardır. Kitabın büyük kısmı insanların itimat ettiği (ve gerçekte edilmemesi gereken) hususlarla ilgilidir, fakat onlar bunu bilmez.

35. Tavsiye

İki namaz arasında bulunan vakit içinde halini murakabe etmelisin. Her halükarda iki namaz arasındasın, çünkü vakit döner durur. Öğlen ve ikindi arasındaki vakit iki namaz arasındaki bir vakit olduğu gibi, ikindi ile akşam, akşam ile yatsı, yatsı ile sabah, sabah ile öğlen arasında da bir zaman dilimi vardır. Zaman döner ve öteki vakit gelir. Bir namazın vakti çıktığında, öteki namazın vakti girer. Bunun istisnası sabah namazıdır;

öğle namazının vakti sabah namazının vaktinin çıkmasıyla gelmez. Bu konuda herhangi bir görüş ayrılığı yoktur. Karanlık ile sabah vakti arasında boşluk bulunup bulunmadığında ise görüş ayrılığı vardır. Bununla beraber öğle vakti mutlaka sabah vaktinin çıkmasından sonra gelir ki bu zorunludur. Demek ki herhangi bir namaz vakti öncekinin vakti bitmeden girmez. Giren vakit her zaman çıkanın ardından gelir. Bazen güneşin doğumundan sonra ve zeval vaktine kadar sabah namazının edası olabilir. Ardından öğle vakti gelir. Mesela insan sabahın ilk rekâtını güneşin doğumundan önce kılmaya başlar. Bu durumda Şâri ona sabah vaktine ulaştığını söyler. Ardından üzerine güneş doğar ve bu esnada sabah namazının ikinci rekâtına başlamıştır. Kıraati güneşin zeval vaktine ulaşmasına kadar uzatsa caizdir. Bu durumda içinde bulunduğu vakit onun için sabah vaktidir ve kişi namazını vaktinde eda etmiştir. Öyle biri için sabah vakti öğlen vakti girinceye kadar çıkmamıştır. Bütün namazlarda durum böyledir. Namaz vakitleri hususunda alimler arasında bir takım görüş ayrılıkları vardır ki biz de bu konularda görüş ayrılığı bulunduğuna dikkat çekmek üzere bunu belirttik. Bu itibarla arada bir boşluk ve lağv (boş söz) olmaksızın bir namazın diğer bir namazın ardından gelmesi caizdir. Şâri iki namaz arasında kendisinde namazın bulunmadığı bir zaman yaratmıştır ki o zaman lağv zamanı veya namazın terki vaktidir. Burada 'lağv' veya onun terki dedik, bunun nedeni, bir hadiste 'arada bir lağv olmaksızın bir namazın ardından kılınan namaz illiyyinde yazılır' denilmesidir. Nafileden sonra nafile namazı kılmak veya farzdan sonra nafile, nafileden sonra farz, farzdan sonra farz kılmak da bu hadisin kapsamına girer. Boş söz anlamındaki lağv, sakıt olmuştur ve onun teraziye girmesi söz konusu değildir. Kast edilen mubah sözlerdir. Hz. Peygamber namaz kılıp sonra ona başka bir namaz ekleyip iki namaz arasında söz veya amel olarak mubah hiçbir şey yapmayan bir adamdan söz etmiştir. O adam teraziye giren zikir veya zikrin dışındaki mendub ve müstehab işlerle ilgilenir, sonra diğer namazı kılar. İşte böyle bir amel illiyyin mertebesine yazılır. Çünkü o kişi iki namaz arasında hiçbir şekilde boş söz söylememiştir. Böyle insanları bulmak pek çetindir. Artık günümüzde insanların halleri arasından en çok övüleni -lehinde veya aleyhinde olmaksızın- mubah işleri yapanların halidir. İnsanların hakim halleri, mekruh veya haramlarla ilgilenmektedir. Bu nedenle iki namaz arasındaki zamanı gözetmeni tavsiye ettim. Bu konuda kimsenin dikkat çekmediğini gördüm; gerçi dikkat çekmiş ve bize ulaşmamış olabilir. Hz. Peygamber bu hususlara dikkat çekmiştir. Zaten biz de bu bilgiyi ondan aldık.

36. Tavsiye

Farz namazları ezanın okunmasının ardından cemaatle eda etmek gerekir. Mescitler farz namazlar kendilerinde kılınınsın diye mescit sayılmışken ezan da mescitlere gidilsin diye okunur. Bu da Hz. Peygamberin bir sünnetidir. Maksat dini hakkıyla uygulamak ve dinde tefrikaya düşmeden birliği temin etmektir. Bu sebeple insanlar farz namaz hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. İnsan cemaate gidebilecek bir durumda iken tek

başına evinde kılabilir mi, kılamaz mı? Hz. Peygamberin sünnetini terk eden kişi, hiç kuşkusuz, dalalette düşmüştür. Hz. Peygamber bir işi kendisine uyulsun diye sünnet kılmıştır. ‘Hakkın dışında dalaletten başka ne olabilir ki? Nasıl da yüz çevirirsiniz?’ Sen de farzları ısrarla yerine getir, bil ki bütün yeryüzü mescittir. Yeryüzünün neresinde bir cemaat teşekkül etmiş olsa, onlar mescitte cemaat olmuş sayılırlar. Bu nedenle evindeki mescitte cemaat halinde namaz kılanın ezan okuması lazım iken kamet getirmek de ezan sayılır. Onun kamet diye isimlendirilmiş olması, namaz kılanın o özel ezan esnasında namaza kalkmasından kaynaklanır; iki ezan arasındaki fark namaza kaldırmaktır. Ezanın anlamı bildirmektir, insanlar vaktin girmesiyle ilgili birinci ezanın adını böyle muhafaza etmişlerdir. Birinci ezan vaktin girişini bildirirken ikinci ve kamet anlamındaki ezan da namaza durulduğunu bildirir; böylece birinci ezandan iki kez söylenen ‘kad kâmet es- salah (namaza duruldu)’ ifadesi ile ayırır.

37. Tavsiye

Evvabin namazını kılmalısın. Bu namaz insanların çoğunun gafil kaldığı vaiderde kılınan bir vakittir. Bu vakitler kuşluk ile zeval vakti arasında veya ikindi ile öğlen, akşam ile yatsı namazının son vakti arasındaki vakittir. Teheccüde de devam etmelisin.

Teheccüd yatsı namazını kıldıktan sonra gecenin başında uyuyup namaza kalkmaktır. Namazın ardından fecir doğuncaya kadar tekrar uyur sonra namaza kalkarsın. Fecir doğunca iki rekât fecir namazı kıl, sonra sağ yan üzerine uyumaksızın uzan. Sonra sabah namazına kalk. Vitir namazını teheccüd vaktinde on üç rekât olarak kıl, çünkü Hz. Peygamber öyle yapardı. Teheccüde ilk iki rekâtı uzatır, sonra ikisini daha kısa yapar, her rekâtın birincisini önceki iki rekâttan birisi kadar yapardı. En sonunda tek başına vitir -yani tek kılıncaya kadar- her rekâttan ikinci rekât, birinci rekâtın yarısı kadar veya buna yakın olmalıdır. Dilersen rekâtın sonunda selam verir, dilersen beş, yedi, dokuz rekât kılıp selam verirsin. Bunların hepsi mümkündür. Akşam namazına benzeyeceği için üç rekâta selam verme! Bu konuda yasaklama bildiren bir rivayet vardır. Aynı şey tek rekât için geçerlidir. Böyle bir namaz ‘betîra’ (kısır) diye isimlendirilir. Gücün ölçüsünde tartışmalı konulardan uzaklaşmalı ve görüş birliği bulunan hususlara yönelmelisin. Bununla beraber Hz. Peygamber’in vitri üç rekât olarak kıldığı sabittir. Üç rekât kıldığında, (ikinci rekât sonunda oturma) ancak (namazın) sonunda otur ve selam ver. Böyle yaparsan kendisini akşam namazından ayırırsın.

Geceleyin namaza kalkıp abdest aldığında, uzun olmayacak şekilde iki rekât namaz kıl. Ardından sana açıklandığı üzere gece namazına başla. Teheccüde kalktığında uykudan tam uyanabilmek için gözlerini ellerinle ovuştur, sonra da şu ayeti oku: ‘Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün peş peşe gelmesinde akıl sahipleri için ayet vardır.’ Bu ayetleri tamamen okumalısın. Sonra kaile, abdest al, namazını kısa iki rekâtla aç, ardından elinizdeki kitabın namaz bahsinde zikrettiğimiz şekilde gece

namazına ve zikirlerle başla. Onları iyice düşün, Allah izin verdiği ölçüde (namazın ve zikirlerin) bânını anlamlarını da düşün. Evvabin namazının mevsimler ısındığında (kılındığı sabittir). Güneşin tam tepede bulunduğu istiva vaktinde veya güneş batıncaya kadar ikindiden sonra, sabah namazının ardından da güneş doğana kadar namaz kılma. Namazları cemaatle kıl. Cemaatle kılınan namaz tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha sevaplıdır. İşrak vaktinde sabahın ilk namazında dört rekât olarak kıl. Allah şöyle buyurur: ‘Gece ve işrak vakti tespih ederler.’ Tespih bir Arap olan Abdullah İbn Ömer’in sözüne binaen nafîle demektir. Sefer hakkında şöyle der: ‘Nafîle kılıyor olsaydım (lev küntü müsebbih), tamamlardım.’

Sonra kuşluk namazı sekiz rekâttır ve işrak namazının ardından kılınır. Öğlenin öncesinde ve güneşin tepe noktasından batıya doğru meylettığı zeval vaktinden sonra dört rekât, öğleden sonra dört rekât, ikindiden önce dört rekât, akşam namazının ardından altı rekât, sonra on üç rekât vitir kılmak lazımdır. Bu rekâtlar arasında fecir namazı da vardır ki geride on bir rekât kalır. O da gece namazıdır. Sünnete uymak ve tâbi olmak isteyen böyle hareket etmesi gerekir. Bir rivayette akşamdan önce iki rekât denilir. Bunu artırabilirsin, çünkü (nafîle) namaz tam olarak belirlenmiş değildir; dileyen azaltabilir, dileyen çoğaltabilir. İnsan namazda Rabbiye konuşur. Allah ile konuşmak ve bu konuşmayı çoğaltmak, insanın en şerefli halidir.

38. Tavsiye

Yemek yerken ve içerken vera sahibi olman gerektiği gibi konuşurken de vera sahibi, yani kuşkulu sözlerden uzak durman gerekir. Vera haram ve kuşkulu işlerden uzaklaşmak demektir. Kuşku veya şüphe insanın gönlüne sıkıntı veren şeydir. Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğu aktarılır: ‘Günah gönlüne sıkıntı veren şeydir.’ Allah ehli olan bir alim şöyle demiştir: ‘Bana veradan daha kolay gelen bir şey görmedim. Bir şey nedeniyle nefsim ağırlık geldiğinde, hemen onu terk ediyorum.’ Bir rivayette şöyle denilir: ‘Sana kuşku vereni, kuşku vermeyene bırak.’ Başka bir rivayette ‘Müftüler sana fetva verse bile fetvayı kalbine sor!’ Yani müftüler sana bir şey helaldir deseler, içinde ise o konuda bir tereddüt bulursan, ondan sakınman gerekir. Böyle yapmak senin için daha uygundur, yoksa onu haram saymazsın. Binaenaleyh salih yola uyman lazımdır. O yol peygamberlerin yoludur. Başka bir ifadeyle salih yol, Hz. Peygamber’e kendilerine uyması emredilmiş olanların izlerini takip etmektir. Bu durum ‘Allah’ın hidayet ettiği kimselerdir onlar, sen onların hidayetlerine uy’ ayetinde belirtilir. Aynı şekilde salih ve iyi bir yönelim içinde bulunup bütün işlerinde orta yolu takip etmen lazımdır. Hz. Peygamber’den gelen bir rivayette salih hidayetinin ve doğru yönelmenin ve itidalin peygamberliğin yirmi beşte birlik parçası olduğu söylenmiştir. Hz. Peygamber’in acele etmenin veya koşmanın gerektiğini söylediği durumların dışında aceleden uzak kalmalısın. Misal olarak namazı ille vaktinde kılmak, misafiri ağırlamak, ölüyü

kefenlemek ve defnetmek gibi durumları verebiliriz. Daha doğrusu ahirete ait bütün işlerde acele etmek yavaş davranmaktan üstündür. Buna mukabil dünya işlerini ağır ve geciktirerek yerine getirebilirsin. Çünkü dünyadan kaçırduğun bir iş nedeniyle pişman olmaz, aksine mutlu olursun. Ahiret işlerini kaçırduğunda pişman olursun. Hz. Peygamber'in şöyle dediği aktarılır: 'Ahiret işlerinin dışında her işte ağır olmak gerekir.' İmam Müslim, Hz. Peygamber'in Abdulkays el-Eşecc'e şöyle dediğini aktarır: 'Sende Allah'ın ve peygamberin sevdiği iki özellik var.' 'Onlar nedir?' diye sorduğunda, şöyle cevap vermiştir: 'Gücün yettiği halde bağışlamak ve teenniyle hareket etmek.' Bağışlamak derken kendine karşı suç işleyeni bağışlamayı, teenni ile hareket derken de dünya işlerinde ve nefsin arzularında ağır davranmayı kasteder. Bununla beraber sorumlu olduğun bir ailen olunca, onlar hakkında ciddi ve titiz davranmalısın. Yoksul ve ailesi için çalışan insan Allah yolunda cihat eden mesabesindedir. Sen de Allah'ın -genel olarak- seni mükellef tuttuğu işlerde hayırlı bir çoban olmalısın. Hükümdar bir çoban olduğu gibi her çoban güttüklerinden mesuldür; yönettiklerine nasıl davrandığı, onlara davranırken Allah'tan çekinip çekinmediği sorulacaktır. İnsan ailesi üzerinde bir çobandır, kadın kocasının evi ve çocukları üzerinde bir çobandır, köle efendinin malı üzerinde çobandır.

Hz. Peygamber'in adı söylendiğinde veya yanında adı zikredildiğinde, salâvat getirmekten gâfil kalma! Salâvat getirirsen cimrilikten korunmuş olursun. Hz. Peygamber'in şöyle dediği aktarılır: 'Cimri kişi yanımda adım söylenmişken salâvat getirmeyendir.' Sadece cimri adı verilmiş olsa bile, bu da en kötü ve kınanmış nitelilerden birisi olarak sana kâfidir. Burada cimriliğin anlamı, insanın kendisine karşı yaptığı cimriliktir. Çünkü Hz. Peygamber'den gelen bir rivayette, Hz. Peygamber'e bir kez salât ve selam getirene Allah'ın on kere salât getireceği söylenir. Demek ki her kim Hz. Peygamber'e salât ve selam getirmezse; Allah'ın salâtından kendini mahrum bıraktığı için nefesine karşı cimrilik yapmış demektir. Bir kez salâvat getirdiğinde, Allah ona on kez ya da daha fazla salât getirecektir.

39. Tavsiye

Allah rızası için bir şeyden çıktığında veya ondan uzaklaştığında, bir daha ona dönme. Allah'a söz verip ahdettiğinde onu bozma, verdiğin sözü ihlal etme, geçersiz kılma; hayırlı bir nedenle bile olsa, sözünü bozma! Verdiğin sözü bozmanı gerektiren böyle bir düşünce şeytanî bir düşüncedir. Sen hem Allah'a verdiğin sözü yerine getir, hem de birincisini yerine getirmesen bile şeytanın sana getirdiği düşünceden başka bir hayır yap! Şeytanın maksadı verilmiş sözden sonra Allah'a verdikleri sözü bozanların niteliğini sana kazandırmaktır.

Sıla-i rahim yapman gerekir. Sıla-i rahim Rahman'ın dalıdır. O sayede bizimle Allah

arasında bağ ve nesep gerçekleşir. Kim sıla-i rahim yaparsa, Allah onu kendine kavuşturur; kim de onu keserse, Allah onu kendinden uzaklaştırır. Bir konuda seninle istişare edilirse, hiç kuşkusuz, istişare eden kişi sana emniyet duymuştur, sen de bu emniyete karşı hainlik yapmamalısın. Evlilik hakkında seninle istişare edilirse, hakkında soru sorulan hanıma dair bildiğin ve söylediğinde kişinin üzülmüne yol açacak bilgiyi verebilirsin. Böyle bir hatırlatma kınanması gereken bir gıybet değildir. Kuvvetli vera sahibi olup da o kadın (veya erkek) hakkında vereceğin bilgi nedeniyle gönlünde sıkıntı oluşacaksa, kötü olduğunu bildiğin hususu söylememelisin. Buna mukabil genel bir ifade söyleyebilirsin. Misal olarak 'sizin onunla evlenmeniz uygun değildir' diyebilirsin ve bu kadar açıklama kâfidir. Senin gözünde o kadının kınanmasına yol açan durumun -hal karinelerine bakarak- onunla evlenmek isteyenlerin gözünde bir sorun teşkil etmediğini anlarsan, onlara vaziyeti bildirmemek (istişarede) hainlik anlamı taşımaz. Çünkü senin kötü gördüğün o vasıf ve durum, onunla evlenmeye niyetlenmiş kimsenin gözünde kötü değildir. Böyle bir tavır insanların hallerini bilmeye bağlıdır. Böyle bir durum Hz. Peygamber'in hadislerinin isnat zincirleriyle ilgili bir hadisede geçer. Ahmed b. Hanbel Yahya b. Main'e şöyle demişti: 'Gel! Allah yolunda dedikodu yapalım.' Binaenaleyh istişare edilen kişi güvenilir olmalıdır. Burada dedikodu birilerini yermek için değil, hadisler içinde sahih olmayanları açığa çıkarmak için kullanıldığından Allah yolunda görülmüştür.

Altın ve gümüş kaplarda yemekten ve içmekten sakınmalısın. Etrafına şarabın veya haram bir yiyeceğin bulunduğu herhangi bir sofraya oturmaman lazımdır. İpek elbise ve altın kullanmaktan sakın. Bunlar erkeğe yasakken kadına helaldir. Seni üzen bir rüyanın ardından uyandığında, üç kere soluna tükürerek 'gördüğüm rüyanın şerrinden Allah'a sığınırım' de! Sonra da rüya esnasında üzerine yattığın tarafı değiştirerek başka bir yanın üzerinde yat. Gördüğün kötü rüyayı ise anlatmamalısın. Kötü rüyayı anlatmazsan sana zarar vermez. Öyle bir rüyayı içinde sakla ki, delilini görebilesin. İnsanların çoğu öyle bir rüyadan Allah'a sığınsalar bile gördüklerini konuşurlar ve anlatırlar. Bir rivayette rüyanın kuşun ayağına bağlı olduğu söylenmiştir; anlatılınca bağdan çözülür.

Güzel koku kullanman gerekir, güzel koku kullanmak sünnettir. Erkekler kokusu yayılan fakat rengi gizlenen kokuları tercih etmelidir. Kadın ise kokusu gizli fakat rengi açık bir koku kullanmalıdır. Hz. Peygamber'in hadisi bunu böyle beyan eder. Her namaz ve abdest için veya evine girerken misvak kullanman gerekir. Misvak ağzı temizlerken Rabbin rızasını kazandırır. Bir hadiste şöyle denilir: 'Misvakla kılınmış bir namaz misvaksız kılınan namazdan yetmiş kat daha sevaplıdır.' Hadisi et-Terğib fi-Fedaili'l-A'mal isimli kitabında İbn Zencevi aktarır. Kötü yemin etmekten uzak durman gerekir. Çünkü öyle bir yemin insanı günaha batırır, insanlar böyle bir yeminin kefareti hakkında görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bir kısmı onu yeminlerin kefareti

katmışken bir kısmı öyle bir yeminin kefareti olmadığını söylemiştir. Kastedilen üzerinde vacip olan başkasına ait bir hakkı ihlal etmeni sağlayan yeminlerdir. Burada hakkın zorunluluğu hakkında kendisini inceleyip derinden kavrayanın anlayabileceği ince ve sırlı bir mesele vardır: Acaba hak ne zaman ve hangi özellikte zorunlu olur? Bunu insanlara açıklamamı engelleyen husus kötülüğün önüne geçmek arzumdur. Aksi halde cahil insan bu konuda tevile kalkar ve bizim zikretmiş olduğumuz kısmı aşar, farkında olmadan günaha düşer. Çünkü fakihler işaret ettiğimiz veya söylediğimiz bu yönün farkına varamamışlardır.

Kur'an-ı Kerim üzerinde tartışma yapmaktan sakınmalısın. Öyle bir davranış -hadis-i şerifin buyruğuyla- küfür addedilmiştir. Kastedilen Kur'an-ı Kerim'in hadis veya kadim midir veya Mushaflarda yazılmış ve telaffuz edilerek okunmuş kısmıyla Allah'ın kelamı mıdır, değil midir? tartışmasıdır. Böyle bir konuda konuşmak ve söz söylemek Allah'ın ayetleri hakkında tartışmak demek iken aynı zamanda Kur'an-ı Kerim hakkında cidal ve tartışmak anlamına gelir. Böyle bir tartışma 'Allah'ın ayetleri hakkında tartışanları gördüğünde başka bir söze geçinceye kadar onlardan yüz çevir' ayetinde eleştirilen tartışmaya dahildir. Onların konuşmasını 'söz' diye ifade etmiştir, hâlbuki hakkında konuştukları şey Kur'an'dır. Kur'an'ın dışında ayetleri kastetmiş olsaydı, hiç kuşkusuz, ayet zamirini veya ayetler (dişi zamir) ifadesini kullanırdı. Demek ki eril zamir kullanmış olmasının Kur'an ayetlerini kastetmenin dışında bir anlamı yoktur. Kur'an Allah'ın haberiye haber de söz demektir. Ayette 'Onlara zikir geldiğinde' ve 'Biz zikri indirdik' demiştir. Zikir söz demektir.

40. Tavsiye

Yapabildiğin ölçüde öfkeni tutmaya çalış; öfke şeytandandır. Öfkeliysen sesini yükseltme, o da şeytandandır. Namazda hapaşırma şeytandan iken namazın dışında şeytandan değildir. Falcılıktan uzak dur, kastedilen taşlarla oynamaktır. Şair şöyle der:

Yemin olsun ki taşlarla oynayanlar bilmiyor
Uğursuzluk sayanlar da bilmiyor; Allah ne yapacak onlara!

Bir şeyi uğursuz saymak ve falcılıktan sakınman gerekir. Falcılık ve uğursuz saymak kötülük olarak insana yeter. Buna mukabil tefe'ül (uğurlu sayma) yapabilirsin. Tefe'ülü olumsuz saymak ise insana zarar verir. Mescide tükürme! Farkında olmadan yapmışsan üzerini ört (onu temizle). Tükürmek üzere veya abdest bozmak üzere kıbleye yönelme. Küçük veya büyük abdesti bozmak üzere de kıbleye dönme. Kıbleye saygı göstermek peygamberlik adabındandır. Yemeğe niyetiendiğinde, yemeden önce ve sonra ellerini yıkamalısın. Yemekten sonra bir de ağzını çalkalamalısın. Cariyen veya kölen olduğunda onlara karşı iyi davranmalısın; güçleri yetmeyecek işlerle onları sorumlu tutmamalısın. Öyle bir işle sorumlu tuttuğunda ise kendilerine yardım etmelisin; çünkü 'köleler kardeşlerinizdir'. Sadece Allah

onları sizin mülkünüz haline getirmiştir, yoksa herkes Âdem'in oğullarıdır. Bu itibarla köleler bizim kardeşlerimizdir. Köleler hakkında Allah'ın (hukukunu) gözetmelisin. Bilmelisin ki, sen de kıyamette kölelerden dolayı hesaba çekileceksin. Suç karşılığında birini cezalandırırsan, bilmelisin ki, Allah kıyamette köleyi ve efendiyi önüne alacak, işlediği suça ve efendinin suça verdiği cezaya karşı her ikisini hesaba çekecektir. Suç ile ceza birbirine denk ise tamam; ceza suçtan fazlaysa, köle adına efendiden hakkını alacaktır. Böyle bir durumda üç kırbaçtan fazla ceza vermemen gerekir. Daha artırman gerekirse, en çok ona kadar çıkabilirsin. Allah'ın belirlediği cezaları uygulamada artış söz konusu olamaz, onun sayısını Allah belirlemiştir, sen o sayıyı aşamazsın. Bir suça karşılık köleyi bağışlamak, senin için daha uygun ve ihtiyatlı bir davranıştır.

Bir kavmin evine girerken üç kez izin istemen lazımdır; izin verilirse girer, verilmezse dönersin. Seni fark etmedikleri bir yönden, kardeşinin evine bakmaman gerekir. Öyle bir yerden kardeşinin evine bakınca, içeri girmiş sayılırsın. Hâlbuki izin, görmekle ilgili olarak emredilmiştir. Allah şöyle buyurur: 'Ey iman edenler! İzin verilinceye kadar başkalarının evlerine girmeyin.' Başka bir ayette şöyle denilir: 'Size izin verilene kadar evlere girmeyin. Geriye dönün denildiğinde de geriye dönün.' Hadiste izin talebinin üç kez olacağı zikredilmiştir. İzin verilirse içeri girersin, yoksa geriye dönmek gerekir. Hayvanın boynuna zil takmaktan sakın! Zil takılı bir hayvandan melekler kaçarlara. Bu konuda Hz. Peygamberden gelen bir hadis vardır. Mekke'de İbnu'l-Esad denilen ve Ebu Medyen'in arkadaşlarından olan keşif ehli biri vardı. Becaye'de Ebu Meyden ile arkadaşlık yapmıştı. Bir gün tavaf ederken meleklerin de insanlarla beraber tavaf ettiğini müşahede etmiş. Onlara bakarken melekler bir anda tavafı bırakmış, süratle Kabe'nin dışına çıkmışlar. Bunun sebebini anlamamış. Bir anda Kabe'de hiçbir melek kalmamış. Biraz sonra boyunlarında ziller takılı olan develerin insanlara su vermek üzere çobanlarıyla beraber Kabe'ye girdiklerini görmüş. Develer dışarıya çıktıklarında melekler tekrar geri dönmüş. Zilin şeytanın çalgı aleti olduğu aktarılmıştır.

Sana yapacağım bir tavsiye de kendini Allah'a satarak cehennemden azat olmanı sağlamandır. Bunu ancak yetmiş bin kere 'La-ilaha illallah' diyerek yapabilirsin. Yetmiş bin kere bu cümleyi söylediğinde, Allah onun karşılığında seni cehennemden azat eder. Veya kimin adına bu zikri yaparsan Allah onu cehennem ateşinden azat eder. Bu konuda Hz. Peygamber'den gelen bir rivayet vardır. Ebtü'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Meymun b. et-Tevzeri -ki Kastalani diye bilinir- Mısır'da bu konuda bana şöyle demişti: Şeyh Ebu'r-Rebi' el-Kefîf el-Malikî bir yemek sofrasındaydı. Bu zikri yapmış, fakat kimseye bağışlamamıştı. Sofrada onlarla beraber salihlerden keşif sahibi bir delikanlı varmış. Delikanlı elini yemeğe uzattığımda ağlamaya başlamış. Oradakiler 'niçin ağlıyorsun?' diye sorduklarında şöyle demiş: 'Cehennemini görüyorum, annemin orada olduğunu görüyorum. Bu nedenle yemekten elimi çektim ve ağlamaya başladım.' Şeyh Ebu'r-Rebi' şöyle demiş: 'İçimden şöyle dedim: Allah'ım kelime-i tevhidi yetmiş bin kez söylediğim sana malumdur. Okuduğum kelime-i tevhidi bu delikanlının annesinin ateşten azat olması için bağışlıyorum.' Bunu içimden söylemişim. Çocuk hemen şöyle dedi: 'Allah'a şükür! Annemin cehennemden çıktığını gördüm, fakat

niçin çıktığını bilmiyorum.’ Çocuk mutluluk içinde oradakilerle beraber yemeye başladı. Bu çocuğun keşfiyle Hz. Peygamber’in hadisi benim için sahih olduğu gibi hadis sayesinde de çocuğun da keşif sahibi olduğunu öğrenmiş oldum.’ Ben bu hadise göre amel ettim. Hadisin bereketini eşim öldüğünde kendisinde tecrübe ettim.

İnsanların arasını bulman lazımdır; ara derken kastedilen ayrılıktır. İnsanların arasını bulmak Kitap’ta belirlenmiş bir iyilik ve hayırdır. Allah bunu teşvik etmiş, hatta kâfirler barışa yöneldiklerinde barışı kabul etmeyi Müslümanlara emretmişlerdir. Hal böyleyken birbirlerine küsen Müslümanları barıştırmak daha önemlidir. Ara bozmaktan sakınmalısın; kastedilen birliktir. Böyle bir davranış günahdır. Hz. Peygamber (berber anlamına da gelen halika) bozgunculuğun iyilikleri tükettiğini bildirir. Berber saçları kestiği gibi bozgunculuk da iyilikleri keser ve yok eder. Allah şöyle der: ‘Sizin aranızı bölmüştür.’ Burada ‘ara’ derken kastedilen vuslat ve beraberliktir. Bu itibarla ara kelimesi dilde zıt anlamlı kelimelerden birisidir.

Dostum! Kölene yediğinden yedir, giydiğinden giydir, onun değerini gözet, Hz. Peygamber’in onlar hakkında söylemiş olduğu sözü dikkate al. Hz. Peygamber ‘Onlar sizin kardeşlerinizdir, Allah onları sizin kudretinize vermiştir’ der. Bir kardeşi tasarrufunun altında bulunan insan kardeşine yediğinden yedirir, giydiğinden giydirir. Beden sağlığını ve dünya işlerinden uzak kalmayı bir nimet saymalısın. Allah’ın sana ihsan ettiği iki nimeti (boş vakit ve sağlık) Allah’a itaatte kullanman gerekir. Beden sağlığının veya dünya gamlarından zihninin boş olmasının gayesi, Allah’a itaat etmek, O’nun kurallarını uygulamak olmalıdır; aksi halde sağlık ve boş vakit aleyhine delildir. Allah’ın senin hasmın olmasından sakın. Her sabah yüz kere şu zikri söylemelisin: ‘Subhanallahi ve bihamdihi subhanallah el-azim (Allah’ı tenzih ederim, O’na hamd ederim, Allah’ı tenzih ederim, O yücedir.)’ Bu zikir, üzerinde günah bırakmaz.

41. Tavsiye

Organlarını muhafaza etmen ve gözetmen gerekir. Organlarını başıboş bırakmak, kalbi yoran bir iştir. Şöyle ki: İnsan organlarını serbest ve başıboş bırakıncaya kadar rahatlık içindedir. Bazen insan güzel bir surete bakar, kalbi surete bağlanır, o suretin sahibi ise kendisine ulaşamayacak şekilde izzet sahibi olabilir. Bu durumda öyle birini sevmek, insanı uykusuz bırakır, artık mutlu ve rahat bir hayatı kalmaz. Bu hal helal bir şeyde böyleyken kendisine bakmanın helal olmadığı birine bakınca durum nasıl olabilir? Bu nedenle Allah bize organları kayıt altına tutmayı emretmiştir. Gözlerin zinası bakmak, dilin zinası yasaklanmış şeyleri konuşmak, kulağın zinası yasaklanan bir söze kulak vermek, elin zinası tutmak, ayağın zinası yürümektir. Bu itibarla her organın zinası kendisine yasaklanmış fiilin peşinde gitmektir. Yasaklanmış fiili yerine getirmek ise cinsel organın zinası diye isimlendirilir. Bu itibarla bazı kimseler şöyle der: ‘Beni tehlikelere düşüren dilimdir.’ Hz. Peygamber şöyle der: ‘insanların çeneleri üzerinde ateşe düşmelerinin sebebi dillerinin ürünleridir.’ Allah şöyle der: ‘O gün dilleri, elleri ve ayakları yaptıkları hakkında şahitlik eder.’ Mesela el şöyle der: ‘Beni şu işte kullandı.’ Yani tutulması haram bir işte haksız yere beni kullandı. Ayak aynı sözü

söylediği gibi dil, göz ve bütün organlar aynı sözü söyler. ‘Hiç kuşkusuz kulak, göz, kalp hepsi mesuldür.’ İmam Müslim Muhammed b. Ebu Amr’dan, o da Süfyan’dan, o da Süheyl b. Ebu Salih’ten, o da babasından, o da Ebu Hureyre’den aktarmıştır. Ebu Hureyre şöyle der: ‘Hz. Peygamber’e kıyamet günü ‘Rabbimizi görecek miyiz?’ diye soruldu. Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: ‘Canımı elinde tutan Allah’a yemin olsun ki Rabbinizi görürken birbirinize rahatsızlık vermeyeceksiniz. Allah kula der ki: Ben sana ikramda bulunmadım mı? Seni efendi yapmadım mı? Evlendirmedim mi? Sana atlar, develer amade kılmadım mı? Kul şöyle der: Evet, ya Rabbi! Allah şöyle der: Bana kavuşmayacağını mı zannettin? Kul şöyle cevap verir: Sana, kitabına ve peygamberlerine iman ettim, namaz kıldım, oruç tuttum, sadaka verdim, gücüm yettiği kadar iyilik yaptım. Allah şöyle der: ‘İşte onlar buradadır.’ Sonra ona şöyle der: ‘Şimdi sana bir şahit göndereceğiz.’ Kul içinden ‘Bana karşı şahidik edecek kimdir?’ diye düşünür ve bu konuda bir karara varamaz. Sonra topuğuna ‘konuş’ denilir. Konuşmaya başlar. Sonra eti ve kemikleri yaptıkları hakkında şahitlik ederler. Bu sayede kendi nefsi hakkında mazeret beyan eder. Öyle biri Allah’ın gazap ettiği bir münafıktır.’ Dünyanın durumunu anlatan bir hadiste şöyle denilir: ‘Kişiye ailesinin yaptığını kırbacının ve ayakkabısının bağı haber vermeden kıyamet kopmaz.’ Bunu yorumlarken şöyle denilir: ‘İnek hadisesinde İsrailoğulları arasında öldürülmüş birine Allah’ın hayat verdiği zikredilir. Ölüye ineğin bir parçasıyla vurulmuştur. Bu durum ‘Ona bir parçasıyla vurun’ ayetinde ifade edilir. Hâlbuki Allah o parçayı belirlememiş ve tesadüfen topuğuyla ölüye vurmuşlardır. Kardeşim! Deri ve organların aleyhinde şahitlik edeceği günden sakınmalısın. Kendine karşı ölçülü ve insafli ol, Allah katında sana teşekkür edecekleri şekilde organlarına ölçülü davran! Biz bu durumu içerisinde bulunduğumuz hallerde dünya hayatında açık bir şekilde müşahade ettik. Başka bir ifadeyle organların konuşmasını açıkça gördük. Kul dince helal olmayan işlerde onları kullandığında organ kendisine şöyle der: ‘Ey adam! Bunu yapma! Beni sana yasaklanmış bir işi yapmaya zorlama, kıyamet günü senin aleyhine şahidik edeceğim. Beni aleyhine değil, lehine şahitlik yapacak birisi kıl, bana iyi ve ahlaka göre davran.’ Adam gaflet halinde olur ve bu sözleri duymaz. Bir fiil kendinden meydana geldiğinde organ şöyle der: ‘Rabbim! Ben bu adamı engellemeye çalıştım, o ise beni dinlemedi. Allah’ım! Onun benim vasıtamla işlemiş olduğu günahı ve hatadan sana sığırırım. Her durumda organları serbest bırakmak, kalbin yorulmasına vesiledir. Çünkü Allah seni senin için yaratmış, senden de kendine ayırdığı kısmı kalbin yapmıştır. Bir kalp imanlı, veralı ve temiz iken O’nu sığdırabileceğini söylemiştir. Organlarının tasarruflarıyla kalbini meşgul ettiğinde, Hakkın sende kendisine ayırdığı organ hakkında gazaplandığı kişilerden olursun. Hakka haksızlık etmekten daha büyük bir zulüm olabilir mi? Binaenaleyh Hakkı hasmın yapma! Susturucu delil Allah’a ait olduğu gibi Allah onu bildirmiş, her bakımdan yaratıklarına karşı susturucu delilin nasıl ortaya çıkacağını bana göstermiştir. Bunun açıklaması bilginin maluma tâbi olmasıdır. Bunu anlamalısın, daha açık bir ifade mümkün değildir.

42. Tavsiye

Her namazda ya ezan okumalısın veya ezan okuyan müezzinin sözlerini tekrarlamam gerekir. Ezan okuduğunda, sesini yükseltmelisin. Çünkü kıyamet günü sesinin ulaştığı yerlerdeki yaş ve kuru her şey müezzin lehine şahidlik edecektir. İnsan ezanda bulunan nimeti bilseydi, onu asla terk etmezdi. Hz. Peygamber şöyle buyurur: ‘İnsanlar ezan okumak ve birinci saftaki sevabı bilselerdi, onu paylaşabilmek için aralarında kura çekerlerdi. Hicretteki sevabı bilselerdi, bu konuda yarışırldı. Sabah namazındaki sevabı bilselerdi sürünerek bile olsa ona gelirlerdi.’ Bir insan ezan okumaz fakat ezanı duyarsa, müezzinin söylediklerini söylemelidir. Müezzin bitirdikten sonra her kelimesinde ezanı tekrarlarsa, bu dinleyici huzur ve huşuyla sözleri söylemiş olur. Bir gün ezan okuyordum. Ezanda her cümleyi okuduğumda, Allah gözümden perdeyi kaldırdı ve gözümün gördüğü yerlerde bulunan hayırları müşahede ettim. O esnada büyük bir hayır ve iyilik gördüm. Akıl sahibi insanlar onu görselerdi, her kelime karşılığında kendilerinden geçerlerdi. Bana şöyle denildi: ‘Bu görmüş olduğun hayır ezanın sevabıdır.’ Dinleyiciye müezzin ezanı okurken her kelimedden sonra sözlerinin benzerini söylemesini tavsiye ederiz ve bunu doğru buluruz. Tirmizi, İbn Velci’den, o da İsmail b. Muhammed b. Cuhade’den bir hadis aktarmıştır. Hz. Peygamber’in şöyle buyurduğu rivayet edilir: ‘Kim la-ilahe illallah, Allahu ekber (Allah’tan başka ilah yoktur, Allah pek büyüktür)’ derse, Rabbi onu tasdik ederek şöyle der: ‘Benden başka ilah yoktur, Ben tek büyük olanım.’ Kim ‘Allah’tan başka ilah yoktur, yalnızca O ilah’tır’ derse Allah şöyle der: ‘Benden başka ilah yoktur, sadece Ben ilahım.’ Bir kişi ‘Allah’tan başka ilah yoktur, O’nun ortağı yoktur’ derse, Allah şöyle der: ‘Benden başka ilah yoktur, benim ortağım yoktur.’ Kim ‘Allah’tan başka ilah yoktur, mülk ve hamd O’na mahsustur’ derse, Allah şöyle der: ‘Benden başka ilah yoktur, mülk ve hamd bana mahsustur.’ Kim ‘La ilahe illallah ve la havle ve la kuvvete illa billah (Allah’tan başka ilah yoktur, O’ndan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur)’ derse, Allah şöyle der: ‘Benden başka ilah yoktur, benden başka güç ve kuvvet sahibi yoktur.’ Hz. Peygamber hadisin devamında şöyle der: ‘Kim Allah’ı razı ederek bu sözü söylerse cehennem onu yakmaz.’

Ezan emri hakkında akıllı insanın şunu bilmesi yeterlidir: Hz. Peygamber müezzinin sesini duyanların onun söylediklerini tekrarlamasını emretmiştir. Böyle yapmak ezan kabul edilir. Hz. Peygamber’in bu emri ve teşviki, müezzini tekrarlayanın aynı sevabı alacak olmasından kaynaklanır. Ezanı tekrarlarken insan kendisine ezanı öğretir ve ezanın suretiyle Rabbini zikretmiş olur. Demek ki Hz. Peygamber insana pek çok hayırın bulunduğu bir işi emretmiştir. Ezanı en kâmil rivayete ve zikri en çok olan ifadeye göre okumak gerekir. Çünkü sevap zikrin çoğalmasıyla artar. Allah şöyle der: ‘Allah’ı çokça zikreden erkek ve kadınlar...’ Başka bir ayette ‘Allah’ı çokça zikredin’ denilir.

Bir rivayette şöyle denilir: ‘İnsan çöl bir yerde bulunup yanında kimse bulunmadığı halde namaz vakti girerse ezan ve kamet getirir. Ezan okuduğunda, dağlar kadar melekler arkasında saf tutarak namaz kılarlar. Bir insanın cemaati böyle müminler iken onun duası icabetsiz kalır mı? Biz de insanların kendisinden habersiz kaldığı böyle davranışları yapmanı tavsiye ederiz. Akıllı insan Allah katında sürekli bir hayrın bulunduğu böyle işleri yapmaktan habersiz kalmaz. Bunları yapmak insanın kendisine merhameti demektir. Allah insanın kendisine merhamet etmesini başkasına merhametten daha büyük bir iş saydığı kadar kendine eziyet etmeni de başkasına eziyetten daha büyük bir günah saymıştır. Başkasını öldürenin durumu Allah’a kalmıştır; dilerse affeder, dilerse cezalandırır, dilerse bağışlar. Kendini öldüren, yani intihar eden hakkında Allah şöyle der: ‘Ona cenneti haram kıldım.’ Hz. Peygamber şöyle der: ‘Merhamet edenlere Rahman merhamet eder.’ Kim kendine merhamet ederse, hidayet yolunu tutmuş, nefsiyle hevanın arasına girmiş olur. Allah öyle birine sınırsız ve hadsiz bir şekilde özel rahmetiyle merhamet eder. Çünkü o kendine en yakın komşu olan nefsine merhamet etmiş, başka bir ifadeyle Allah’ın kendisinde onu yaratmış olduğu surete merhamet göstermiş, komşuluk hakkı ile (ilahi) sureti gözetmek şeklinde iki güzelliği ve hayrı birleştirmiştir. Nefsinin dışındaki her komşu, senden daha uzaktır. Bu nedenle insan duaya önce kendisinden başlamalıdır. Bunun bir sebebi kendi hakkını gözetmesinin gerekliliğiyken diğer bir sebep başkasına dua edenin içinde başkasının ona muhtaç olacağı hakkında bir duygunun teşekkül etmesidir. Bu itibarla insan başkasına dua ederken kendisinin muhtaç olduğundan habersiz kalabilir, bazen nefsine bu sebeple beğenme ve böbürlenme duygusu gelebilir; bu da büyük bir hastalıktır. Bu nedenle Hz. Peygamber duada insanın önce kendisiyle başlamasını emretmiş, kendisinin muhtaç olduğunu öğrenmesini temin etmiştir. Böylece başkasının ona muhtaç olduğu duygusu, kendini beğenmek ve başkası üzerinde minnet sahibi olma duygusu ortadan kalkar. Ardında muhtaç ve temizlenmiş bir halde başkasına dua eder.

Bu nedenle kulun duaya kendisinden başlayıp ardından başkasına dua etmesi gerekir. Böyle bir dua kabule daha yakındır. Böyle bir dua zorunluluk ve kulluğu ifade etmede daha halisane sayılır, insanlar meseleye böyle bakmaktan habersiz kalmışlardır. Anne babadan daha çok hak sahibi veya bir mümin üzerinde peygamberlerden daha hale sahibi kimse olabilir mi? Bununla beraber dua edene Hz. Peygamber önce kendisini zikretmesini emretmiştir. Hz. Nuh şöyle der: ‘Rabbim! Beni ve anne babamı bağışla, iman ederek evime giren erkek ve kadınları bağışla.’ Hz. İbrahim şöyle demiştir: ‘Beni ve çocuklarımı koru.’ Hz. İbrahim önce kendisini zikretmiştir. ‘Rabbim! Beni namaz kılanlardan et, Zürriyetimden de.’ Başka bir ayette ‘Rabbim! Beni, anne ve babamı, müminleri hesap gününde muhafaza et’ denilir. Burada da önce kendisinden başlamıştır. Başka bir ayette ‘Onlar Allah’ın hidayet ettiği kimselerdir, sen onların hidayetlerine uy’ denilir. Sana kıyamet günü Allah katında içerdiği sevaplar nedeniyle

ezan okumayı tavsiye ederim. Müezzinler kıyamet günü boyları en uzun kimselerdir. Bütün insanlardan farklı olarak o gün müezzinlerin boyları uzatılır. Onlar Allah'ın ezanlarına karşılık olarak ihsan edeceği nimetleri ve iyilikleri görmek üzere boyunlarını uzatırlar. Bu yorum kastedilenin uzunluk anlamındaysa geçerlidir. Kelime ihsan anlamında da olabilir. Bu durumda müezzinler en faziletli kimselerdir. Boyun cemaat anlamında da olabilir. Bu durumda müezzinler cemaat bakımından en faziletli kimselerdir. Bu kelimeyi hemzenin kesre okunmasıyla (ifdal şeklinde) rivayet edenlere göre ise 'görmüş oldukları hayır nedeniyle müezzinler en ahlaklı ve insanlara karşı ihsan sahibi' olan kimseler sayılır. Çünkü müezzin vakitleri muhafaza eder. Bu itibarla müezzin namazın vaktinin girmesiyle birlikte süratle namaz vaktini bildirir ve onun görevi vakti gözetmektir.

43. Tavsiye

Vali olduğunda insanlar arasında hakkı uygula ve 'hevaya uyma. Seni Allah'ın yolundan dalalete düşürür.' Allah'ın yolu peygamberlerin dilleriyle ve kitaplarında kullarına şeriat yaptığı yoldur. 'Allah'ın yolundan saptıranların hesap gününü unutmalarına karşılık büyük azapları vardır' Allah kendisinde nefislerin hesaba çekilmemiş olduğu dünya gününü bildirmiştir. Çünkü ayette geçen unutmak terk etmek demektir. Hz. Peygamber şöyle der: 'Nefislerinizi hesaba çekilmezden önce hesaba çekiniz.' Allah bana bu hususta 586 senesinde İşbiliye'de büyük bir müşahede gösterdi. Dünya günü aynı zamanda din günü demektir. Yani cezaların tatbik edileceği ceza günü de demektir. 'Onlara yaptıklarının bir kısmı tattırılır ki, belki geri dönerler.' O da cezanın ta kendisidir; bu, günahkâr kul hakkında ahiret cezasından daha iyi ve üstündür. Çünkü dünya cezası hatırlatıcıdır ve o amel günü demektir. Ahiret ise öyle değildir. Bu nedenle dünya hakkında 'belki dönerler' denilir. Yani tövbe ederek Allah'a dönerler. Demek ki ceza günü ahiret günü demek iken aynı zamanda dünya günü demektir. Bu itibarla onun dünya günü olması daha faydalıdır. Hakka göre hüküm ver! Allah kulları için belirlediği şeriata göre dünyada hakka göre hüküm vermişken ahirette de buyruğuyla hakka göre hüküm verir. Bu itibarla dünyada üç kadı vardır, bunların birisi cennete, ikisi cehenneme gider.

Allah basiret gözünü açıp 'tövbe' denilen bir dönüşle Hakka rücu etmeyi nasip ettiğinde, sana tavsiyem, üzerinde bulunduğun hali dikkatle incelemen ve bu esnada üzerinde bulunduğun hayır ise ondan ayrılmamandır. Bir vali isen valililiğini sürdürmelisin; bekâr isen o halde kalmalısın; eşin varsa onu boşama, ailenle beraber yaşamaya devam et. Sonra yapmakta olduğun hayra göre Allah'tan sakınarak amele başla! Allah'ın her durumda kendisine açılan bir yakınlık kapısı vardır. O kapıyı çal ki, kapı açılsın. Kapının hayrından kendini mahrum bırakma. Hallerin en azı günah işlediğin bir vakitte üzerinde bulunmuş olduğun halde bulunmandır. O hal üzere sabit kalırsan, içinde bulunduğun hal seni över ve metheder. Ondandır ayrılırsan, lehinde değil,

aleyhinde şahitlik eder, çünkü senden bir hayır görmemiştir. Burada herkesin dikkat çekmediği ince ve latif bir anlama varılır, şöyle ki; Halin senin için ancak gördüğüne göre şahitlik eder; hayır görürse hayra göre ve lehinde şahitlik eder. Zikretmiş olduğum meşru hayrın bulunduğu işlere ulaşmaktan mahrum kalmayasın! Burada üzerinde bulunduğun mubah halleri kastediyorum. Çünkü tövbe günahlardan hakka dönmek demektir. İçinde Allah'a yaklaşma niyeti taşımadığın herhangi bir harekette bulunmaktan sakın. Mubah bir işi işlerken onu Allah'a yaklaşma niyetiyle yapmalısın; o niyet o işin mubahlığına inanmandır. Bu nedenle onu yapmışsan onun karşılığında sevap kazanırsın. Günahı işlerken bile onun günah olduğuna inanarak niyet sahibi olmalısın. Onun günah olduğuna inanman nedeniyle sevap alırsın. Bu nedenle müminin günahı kendisine salih bir amel kaşmaksızım hiçbir zaman saf bir günah olmaz. Ona katışan salih amel, onun günah olduğuna inanmaktır. Böyle hareket edenler haklarında 'Başkaları günahlarını itiraf ederler, ona salih amel ve günah katıştırdılar' denilen kimselerdir. Günaha salih amelin katışması budur. Burada salih amel o amelin günah olduğuna iman etmek demektir. 'Umulur ki' ifâdesi Allah için kullanıldığında zorunluluk bildirir. Böylece Allah'ın rahmeti onlara döner. Allah kendisine katışan iman nedeniyle söz konusu günaha mağfiret eder. Burada 'umulur ki' ifâdesi Hakkın rahmetiyle onlara dönmesi demektir, yoksa onların Allah'a dönmesiyle ilgili değildir. Çünkü başka yerde olduğu gibi burada Allah onlar için tövbe zikretmemiştir. Allah başka bir yerde mesela 'onlar da tövbe etsin diye kendilerine döndü' demiştir. Burada onların tövbeleri zikredilmemiş, başka bir hüküm getirilmiştir. Ayette sadece Allah'ın onlara dönüşü zikredilmiştir.

Sana tavsiyelerimden birisi de bir meclisi aktarırken veya otorite sahibi birine söz söylerken sadece doğru söz söylemelidir. Tırmızı Huzeyfe'den o da başkalarından -ki kuşkuya kapılan benim- bir hadis aktarır. Bir adam kendisine uğramış, adamın bir hadiseyi bildirdiği kendisine söylenmiş. Şöyle demiştir: 'Hz. Peygamber cennete katat giremez demiştir.' Ebu İsa şöyle der: Hadiste geçen katat söz taşıyan demektir. Bir insan seninle konuşur ve sağma ve soluna bakarak başkasının söylediklerini duymasından çekinirse, o sözün sana tevdi edilmiş bir emanet olduğunu bilmelisin. Öyle bir sözü başkasına söyleyerek emanete hainlik etmemelisin. Hainlik edersen emaneti ehli olmayana vermiş ve ulaştırmış, zalimlerden olmuş olursun. Meclislerin emanete dayandığı sabittir. Benim sana tavsiyem otorite sahibine kötü söz taşımamandır. Öyle bir davranış laf taşımaktır ve Allah 'laf taşımak ne kötüdür' der.

Bu tavsiyelerden birisi de neseplere sövmekten sakınmandır. Bir şahıs ile yatağın sahibi olan babası arasına girmemen gerekir. Şâri'nin bu konudaki buyruğu nedeniyle, böyle bir davranış o kişiye küfür demektir. Ezan vaktinde duayı, dua vaktinde ise vakitleri gözetmelisin. Aynı şekilde savaş vaktinde, namazın başlangıç vaktinde duayı

gözetlemelisin. Dua derken kastedilen de talep edilen hususta Allah'ın karşılık vermesidir. Bu itibarla kabul vesileleri pek çoktur. Bunlar zaman, mekân ve halle sınırlı olduğu gibi dua ederken dile getirmiş olduğun zikir kelimesi de bu kapsamdadır. Çünkü bu dört husus duaya bitiştiğinde, duaya icabet edilir. Bunların arasında en güçlü olanı isim, sonra haldir. Allah'ın hakkının olduğu kadar yaratıkların hakkının da üzerinde bulunduğunu bilerek bu hakları gözetmen gerekir. Allah bu durumda iki sevap verir: Birincisi onun hakkını yerine getirmiş olman, diğeri de Allah'ın yaratıklarından birisinin senin üzerinde ortaya çıkan hakkını yerine getirmek sevabıdır. Bir cariyen olsa ve onu terbiye edip güzelce eğitirsen, büyük bir sevap kazanırsın. Onu azat edersen azatlık nedeniyle de büyük ve genel bir ecir elde edersin; onunla evlenirsen başkasıyla evlenmeden daha çok sevap kazanırsın. Bir mücahit gördüğünde, malının bir kısmıyla ona yardım etmelisin. Sözleşmeli köle de öyledir. İffetini ve dinini korumak üzere evlenmek isteyen birine de yardım etmelisin. Böyle davranıp söz konusu kişilere yardım ettiğinde, onlara Allah'ın naibi olarak yardım etmiş sayılırsın. Çünkü öyle insanlara yardım etmek, hadisin buyruğuyla, Allah'ın üzerindeki bir haktır. Kim onlara yardım ederse, hiç kuşkusuz, Allah'ın onlar için üzerine yazmış olduğu görevi ve vazifeyi yerine getirmiştir. Bu durumda ona ikram etme işini bizzat Allah üstlenir. Binaenaleyh kendisine yaptığın yardımla bir insan Allah yolunda mücahit olduğu sürece, kendi ücretinden bir şey eksilmeden sen de ücrette ve sevapta ortaksın. Aynı durum evlenen insana yardımda geçerlidir. Onun bir çocuğu doğup salih evlat olduğunda, çocuğu ve torunları nedeniyle de kıyamette Allah'm katında bol bir sevap elde edersin. Öyle bir davranış sözleşmeli köle veya mücahide yardım etmekten üstündür. Çünkü insanları evlendirmek nafîle hayırların en üstünüyken âlemi var etmedeki ilahi lütufla en yakın ilişkiadaki hayırdır. Ecir ve sevap nesebin bağıyla irtibatı olarak yücelir.

Bilmelisin ki insan yoksulluk ve ihtiyaç özelliğinde yaratılmış olduğu için aynı zamanda dilenme ve isteme özelliğinde yaratılmıştır. Allah'ın seni yakînen rızıklandıracağına iman etmişsen, sana dönecek bir fayda veya sana incek bir zararı uzaklaştırması için sadece O'ndan talepte bulunmalısın. Bir kişi -yakınlık veya Allah'ın rızası dışında bir şey olmaksızın- sadece Allah rızası için senden bir şey isterse, isteğini vermen gerekir. Verdiğini de bir tek isteyen bilmelidir. Verdiğini de sadece kendisinin bildiğini ona söylemen gerekir; çünkü dilenirken kendisinde meydana gelen ezikliğe karşı bu bilgiyle durumunu düzeltir ve kırıklığını giderebilir. Bu istemenin bir fayda olduğunu bilmezse, kırılır. Kendisinin bilgisi olacak şekilde, onun isteğine ve talebine karşılık vermen lazımdır. Onun isteği olmaksızın, halinden ihtiyacını anlarsan, böyle bir durumda hal ile ona isteğini vermeye çalış. O senin kendisine bir şey verdiğini bilmesin. Kendisi istemeden sen ona bir şey verirsen, hiç kuşkusuz, utanır. Özellikle mert veya daha önce zengin olan veya böyle bir alışkanlığı bulunmayan birisi olunca utanır. İki durum arasında ince ve hassas bir fark vardır. Birinci dilenci kendisine verdiğini bilmezse

mahcup olurken ikincisi verdiğini öğrenince mahcup olur. Maksat fakirden utanma ve mahcubiyeti gidermektir. Allah'tan gafil olanlar arasında -seni tanımayacakları bir şekilde- Allah'ı zikretmen gerekir. Arifin Rabbiyle yalnızlığı ve halveti budur. Bu durumda arif, iki uyuyan arasında namaz kılana benzer.

Muhtacı suyun fazlasından mahrum bırakılmaktan sakınmalısın. Verirken de başa kakılmaktan sakınmalısın. Verirken başa kakmak, çeşitli açılardan vereni bilmemek demektir. Bunlardan birisi, insanın kendisini nimetin sahibi olarak görmesidir. Öyle biri yaratılış ve varlık verme itibarıyla nimeti kendisine ait görür. İkinci yön Allah'ın verdiği ve üzerinde bulunan nimetlerde ilahi ihsanını unutmamasıdır. Öyle bir insan elinde bulunana ötekinden daha çok muhtaçtır. Üçüncüsü, vermiş olduğu sadakanın Rahman'ın eline düşmesidir. Meselenin başka bir yönü de bu konuda kendisine dönen hayır ve iyiliktir. O iyilik kendisine ait iken, o, kendisi için çalışmış ve iyilik yapmıştır. Hal böyleyken sadece kendisine ait bir şeyi ulaştırmış olmakla öteki insana karşı nasıl minnet duygusuna sahip olabilir ki? Rızkını ona ulaştırmamış olsaydı, farkında olmadığı yönden, emaneti ulaştırmamış sayılırdı. Öyle biri bütün bunları bilmemesi nedeniyle rızkını ulaştırdığı kimseye verdiğini başa kakar, amelini boşa çıkartır. Allah şöyle der: 'Başa kakmak ve eziyet etmekle sadakalarınızı boşa çıkarmayın.' Başka bir ayette 'Müslüman olmalarını başına kakarlar, de ki, müslümanlığınızı başıma kakmayın, Allah'a şükredin ki size iman nasip etti' denilir.

İmam olmanı uygun görmeyen bir cemaatin önüne geçerek namazda veya namazın dışında imamlık yapma! Fakat burada ince bir sır vardır, şöyle ki: Onların sende nahoş bulunduğu ve hoşlanmadıkları özelliği düşünmelisin. Şeriatın hoşlanmadığı bir özelliği kerih görmüşseler, imam olmaktan sakınmalısın; şeriatın onayladığı bir işi kerih görmüşlerse, kerih görmelerine değer vermemen lazımdır. Onlar şeriatın sevdiği bir işi kerih görürlerse mümin sayılmazlar; mümin değilse, dikkate alınacak bir tarafları yoktur. Bu durumda onlar isteseler de direnseler de öne geçmen gerekir. Bunların birisi aralarında bulunduğun insanların en iyi Kur'an okuyanı olmandır. Öyle bir durumda imamlık senin hakkın olduğu kadar yetki sahibi olman durumunda da imamlık senin hakkındır. Bu durumda seni onların önüne geçiren Allah'tır. Bununla beraber kendine karşı insaf gösterenin nahoş bir nitelikle nitelenmemesi gerekir. Başka bir ifadeyle gücü ölçüşünce öyle bir niteliği kendinden uzaklaştırıp din işlerinde nahoş bir özellikle nitelenerek insanların önüne geçmemek lazımdır. Namazı ille vaktinde kılıp vakti çıkacak şekilde onu geciktirmemen lazımdır. Hür bir insanı köle yapıp sonra da kuşku nedeniyle azat etmen uygun değildir. Kimseye karşı üstünlüğünün olmadığını bilmelisin. Bütün üstünlük Allah'a aittir. Ayette 'Onu dilediğine verir, Allah büyük ihsan sahibidir' denilir. Hür insan iki şekilde köle yapılır: Birincisi asıl itibarıyla hür olan birisini alıp onu satarsın; İkincisi bir köleyi azat edersen ve buna rağmen ona imkân tanımaz,

efendinin kölesine davrandığı gibi kendisine davranırsın. Hâlbuki onun izni ve müsaadesi olmaksızın böyle bir şey yapmaya hakkın yoktur. O kadar insan gördüm ki, kölelerini azat ettikleri halde, köleye azatlık belgesi vermez, hür olduğu halde köle olarak kullanırlar. Hâlbuki efendi köleyi azat ettikten sonra -onun izni olmaksızın- üzerinde bir hüküm sahibi değildir. Bir köleyi azat ettiğinde hür bir insanı çalıştırdığın gibi onu hizmetinde kullanabilirsin; hür bir insanı ya onun rızasıyla veya izniyle çalıştırabilirsin. Bu hususta azat edilmiş köleyle hür insan eşittir, çünkü artık o da hürdür. Hz. Peygamber hürriyeti kendisine verilmiş birini köleleştiren hakkında şiddetle tehditte bulunmuş olduğu kadar hür birini köleleştiren veya onu satın bedelini yiyen hakkında ağır ifadeler kullanmıştır. Bir kişiyi ücretle çalıştırdığında sana tavsiyem onun hakkını ödemen, geciktirmeksizin ücretini kendisine vermendir.

44. Tavsiye

Cenabet iken gusül abdesti almamışsan, su bulunca abdest alman veya teyemmüm etmen lazımdır. Dışarıya çıkmak istediğinde, bunların arasında abdest alırsın. Cünüp iken uyumak istediğinde abdest almalısın. Cünüp değilsen de abdestli bir halde uyumalısın. Yemek veya içmek istediğinde cünüp iken abdest alman lazımdır. Üzerine safran sürmekten sakın. Allah bedeninde böyle bir koku bulunanın namazını kabul etmez. Bir rivayette meleklerin ona yaklaşmayacağı, abdest alana kadar cünüp olana yaklaşmayacakları bildirilir. Meleklerin kâfire yaklaşmayacakları da sabittir. Abdesti terk etmek nedeniyle meleğin uzaklaştığı bir kâfir mesabesine kendini indirmemen gerekir, çünkü melekler, Allah'ın şahidiğiyle temiz kimselerdir. Ayette 'O kerim Kur'an'dır, saklı bir kitaptadır, ona temiz olanlar dokunabilir' denilir. Yani saklı kitaba temiz olanlar dokunabilir. 'Saygın sayfeler içerisinde temiz ve yüksektedir, değerli ve saygın yazarların ellerinde.'

Aldatmaktan sakın! Kastedilen söz verip sözünü tutmamaktır. Hz. Peygamber Muğire'nin Müslümanlığını kabul etmiş, arkadaşı kâfir olduğu halde arkadaşına ihanet etmesini kabul etmemiştir. Hal böyleyken mümine nasıl ihanet edilebilir ve verilen söz bozulabilir? Allah bu konuda şiddetle tehdit etmiş, azap edeceğini bildirmiştir. Sözü bozmak güzel ahlak olmadığı gibi şeriatın izin verdiği bir davranış da değildir. Anne-babaya saygısızlık etmekten uzak durmalısın, insanların en bedbahtı anne babasına yetişmişken cehenneme girenlerdir. Ayette 'Onlara öf deme, onları azarlama, güzel söz söyle, onlara merhamet kanatlarını yay, Rabbim, onlara merhamet et, onlar bana küçükken merhamet ettikleri gibi' denilir. Anne baba kâfir iseler 'Dünya hayatında onlarla iyi geçin' denilir. Başka bir ayette 'Bana ve anne babana teşekkür et' denilir. Önce anne söylenmiş, iyilik edilmede önce zikredilmiştir. Rivayete göre adamın biri Hz. Peygamber'e şöyle sormuş: 'Kime iyilik yapayım?' Hz. Peygamber 'annene' diye karşılık verince 'sonra kime iyilik yapayım?' diye tekrar sormuş, Hz.

Peygamber üç kere ‘annene’ diye cevap vermiştir. Adam dördüncü kez sorduğunda ‘annene, sonra babana’ diye cevap vermiştir. Hz. Peygamber anneyi iyilik yapmada babadan önce zikretmişken yakın komşuyu da uzak komşudan önce zikretmiştir. Her birinin bir hakkı vardır. Annen yok ve teyzen varsa, teyzeye iyilik etmek anneye iyilik yapmak gibidir. Hz. Peygamber teyzeye iyi davranmayı tavsiye etmiştir.

Kardeşim! Burada sana yaptığım tavsiyeler kendimden çıkarttığım tavsiyeler değildir. Ben hiç kimse hakkında kendimden bir hüküm söyleyerek Allah’a hüküm dayatmam. Yaptığım tavsiye Allah’ın veya Hz. Peygamber’in yapmış olduğu tavsiyelerdir. Bu tavsiyeler açık ve belli olursa, ben de onları açık zikrederim; özet ve genel olunca, öyle zikrederim. Bunun dışında herhangi bir şeyi sözlerime eklemem. Kardeşim! Hiç kimseyi Allah’a karşı tezkiye etme. Allah sana böyle bir şeyi yasaklayarak ‘Kendinizi tezkiye etmeyin’, yani hemcinslerinizi tezkiye etmeyin demiştir. ‘Allah takva sahiplerini en iyi bilendir.’ Fakat ‘şu kişiyi şöyle zannediyorum’ veya ‘şunun böyle olduğuna inanıyorum’ demelisin. Nitekim Hz. Peygamber de böyle emretmiştir. Hz. Peygamber ‘Ben kimseyi Allah’a karşı tezkiye etmem’ demiştir. O’nun bildirmesi ve öğretmesi olmaksızın yaratıkları hakkında Allah’a hüküm söylememek, O’nun karşısındaki edebin gereğidir. ‘Nefsini tezkiye eden felaha erdi’ ayetinde belirtilen bu tezkiye değildir. Çünkü burada sözü edilen nefsi kötü ahlaktan arındırmak, temizlemek ve güzel ahlakı yerine getirmek demektir.

Bilmelisin ki, iman yetmiş küsur şubedir; en alt mertebesi yoldan eziyet veren şeyleri kaldırmak iken üst derecesi La-ilahe illallah (Allah’tan başka ilah yoktur) demektir. Bunların arasında bulunanlar ise iki kısım halindedir: Bir kısmı Allah’ın yap dedikleri, diğer kısım terk etmekle ilgili olanlardır. Başka bir ifadeyle Allah’ın emrettikleri ve yasakladıkları bunların arasını doldurur. Yasaklanmış olanlar terk etmekle ilgili olanlardır. Bu durum ‘yapma’ diye ifade edilir. Emredilen, yapmakla ve amel etmekle ilgili kısımdır. Bu kısım da ‘yap’ diye ifade edilir. ‘Peygamber size neyi verirse onu alın, neyi yasaklarsa uzak durun.’ Hz. Peygamber şöyle der: ‘Bir şeyi size yasaklarsam ondan uzak durunuz.’ Burada sınırlamadan genel bir ifade kullanmıştır. Emirle ilgili de ‘Bir şeyi emredersem gücünüz ölçüşünce onu yapın’ der. Bu ayrım Hz. Peygamber’in ümmetine olan merhametinin bir tezahürüdür. O kendi arzusundan konuşmaz. Bu itibarla bu davranış, Allah’ın kullarına merhametidir. İman edilmesi vacip hususları emretmek iki kısma ayrılır: Birinci kısım farz, ikinci kısım mendub diye isimlendirilir. Yasaklama da iki kısma ayrılır: Birincisi haram, diğeri mekruh tarzındaki yasaklamadır. Farz iki kısma ayrılır: Bir kısmı herkese, bir kısmı bir gruba yöneliktir (farz-ı ayn, farz-ı kifaye). Vacip geniş ve dar vacip olmak üzere iki kısma ayrılır. Geniş olan vacip zamanı itibarıyla veya muhayyerlik bakımından geniştir. Kastedilen temettü’ kefaretinde olduğu gibi serbest farzlardır. Bütün bunların yerine getirilmesi veya terk

edilenlerin de terk edilmesi, kulların saadetinin bağlı olduğu iman demektir, imanın yetmiş kúsur şubesi, yapmak veya terk etmek şeklindeki farzlardır. Farz olmayanlar mendublar ve mekruhlardır. Bunlar bütöün alimlere göre neredeyse sınırsız gibidirler. Kur'an ve Sünnette bu kısımları araştırman gerekir.

İmanın şubelerinden birisi de tevhide ve peygamberliğe iman, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek, cihad etmek, abdest almak, yıkanmak, Cuma günü yıkanmak, sabır, şükür, vera, hayâ, eman, nasihat, yöneticilere itaat, zikir, eziyet etmemek, emaneti yerine getirmek, mazlûma yardım, zulüm yapmamak, başkasını küçümsememek, gıybet yapmamak, laf taşımamak, kusur aramamak, gözü haramdan sakınmak, ibretle bakmak, sözün en güzelini duymak ve ona uymak, belayı en güzel şekilde defetmek, yanlış sözü ağıktan söylememek, güzel söz söylemek, cinsel organı haramdan korumak, dili korumak, tövbe, tevekkül, huşu, boş işlerle ve ilgilendirmeyen hususlarla ilgilenmemek, yani kişinin kendisini ilgilendirmeyen işlerle ilgilenmemesi, sözü tutmak, akitlere vefalı olmak, iyilik ve takvada yardımlaşmak, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmamak, takva, iyilik, Allah'a yönelmek, sadaka, iyiliği emretmek, kötölüğu yasaklamak, ev ahalisini barıştırmak, insanlar arasında bozgunculuk yapmamak, zayıflara kanat germek, yumuşaklık, anne babaya iyilik, onlara kötölük yapmamak, yaratıklara dua ve merhamet etmek, büyüğe saygı ve değerini bilmek, küçüğe merhamet, Allah'ın kurallarını uygulamak, cahiliye iddialarından vazgeçmektir. Hz. Peygamber 'bu iddialardan vazgeçin, çünkü onlar kötüdür' demiştir. Bunların yanı sıra Allah yolunda dostluk ve sevgi sahibi olmak, Allah uğruna düşmanlık, gücü yeterken bağışlamak, iffet, cömertlik, eski elbise giyinmek, birbirine sırt dönmeyi terk, hasetten uzaklaşmak, nefreti terk, yalanı terk, yalan sözü terk, kaş ve gözle alaycılığı bırakmak, cemaatlere şahitlik etmek, selamı yaymak, hediyeleşmek, güzel ahlak sahibi olmak, salih bir seciye (huy güzelliği) sahibi olmak, sözü tutmak, sırrı korumak, evlilik ilişkisinin iyi olması, tefe'ülü sevmek, Ehl-i beyt'i sevmek, uğursuzluğa inancı terk, kadınları sevmek, güzel kokuyu sevmek, Ensar'ı sevmek, şiarlara saygı göstermek, Allah'ın yasaklarına saygı göstermek, dedikoduyu terk, mümine karşı silah çekmemek, ölüyü kefenlemek, cenaze namazı kılmak, hasta ziyaret etmek, yoldan eziyeti kaldırmak, kendin için istediğini her mümin için istemek, Allah ve Peygamberini başka her şeyden değerli görmek, iman ettikten sonra küfre dönmeyi nahoş bulmak, Allah'ın meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve onların Allah'ın katından getirdiği hususlara imandır. Bunlar sayılamayacak kadar çoktur. Allah izin verirse bu tavsiyede Allah'ın nasip ettiği ve aklıma ve kalbime getirmiş olduğu kısımlarını sayacağım. Allah'ın kitabını ve peygamberin hadisini inceleyen kimse zikretmiş olduklarımızı ve bizim zikretmediklerimizden daha fazlasını bulabilir. Bunların her birine mahsus vakitler, mekânlar, haller ve mahaller vardır. Binaenaleyh bütöün bu hususlarda bütöün hayrı kendinde toplayan cümle 'yaptığın ve terk ettiğin her işte Allah'a dönmek'

niyetidir. Niyeti kaçıırırsan, bütün hayrı kaçırmış olursun. Allah'ın kendisine emretmiş olması nedeniyle bir işi niyet ederek terk eden ile öyle bir niyet taşımaksızın terk eden arasında büyük fark vardır. Aynı şey bir şeyi yapmakla ilgilidir. 'Onlara ihlasla Allah'a ibadet etmek emredilmiştir.' İhlas niyet demek iken, ibadet yapmak veya terk etmek demektir. Bu itibarla ihlas dinde emredilmiş bir husustur.

45. Tavsiye

Bir kavmin imamı olup dua ettiğinde, onları bırakarak sadece kendine dua etme. Böyle davranırsan hiç kuşkusuz onlara ihanet etmiş sayılırsın. Böyle bir dua Hakkı cimri saymak, her şeyi kuşatmış rahmeti sınırlamak, kendini başkasına tercih etmek gibi bir anlam taşıdığı için kötü ahlaktır. Allah Kuran'da başkasını kendine tercih edenleri övmüştür. Hz. Peygamber bedevilerden birisinin şöyle dediğini duymuş: 'Allah'ım! Bana ve Muhammed'e merhamet eyle, başka birisine değil!' Bunun üzerine Hz. Peygamber 'Sen geniş olanı daralttın' diyerek 'Benim rahmetim her şeyi kuşatır' ayetini kasteder. Sana tavsiyelerimden birisi de yorgun iken dinlenmeksizin namaz kılmamandır. Yemek hazır iken namaza niyetlendiğinde, önce yemeğe başlaman, ardından namaz kılman gereklidir. Namazdan sonra yemeğini yemek âdetinde isen önce namazı kılabilirsin. Anne ve babaya veya yolcuya ısrarla dua etmelisin.

Mazlumun bedduasından kork, çünkü onun bedduasıyla Allah arasında hiçbir perde yoktur. Ölçülü bir şekilde tıraş olmalısın. Bunun anlamı, sakalı kısaltmak, bıyıkları kesmek, tırnaklarını düzeltmek, koltuk aklarını temizlemek, selamı alman, hapşırana yerhamukellah (Allah sana merhamet etsin) demen, davete icabet etmen gerekir. Bütün işlerinde adil ve mutedil olup Allah'a ibadeti muhafaza etmen gerekir. İki şehveti de kırmalısın. Namaz için mescitlere aşına olmalısın. Allah korkusuyla ağlamak, O'nun ipine sarılmak gerekir. Allah'ın sevdiği ve razı olduğu işleri yapmalı ve onları araştırmalısın. O işlerden birisi de mescitlere alışmak ve aşına olmaktır. Hz. Davut gibi oruç tutmalısın. Bu oruç Allah'a en sevimli gelen oruç olduğu gibi en faziletli ve düzgün oruçtur. 'Davut orucu' bir gün oruç tutup diğer gün tutmamaktır. Bu kitabın oruç bahsinde oruçla ilgili faydaları ve sırları daha önce zikretmiştik. Aynı şey temizlik, namaz, zekât, hac için geçerlidir. Bunlar için ilgili bahislere bakmak gerekir. Allah'a en sevimli gelen namaz Davut namazıdır: Hz. Davut gecenin yarısında uyur, üçte birinde ayakta kalır, altıda birinde uyurdu. Teheccüd de budur. Bir çocuğun varsa ona Abdullah veya Abdurrahman ismini koy; künyesini de Ebu Muhammed koy. Veya adını Muhammed, künyesini Ebu Abdullah, Ebu Abdurrahman koyabilirsin.

Bir hayır yaptığında, az bile olsa onu sürekli yapmalısın ve en faziletli iş budur. Çünkü siz bıkana kadar Allah bıkmayacaktır. Ameli terk veya ona devam etmemek, Allah karşısındaki bağı kesmek demektir. Kul Allah'a yaklaşma amacıyla bir amel işlediğinde,

onun ameli meşru amel olur; terk ettiğinde de hiç kuşkusuz Allah'a yakınlığı terk etmiştir. Sürekli Allah'a yakınlık halinde kalmak isteyen birinin bütün fiil ve terklerinde Allah karşısında huzur halinde olması gerekir. Yaptığın her işi Allah'ın o iş hakkındaki hükmüne iman ederek yapman gerekirken bir işi terk ederken de onu terk etmeyle ilgili Allah'ın hükmüne iman ederek terk etmen lazımdır. Bir insan böyle davrandığında, her nefes Allah ile beraberdir. Öyle biri Allah'ın haram kıldığını haram, helal kıldığını helal, kerih gördüğünü kerih, mubah kıldığını mubah sayar. Binaenaleyh bu kişi her durumda Allah'ın karşısında huzur halindedir.

Allah'ın ayetleri hakkında ilhada gitmekten veya içindeyken O'nun haremde sınırı aşmaktan ve ilhada gitmekten sakınmalısın. İlhad dince doğru diye belirlenmiş bir işten yüz çevirmektir. Bu nedenle ayette 'Kim orada ilhad niyeti taşırsa' denilmiş, ardından da zulüm zikredilmiştir.

En üstün sadakayı vermelisin. En üstün sadaka müstağni bir halde verilen sadakadır. Bunun anlamı vermiş olduğuna karşı Allah'ın (verdiği zenginlikle) müstağni kalmandır; muhtaç bile olsan, o malı sadaka olarak verirdin. Allah bir kavmi överken şöyle der: 'Onları kendilerine tercih ederler, ihtiyaçları olsa bile...' Onlar Allah sebebiyle müstağni kalmadıkları sürece muhtaç iken başkalarını kendilerine tercih edemezler. Bu derecenin aşağısında bulunursan, nefsin peşinden gitmeyecek şekilde sadaka vermelisin. Önce nefsin verdiği tamah etmeyecek şekilde müstağni davranırsın. Elindeki fazla mala karşı müstağni olunca, onu sadaka olarak verirsin çünkü sen onu ancak ondan müstağni kalarak sadaka olarak verdin. Böyle bir sadaka o kişi için müstağni kalınarak verilen sadakadır. Ancak ilki daha üstündür.

Recep ve Şaban ayında oruç tutmalısın. Bu iki ayı bütünüyle oruçlu geçirebilersen geçir. Bir hadiste 'Ramazan ayından sonra tutulacak en üstün oruç Allah'ın haram kılınmış ayındaki orucudur' buyrulur. Kastedilen ay Recep'tir. Çünkü o aya Allah'ın adı verilmişken diğer hiçbir aya böyle bir isim verilmemiştir. Hz. Peygamber Şaban ayında çok oruç tutardı. Rivayeti aktaran ravi şöyle der: 'Neredeyse bütün ayı oruçlu geçirirdi.' Ayın on üç, on dört ve on beşinde oruç tutman gerekir ve imkânın olursa bu oruçları kaçırmamalısın. Şaban'ın on altıncı günü orucunu bozmalısın. Bu konuda ihtilafın dışına çıkmak lazımdır. Böyle davranmak yerinde bir davranıştır. Bu esnada orucu bozmak -herhangi bir görüş ayrılığı olmaksızın- caiz iken oruç tutmak hakkında görüş ayrılığı vardır. Hz. Peygamber şöyle der: 'Şaban ayının yarısı geldiğinde artık orucu bırakın.'

Kendisinden korkulan veya bir şey umulan bir hükümdarın bulunduğu mecliste doğruyu söylemen gerekir. Hakkın karşısında hiçbir şey gözünde değerli ve saygın olmamalıdır.

Bunun istisnası Allah'ın saygı göstermeni emrettiği şeylerdir. Kurban bayramında iyilik yapman gerekir. Kurban bayramı Allah'ın katında en değerli gündür. Bu hususta Hz. Peygamber'den gelen rivayet vardır. O gün Allah'ı çokça zikretmek ve sadakayı arttırmak gerekir. Bunun yanı sıra Allah için iş yapman, O'nu razı edecek işleri yapman lazımdır. O gün yapabileceğin işleri başka güne ertelememen gerekir. Kurban bayramı Arife gününden üstün olduğu kadar Aşure gününden de üstündür. O gün içinde büyük hayır vardır. Daha önce söylediğimiz üzere, her hak sahibine hakkını vermek gerekir; öyle ki hakların kendisine de hakkını vermek gerekir.

Buna mukabil kimse üzerinde hakkın olduğunu düşünme ve kimseden hak talep etme! Böyle yapmakla kendine karşı insafı davran, başkasından insaf bekleme. Mazeret beyan edenlerin özrünü kabul eyle, fakat kendin mazeret beyan etmekten uzak dur. Mazeret beyan ettiğin kişiye karşı suizan (kötü zan) beslemiş olursun. Ona mazeret beyan etmenin onun adına hayır ve dininde iyilik taşıdığını bilersen, suizan beslemeksizin, ona mazeret beyan edebilirsin. Böyle bir durumda mazeret beyan etmek, onun senin üzerinde ortaya çıkan bir hakkını ifa (yerine getirmek) demektir; en öncelikli hak Allah'ın hakkıdır.

46. Tavsiye

Müslüman olmanı sağlayan cümleyi ısrarla söylemelisin. O cümle 'Allah'tan başka ilah yoktur (La-ilahe illallah)' cümlesidir. Bu zikir içermiş olduğu ilave bilgiyle birlikte en faziletli zikirdir. Hz. Peygamber 'Ben ve benden önceki peygamberlerin söylediği en faziletli cümle, 'Allah'tan başka ilah yoktur' ifadesidir' demiştir. Bu ifade olumsuzluk ve olumlamayı birlikte içerir ki taksim zaten bu ikisiyle sınırlıdır. Kelimenin içerdiklerini ancak onun değerini ve tarttığı şeyleri bilenler anlayabilir. Nitekim kendisine delalet etmek üzere zikredeceğimiz bir rivayette bu husus yer alır.

Bilmelisin ki bu cümle, tevhid kelimesidir. Tevhid hiçbir şeyin Hakk'a denk olmaması demektir; denk olsaydı, bir olmaz, iki veya daha fazla olurdu. Demek ki O'nu (veya tevhid zikrini) tartabilecek bir şey yoktur. Onu sadece kendisine denk ve benzer olan tartabilir; hâlbuki (O'na) denk ve benzer bir şey yoktur. Bu durum 'Allah'tan başka ilah yoktur' cümlesinin teraziye girmemesinin sebebidir. Alimlerin geneli tevhidin mukabili olan şirkin kul tarafından tevhidin varlığıyla birlikte dile getirilemeyeceğini beyan etmişlerdir. Onlara göre insan ya müşrik veya muvahhid, yani birleyendir. Demek ki tevhidi ancak şirk tartabilir. Hâlbuki o ikisi terazide bir araya gelmez. Bize göre kelime-i tevhid teraziye girmez. Bunun nedeni anlayan ve yorumlayabilen için kutsi bir hadiste belirtilir. Kutsi hadiste Allah şöyle der: 'Yedi göller, onları dolduranlar, yedi yer ve onları dolduranlar bir kefedde, 'La ilahe illallah' cümlesi ise başka bir kefedde bulunsaydı, bu cümle diğerlerine baskın gelirdi.' Allah gökleri ve yerleri zikretmiştir,

çünkü terazinin konulacağı yer kulların amellerinin ulaştığı Sidre-i münteha'dan sabit yıldızlar feleğinin dibidir. Söz konusu ameller için terazi ortaya konulmuştur. Terazi amellerin geçemediği bir yeri geçemez. Sonra şöyle der: 'Benden başka onları dolduran...' Hâlbuki Allah'tan başka onları dolduran yoktur. Haberdar ve bilgiliye işaret kâfidir! Şekilci âlimlerden ibaret olan genelin diline göre, 'başka' derken kastedilen müşrikin kabul ettiği ortaktır. Müşrikin kabul ettiği ortağın yaratılıştaki iştiraki ve ortaklığı bulunsaydı, 'La ilahe illallah' cümlesi terazide onunla meylederdi. Bu cümle her halükarda daha güçlüdür, bunun sebebi müşrikin de Allah'ın yönünü, şirk koşmuş olduğu (ortağa ait) yöne tercih etmesidir. Allah onların şöyle dediklerini aktarır: 'Biz putlara bizi Allah'a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz.' Tevhid terazisi değil de, varlık terazisi kalktığında 'La ilahe illallah' cümlesi teraziye girer, bazen de azamet tevhidi terazisine girer. Azamet tevhidi müşriklerin tevhididir. O teraziye girince 'La ilahe illallah' cümlesi onu tartar ve ağır gelir. Gökleri ve yeri dolduran Allah'tan başkası değildir ki? Aynı ifade '(gökleri ve yeri dolduran) ancak Allah'tır' şeklinde daha önce de ifade edilmişti. Böyleyken (kefeler) ne yana sapacaktır ki? Her iki kefedede Bir ve Kahhar vardır. Sicillat sahibine gelirsek, terazinin kefesi 'La ilahe illallah' cümlesinin yazılı olduğu kâğıt parçasıyla sapar. Şöyle ki: Bir insan kelime-i tevhidi söyler, melek de yazar. Bu cümle, konuşmada yaratılmış ve (meleklerce) yazılmış 'La ilahe illallah' cümlesidir. Herkes için vazedilmiş olsa bile, tevhidi söyleyen, ateşe girmez. Allah 'sicillat sahibi' hakkında bilgi verirken, mevkıf ehlinin kelime-i tevhidin değerini ve faziletini görmesini kastetmiştir. Onu ise dilediği kullar cehenneme girdikten sonra görebilirler ve ancak o zaman teraziye konulur. Vakfe yerinde Allah'ın ateşe girmesine hükmettiği bir muvahhid (birleyen) kalmayınca, ardından şefaate veya ilahi inayete ateşten çıkılır. O esnada 'sicillat sahibi' getirilir ve vakfe yerinde cehennemden payı olmayan cennet ehli kalır. O kişi yaratılmışlardan ameli en son tartılacak kimsedir. Çünkü başlangıç ve son 'La ilahe illallah' ifadesininindir. Bazen başlangıcı -sicillat sahibinde olduğu üzere- sonu olabilir.

(Kelime-i tevhidin faziletinin bahsi hakkında), ayrıca bilmelisin ki, Allah genele eşyanın en faziletli, en faydalı ve târtıda en ağır olanını verdi. Çünkü onun vasıtasıyla pek çok zıddı karşılaştırır. Binaenaleyh orada (Vakfe yerinde) insanların genelinde bütün zıtlara mukabele edebilecek bir kuvvete (sahip amel) bulunmalıdır. Allah ehlinden olan bütün ariflerin farkına vardığı bir mesele değildir bu! Onu fark edenler, insanlara şeriatları getiren nebilerdir. Hz. Peygamber'in şöyle söylediğinde tereddüt yoktur. 'Ben ve önceki peygamberlerin söylediği en üstün söz 'La ilahe illallah' ifadesidir.' 'Allah', 'Hu' gibi özel isimler ve zamirlerle Hakkı zikretmek de söylediğimiz üzere kelime-i tevhidin üstünlüğüne ve faziletine işaret eder. Allah'ı bilenlere göre bunlar 'La ilahe illallah' ifadesinin kendilerinden daha üstün olduğu bir takım zikirlerdir. Dostum! İnsanların geneli nezdinde sabit olan zikri yapman gerekir. 'La ilahe illallah', yani

kelime-i tevhid zikri, en kuvvetli zikir olduğu kadar en parlak nur ile (Hakka) en yakın merteye ona aittir. Bunun farkına ancak bu zikri düstur edinip kendisinde muhkem hale getirinceye kadar tekrarlayanlar varabilir. Allah'ın rahmetinin her şeyi kapsamasının sebebi onun şümüllü ve bütün emellere ulaşıcı olmasıdır. Her insan -yolunu bilmeseye bile- kurtuluşu arar. 'La ilahe' diyerek bir şeyi olumsuzlayan, olumsuzladığının varlığını 'illallah' diyerek olumlar. Fakat bu olumlama (ispat) bilgi bakımından değil, hüküm bakımından olumlama değildir. Buna mukabil Hakkın varlığını hem hüküm ve hem bilgi bakımından zorunlu sayarsın. (Kelime-i tevhidde geçen) İlah bütün isimlerin sahibidir. Bütün isimler bir hakikate ait olabilir ki o da gökleri ve yeri imar edip 'Allah' diye isimlendirilendir. Yükseltme ve alçaltma terazisi O'nun elindedir. Allah'ın kendisine ve kendisini bilmeye saadeti bitıştirdiği bu zikri sürekli yapmalısın!

47. Tavsiye

Sana verdiği veya senden aldığı işlerde Allah'ı gözetmeli, O'nu murakabe etmelisin! Allah senden sabretmen için bir şey alır. Sabrettiğinde, seni sever, çünkü O sabredenleri sever. Seni sevdiğinde, sevenin sevdiğine davrandığı gibi sana davranır, iraden maslahatını iktiza ederse, irade ettiğin yerde bulunur; iraden senin maslahatını iktiza etmezse, maslahatını gerektirecek şekilde kendi sevgisine göre sana davranır ve fiilini icra eder. O esnada Hakkın senin için yaptığı işi nahoş bulsan bile, işin sonunda O'nun fiilini över ve beğenirsin. Allah kulunu sevdiğinde, onun maslahatları hususunda itham edilebilecek bir iş yapmaz. Allah'ın seni sevip sevmediği hususundaki terazi, senden aldığı ve mahrum bıraktığı mal, aile vb. gibi kendilerinden ayrılmanın ağır geldiği bütün işlerde sabır nasip edip etmediğini görmek olmalıdır. Senin kendisine alışıp da elinden çıkan her şeyin bedeli, O'nun katındadır. Buna mukabil O'nun bir bedeli yoktur. Şair şöyle der:

*Ayrıldığın her şeyin bir bedeli vardır da
O'ndan ayrılırsan Allah'ın bir bedeli yok!*

Çünkü O'nun misli ve benzeri yoktur. Aynı durum, sana ihsan edip nimet verdiğinde geçerlidir. O'nun verdiği nimetlerden birisi de aldıklarına karşılık sabretmendir. Allah sana sabretmen için senden aldığı gibi şükretmen için de verir. O şükredenleri sever; şükredenleri sevdiği gibi seni sevince, mağfiret eder. Hz. Peygamber insanların geçtiği yoldaki bir dikenini görüp kaldıranın bu fiilini Allah'ın beğendiğini ve onu bağışladığını söylemiştir. Bu itibarla iman yetmiş küsur şubedir; en aşığı mertebesi, burada zikrettiğimiz üzere, yoldan eziyet veren şeyleri kaldırmaktır, iman mertebelerinin en üstünü de 'La-ilaha illallah (Allah haricinde bir tanrı yoktur)' demektir. Allah'ın razı olduğu işleri yapmayı nasip ettiği bir mümin iman şubelerini araştırır, onların hepsini yerine getirmeye çalışırken onun bu araştırması da bizzat iman şubelerindedir. Böyle

bir mümin sıfatı elde eden, ellerini ise hayırla dolduran birisidir. Allah yerine getirmeni emrettiği bir işi yapmana karşılık sana teşekkür ettiğinde, sadece iyi işleri daha çok yapman üzere (teşvik için) teşekkür etmiştir. Nitekim sen de verdiği nimetlere karşılık Allah'a şükrettiğinde, bu şükür, O'nun verdiği nimetleri artırır. Bu durum 'Şükrederseniz artırırız' ayetinde ifade edilir. Allah kendisini kullarına karşı şükredici olmakla nitelemiştir. Bu itibarla Allah eş-Şekûr'dur. Allah şükür nedeniyle nimeti arttırdığı gibi ihsanını da arttırır. Bununla beraber Allah'ın katında her şeyin bir ölçüye göre bulunduğuna iman etmelisin. Dünyada her şey O'nun katında belirlenmiş bir ecele doğru akar gider. Âlemdeki her şey Allah'a aittir. Bir şeyi senden alırsa, kendisine almıştır; sana verirse, kendisinden vermiştir. Binaenaleyh her şey O'ndan ve O'na doğrudur. İşin sana bildirdiğim gibi olduğunu öğrendikten sonra, O'nun karşısında bulunman senin için kâfidir. Böyle olunca, alırken ve verirken bütün hallerinde O'nu müşahede edersin. Bu meyanda her nefeste ya (bir şey veya nefes) alır veya verirsin. Bunun ille derecesi hayatiyetinin kendisine bağlı olduğu nefeslerindir. Allah senden çıkan nefesi kendisiyle beraber çıktığı dil veya kalp zikriyle birlikte alır. Nefesindeki (durum) hayır ise ecri senin için kat be kat artırılırken hayırdan başka bir şey ise Allah keremi ve affıyla mağfiret eder, içeri giren nefesi dilediği halde sana ulaştırır. O nefes senin içinde bulunduğu halin varidir. Varid hayır getirirse, Allah'ın nimetidir ve bu durumda varide şükürle karşılık vermelisin. Allah'ın razı olmadığı başka bir şeyi getirdiğinde, ona karşılık mağfiret, bağışlama ve tövbe talep etmelisin. Allah kulları için günahları ancak mağfiret talep etsinler diye takdir etti. Bu talebe karşılık Allah onlara mağfiret eder, kullar O'na ve O da kullarına döner.

Bir hadiste şöyle denilir: 'Günah işlememiş olsaydınız, Allah günah işleyen, tövbe eden Allah'ın kendilerini bağışladığı ve kendilerine döndüğü bir topluluk getirirdi.' Böylelikle ilahi hükümlerin hiçbirisi dünyada işlevsiz ve etkisiz kalmaz. Hz. Peygamber'den gelen sahih bir hadiste onun şöyle söylediği aktarılır: 'Aldığı da verdiği de Allah'a aittir. Her şey belirli bir süreye kadar O'nun katındadır. Süresi sona erdiğinde başkası gelir.' Hz. Peygamber'in böyle demiş olması, işin kendinde bulunduğu durumu bize bildirmek ve öğretmek maksadı taşır. Bunu öğrenmekle biz de işlerimizi O'na havale eder, teslimiyet ve tevekkül derecesine ulaşmış oluruz. Bununla beraber içinde bulunduğumuz durum ve hal neyi gerektiriyorsa ona göre Allah'a dönerken bizden istediği hususlarda bütün gayretimizi sarf ederiz. Bulduğumuz hal günah ve muhalefet hali olursa, tövbe ve istiğfar ederek O'na döneriz. Halimiz Hakkın emrine uymak ve itaat etmek ise bu kez şükrederek ve Hz. Peygamber ile Allah'a itaat fiillerinde sürekli kalmak talebiyle O'na döneriz. Dünya hayatında her şeyin belli bir süreye kadar aktığının Allah katında belirlendiğini öğrenmemiz sebebiyle, bu esnada içimizde bir güçlük buluruz. Bu itibarla sabredenlere mahsus bir hamd vardır. O hamd 'Her halde ve durumda hamd Allah'a aittir' ifadesiyken şükredenlere ait hamd 'Nimet veren ve ihsan eden Allah'a

hamdolsun' ifadesidir. Hz. Peygamber sıkıntı ve genişlik zamanlarında Rabbine öyle hamd ederdi. O'nun Peygamberine uymak, başka bir hamd aramak ve ortaya çıkartmaktan daha iyi bir davranıştır. Çünkü mükemmel alimin ortaya koyduğundan daha iyi bir davranış olamaz. Allah onun kendisi hakkındaki bilgisine şahitlik etmiş, ona peygamberlik görevi ihsan etmiş, bu görevi ona tahsis etmiş, bize de kendisine uymayı ve tâbi olmayı emretmiştir. Gücün ölçüsünce yeni bir iş ortaya çıkartmamaya çalış! Buna mukabil Hz. Peygamber'den benzerinin gelmediği iyi bir âdet ortaya koyduğunda, onun sevabını aldığı kadar onu yapanların sevabı da sana aittir. Hz. Peygamber öyle bir işi/âdeti yapmadığı için kendisine uyararak böyle bir davranışı âdet haline getirmediğinde, Hz. Peygamber'e uymakla elde ettiğin sevap, pek çok âdet ortaya koymakla elde edeceğin sevaptan daha büyük ve üstündür. Hz. Peygamber ümmetine yeni yükümlülük getirilmesini nahoş karşılar, ümmetinin güçlerinin yetmeyeceği bir vahiy iner korkusuyla her konuda soru sormalarını istemezdi. Bu itibarla yeni bir âdet/bid'at çıkararak ümmeti yükümlü kılmış demektir. Hz. Peygamber bu yetkiye daha layık olan iken ümmetinin yükünü hafifletmek üzere onu yapmamıştır. Bu nedenle 'tevbe ederek Hz. Peygamber'e uymak, âdet koymaktan daha sevaplı bir iştir' dedik. Dikkatini çektiğim hususa aklını vermelisin!

Rivayet edildiğine göre, Ahmed b. Hanbel kabak yemezmiş, sebebi sorulunca şöyle cevap vermiş: 'Hz. Peygamber'in nasıl kabak yediğini bilmiyorum.' Onun nasıl kabak yediği kendisine ulaşmayınca, kabak yemeyi terk etmiş. Böyle davranmakla Muhammed ümmetinin alimleri diğer ümmetlerin alimlerinin önüne geçmiştir, bunun başka bir sebebi yoktur. Bu İmam Allah'ın peygamberinin sözü olarak aktarmış olduğu 'Bana uyun, Allah sizi sevsin' ayeti ile 'Sizin için Allah'ın peygamberinde güzel örnek vardır' ayetini hakkıyla anlamış ve öğrenmiş biriydi. Meşgul olacağımız fiil, söz veya davranış olan sünnetler, ihata edemeyeceğimiz kadar çoktur. Hal böyleyken yeni âdete nasıl vaktimiz olabilir ki? Biz ümmeti belirlenenlerden farklı şeylerle yükümlü tutamayız.

Allah'ın haklarından en zorunlu olanı yerine getirmen gerekir. Zorunlu hak, kendisine hiçbir şeyi ortak koşmamaktır. Bu şirk bazen yeryüzüne yerleştirilen sebeplere itimat etmek, onlara kalple yönelmek, onlardan mutmain olmak şeklindeki gizli şirk olabilir. Mutmainlik kalbin sebeplere ve sebepler nezdinde bulunanlara yönelmesi ve dinginlik bulması demektir. Öyle bir davranış müminde bulunabilecek en değersiz dinî işlerden biridir. Bu durum -Allah daha iyisini bilir de- 'Onların çoğu Allah'a ancak şirk koşarak iman ederler' ayetinin işarı yorumudur. Kast edilen Allah'a gizli ortak koşmadır. O şirkle beraber Allah'ın varlığına iman edilirken fiillerinde -yoksa ulûhiyetinde değil- Allah'ın birliğine imanda bozukluk vardır. Ulûhiyetinde birliğine iman etmemek ise açık şirk demektir ki, böyle bir şirk Allah'ın varlığına değil, ilahlığındaki birliğine iman etmekle çelişir. Sahih bir hadiste Hz. Peygamber'in şöyle söylediği aktarılır: 'Allah'ın kulları

üzerindeki hakkının ne olduğunu bilir misiniz? O'na ibadet etmeleri, hiçbir şeyi kendisine ortak koşmamalarıdır.' Hadiste 'şey kelimesi belirsiz getirilmiş, açık veya gizli şirk ona dahil kılınmıştır. Sonra şöyle demiştir: 'Onların Allah'a karşı hakları nedir, bilir misiniz? Kendilerine azap etmemesidir.' Burada aklını 'onlara azap etmemesi' ifadesindeki (doğrudan söylenişe) vermelisin! Onlar Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmadıklarında, Allah'a taalluk eden bir düşünceleri kalmaz. Çünkü onlar Allah'tan başkasına yönelmemişlerdir. Buna mukabil Müslüman olmakla çelişen bir şirk koştuklarında veya adet haline gelmiş sebeplere bakmak anlamındaki gizli şirki koştuklarında, Allah o sebeplere dayanmalarına karşılık kendilerine azap eder. Onlar yok olmaya yüz tutmuş şeylerdir. Var olduklarında ise yok olacakları vehmi ve kendilerinden eksilenler nedeniyle acı çekerler. Onları kaybettiklerinde, bu kez kaybolmaları nedeniyle azap görürler. Onlar sebepler varken ve yokken her durumda azap çekerler. Allah'a herhangi bir sebebi ortak koşmadıklarında veya varlık ve yokluklarına değer vermediklerinde, durum farklıdır. Onların itimat ettikleri Allah, hesap etmedikleri yönden varlıkları getirebilecek güçtedir. Nitekim şöyle der: 'Kim Allah'tan sakınırsa Allah onun adına bir çıkış yaratır, farkında olmadığı yönden onu nızıklandırır ' Şair bu konuda şu dizeleri söylemiştir:

*Kim Allah'tan sakınırsa O yaratır,
Güçlükleri için kolaylık.
Hesapsız rızık verir bir de,
İşi daralırsa önünü de açar*

Takvaya ulaşmanın alameti, hesap edilmeyen yönden rızıkın insana gelmesidir. Hesap ettiği ve belirlediği yönden rızıkın kendisine geldiği insan takva makamına ulaşmadığı kadar Allah'a da itimat etmiş sayılmaz. Çünkü yorumların birisinde takvanın anlamı, kendilerine itimat edilmesi nedeniyle kalbe tesir etmelerine karşılık 'Allah'ı siper edinmek' demektir. İnsan kendini pek iyi gören olduğu gibi kime daha çok itimat ettiğini, nefsinin kime/neye güven duyduğunu bilir ve mesela şöyle demez: 'Allah bana yoksullan gözetmek üzere çalışmayı emretmiş, onların nafakasını karşılamayı farz kılmıştır. Ben de -âdet üzere- Allah'ın yoksulları rızıklandırmada vesile kıldığı sebeplere yönelmeliyim.' Böyle bir söz ve davranış, söylediğimizle çelişmez. Biz kalbinle sebeplere bağlanmak, onlar nezdinde sükûn bulmak hususunda senin dikkatini çekiyoruz; yoksa sebepleri kullanma demiyoruz!

Bu bölümü yazdığımdaya uyudum. Ardından daha önce bilmediğim iki dizeyi okurken kendimi buldum:

*Sadece Allah'a itimat et, her şey Allah'ın elinde.
Sebepler O'nun perdesi, sadece Allah ile beraber ol.*

Kendine bakmalısın! Kalbinin sebeplere bağlandığını görürsen, imanını eleştir ve belirttiğimiz adam olmadığını fark et. Kalbinin sadece Allah'a karşı sükûn bulduğunu, belirli bir sebebin varlık ve yokluğunun senin gözünde eşit olduğunu görürsen -fakat bu hali müşahede etmen sebebin bulunmadığı vakitte ortaya çıkmış olması lazım-, Allah'a iman etmiş ve hiçbir şeyi kendisine ortak koşmamış (sözünü ettiğimiz) 'o adam' olduğunu bilmelisin! Böyle bir durumda 'az' kişilerden birisisin ve rızkın hesap etmediğin yönden gelir. Bu da Allah'ın takva sahiplerinden olduğun hakkında sana bir müjdesidir. Ayetin sınırlarından birisi de şudur: Allah seni senin hâzinende, hükmün ve tasarrufun altında bulunan âdet haline gelmiş bir sebepten rızıklandırırken de sen takva sahibi olabilirsin. Yani sen Allah'ı siper edinmiş iken O da seni koruyan ve muhafaza edendir. Bu esnada takva sahibi olman, hesap etmediğin yönden O'nun seni rızıklandırmasından bilinir. Çünkü kendi zannına göre Allah'ın seni rızıklandırıldığını bilmiyordun. Sana göre (rızık için) elinde olan ve nezdinde bulunan bir şey olmalıdır. Bu durumda Allah, elinde bulunan maldan beslensen ve rızıklansan bile, hesap etmediğin bir yönden seni rızıklandırmış demektir. Bunu bilmelisin! Bu ince bir manadır. Onun farkına sadece içlerini ve kalplerini kontrol eden 'ilahi murakabe ehli' varabilir. Çünkü takva kelimesinin kökü olan 'vikaye (koruma)' Allah'a aittir ve bu hal, Allah'a itimat etmesi sebebiyle, kulu kendilerine bağlanacak şekilde sebeplere yönelmekten engeller. 'Onun için çıkış yaratır' ayetinin manası budur. Bu ayette takvanın ortaya çıkardığı 'çıkış yolu' da bu demek iken aynı zamanda Allah'ın kullarına işin kendinde bulunduğu durumu öğretmesi ve bu hususta verdiği tavsiyesidir.